Pitești

Restituiri

Revistă document a Centrului Cultural Pitești

Anul XVII ■ Nr. 2 (52)/2019
Serie nouă ■ 4 lei

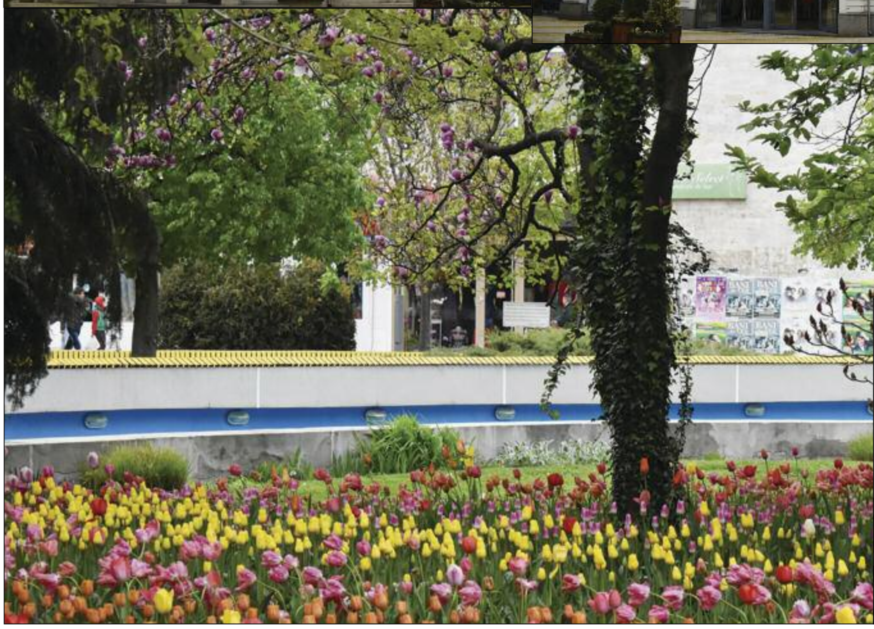
Pitești 631 de ani de la atestarea documentară

Sumar

Restituiri Pitești

DIRECTOR DE ONOARE:
prof. Marius CHIVA

CONSILIUL ŞTIINŢIFIC:
conf. univ. dr. Claudiu NEAGOE
cercet. şt. III dr. Oana Andreia SÂMBRIAN

COLECTIVUL DE REDACŢIE:
Redactor-şef: dr. Marin TOMA
Secretar de redacţie: Simona FUSARU

Redactori:
prof. dr. Elena STEFĂNICĂ
drd. Octavian DĂRMĂNESCU
ing. Nicolae COSMESCU

Relaţii cu publicul: Carmen SAITA

ADRESA REDACŢIEI:
Centrul Cultural Piteşti,
Calea Craiovei, nr. 2 (Casa Cărţii)
Tel./fax.: 0248 219976
www.centrul-cultural-pitesti.ro
e-mail: restituiripitesti@gmail.com

Revista *Restituiri Piteşti* apare trimestrial sub egida Consiliului Local şi a Primăriei Piteşti. Revista publică articole pe teme de istorie universală şi românească, sociologie politică, antropologie socială şi culturală, precum şi documente variate din Arhivele Naţionale ale Statului, Arhivele Militare Române şi arhive personale.

Responsabilitatea pentru conţinutul articolelor revine în totalitate autorilor (art. 206 C.P.).

ISSN: 1583-5863

Editor - Centrul Cultural Piteşti

Tiparul executat la TIPARG S.A.

Statul de drept. Semnificații constituționale, aspecte istorice și contemporane

dr. Marius ANDREESCU

I Scurte considerații privind noțiunea statului de drept

În prezent „statul de drept" este tot mai mult invocat ca o condiţie pe care orice societate democratică, inclusiv România, trebuie să o îndeplinească. De aceea, ne propunem în acest studiu, prin succinte consideraţii să explicităm acest concept şi să-l aplicăm la realităţile constituţionale, legislative, sociale şi politice ale României. Prin noţiunea de atribute ale statului se înţeleg dimensiunile lui definitorii astfel cum rezultă din dispoziţiile constituţionale, ca expresie a voinţei politice şi determinate de regimul politic şi în acelaşi timp valori de principiu ale ordinii constituţionale.

Statul de drept, pluralismul, democraţia, societatea civilă, sunt incontestabil valori universale ale gândirii şi practicii politice contemporane şi se regăsesc exprimate normativ şi în Constituţia României, dar şi în documentele internaţionale. Atributele statului configurează calitatea acestuia de subiect de drept constituţional şi definesc puterea, dar şi raporturile complexe dintre stat şi cetăţeni şi celelalte subiecte de drept constituţional. Atributele statului român reglementate normativ în dispoziţiile art. 1 alin. (3) din Constituţia României: 1. stat de drept; 2. stat social; 3. stat pluralist; 4. stat democratic.

Statul de drept este unul dintre cele mai discutate concepte ale dreptului constituţional şi este indiscutabil legat de trecerea de la dreptul statului la statul dreptului. În literatura de specialitate s-au afirmat uneori opinii contradictorii, potrivit cărora statul de drept corespunde unei necesităţi antropologice sau că este un mit, un postulat şi o axiomă, iar pe de altă parte, statul de drept este un pleonasm, un nonsens juridic. Conceptul statului de drept reprezintă o realitate constituţională a cărei fundament se regăseşte în mecanismele exercitării puterii statale, în raporturile dintre putere şi libertatea fiecărui individ al societăţii şi în aplicarea principiului legalităţii la întreaga activitate statală, dar şi la comportamentul fiecărui membru al societăţii.

Statul de drept s-a format şi s-a răspândit în raport cu trei mari modele:

1. *Modelul englez* „rule of law" se caracterizează prin limitarea puterii monarhului și prin conservarea puterii Parlamentului, ceea ce în planul dreptului constituţional înseamnă:

a) restrângerea prerogativelor monarhului şi recunoaşterea lor unei puteri constituite prin normele dreptului pozitiv;

b) necesitatea fondării actelor executivului direct sau indirect pe autoritatea Parlamentului;

c) obligaţia tuturor subiectelor de drept să se supună legii jurisdicţiei.

2. *Concepţia germană* pune accentul pe necesitatea de a asigura legalitatea în administraţie şi controlul jurisdicţional al acesteia;

3. *Concepţia franceză* consideră statul de drept ca un stat legal, care proclamă şi apără principiul legalităţii.

În sintagma stat de drept sunt implicate două aspecte ale juridicului, aparent contradictorii, dar totuşi complementare: normativitatea şi ideologia. În planul normativităţii, statul de drept apare ca un principiu structural al Constituţiei alături de alte atribute esenţiale ale statului, materializând valori fundamentale pe care se bazează existenţa societăţii şi a statului. Din punct de vedere normativ, exigenţele statului de drept se manifestă într-un dublu sens:

a) sensul formal exprimă cerinţa ca statul să respecte legile, să se subordoneze strict regulilor juridice care au ca obiect modul de alcătuire a organelor statului, atribuţiile şi funcţiile ce le revin;

b) sensul material – cerinţa ca organele statului, exercitându-şi atribuţiile, să respecte garanţiile juridice privind exercitarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor.

În planul ideologiei, statul de drept conferă un sistem logic de idei, prin care oamenii îşi reprezintă societatea, statul, în toate manifestările sale şi prin care se conferă legitimitate statului. Sintagma „stat de drept" nu este un simplu concept logic, ci exprimă o necesitate fundamentală de ordin constituţional potrivit căreia:

a) dreptului îi este indispensabil statul pentru a-i crea normele şi pentru a asigura finalitatea şi eficacitatea normelor juridice;

b) statului îi este indispensabil dreptul pentru a exprima puterea, prin instituirea unui comportament general şi obligatoriu.

În esenţă, statul de drept exprimă o condiţie cu privire la putere, o mişcare de raţionalizare a acesteia, dar şi o nouă concepţie cu privire la drept, la rolul şi funcţiile acestuia. Profesorul Tudor Drăganu, în lucrarea sa „Introducere în teoria şi practica statului de drept", propune o interesantă şi cuprinzătoare definiţie a acestui concept de drept constituţional: „Statul de drept este considerat acel stat care organizat pe baza principiului separaţiilor puterilor statului, în aplicarea căruia justiţia dobândeşte o reală independenţă şi urmând prin legislaţia sa promovarea drepturilor şi libertăţilor inerente naturii umane, asigură respectarea strictă a reglementărilor sale de către ansamblul organelor lui, în întreaga lor activitate". Definiţia redă principalele elemente ale statului de drept – separaţia puterilor, ca realitate a activităţii statale, aplicarea principiului legalităţii în activitatea tuturor organelor statului, respectarea şi garantarea drepturilor fundamentale ale omului. Tot din această definiţie rezultă trăsăturile de bază ale statului de drept, respectiv:

a) libertăţile persoanei umane reclamă garanţii ale securităţii şi dreptăţii prin primatul dreptului şi în special al Constituţiei;

b) moderarea executării puterii reclamă organizarea şi adaptarea funcţiilor organelor etatice şi un sistem normativ ierarhizat.

II Condițiile statului de drept

În documentul final al Reuniunii de la Copenhaga din 1990 s-a precizat că *statul de drept* nu înseamnă pur şi simplu o legalitate formală, iar în Carta de la Paris din 1990 *statul de drept* este prefigurat nu doar în raport cu drepturile omului, ci şi cu democraţia, ca unic sistem de guvernământ. Din coroborarea principiilor înscrise în documentele internaţionale, precum şi în raport cu doctrina de drept constituţional, considerăm ca fiind condiţii sau caractere ale statului de drept, următoarele:

1. acreditarea unei noi concepţii cu privire la stat, îndeosebi sub următoarele aspecte: natura voluntară sau consensuală a statului, delimitarea statului de societatea civilă, responsabilitatea statului şi a autorităţilor ce îl alcătuiesc şi moderarea constrângerii ca mijloc de intervenţie a statului în societate prin forme adecvate şi rezonabile;

2. valorificarea raţiunilor şi mecanismelor principiului separaţiilor puterilor în stat;

3. instaurarea şi aprofundarea unei autentice şi reale democraţii;

4. instituţionalizarea şi garantarea drepturilor şi libertăţilor omului şi cetăţeanului;

5. instaurarea unei ordini juridice coerente şi ierarhizată şi a unui domeniu al legii.

Funcţionalitatea şi coerenţa sistematică a statului de drept trebuie asigurată prin câteva sisteme de reglare, respectiv:

a) controlul politic care se realizează de către Parlament, ca una dintre funcţiile lui esenţiale, prin mijloace instituţionale variate;

b) controlul administrativ care se înfăptuieşte în sistemul organelor administraţiei publice, fie la iniţiativa acestora fie la iniţiativa cetăţenilor;

c) controlul jurisdicţional asupra legalităţii actelor administrative, încredinţat fie instanţelor de drept comun fie instanţelor specializate;

d) controlul constituţionalităţii legilor;

e) controlul respectării drepturilor şi libertăţilor fundamentale prin intermediul organelor autorităţii şi puterii judecătoreşti;

f) procedura de conciliere şi control, care se realizează prin instituţia „ombudsmanului" sau Avocatul Poporului;

g) accesul liber la justiţie şi organizarea activităţii de judecată în mai multe grade de jurisdicţie.

Consacrarea statului de drept în Constituţia României, se realizează nu numai prin art .1 alin 3 teza I-a, dar şi prin numeroase alte dispoziţii constituţionale care exprimă conţinutul acestui principiu de organizare şi exercitare a puterii într-o societate democratică. Amintim în acest sens dispoziţiile art art. 16 alin. (2), care prevăd că nimeni nu este mai presus de lege şi cele ale art. 15 alin. (2) care proclamă principiul neretroactivităţii legii, principii esenţiale pentru întreaga construcţie a statului de drept. Conţinutul statului de drept este exprimat în mod deosebit în dispoziţiile constituţionale privind separaţia şi echilibrul puterilor în stat, precum şi cele referitoare la organizarea, funcţionarea şi atribuţiile instituţiilor statului. Prevederile se referă la drepturile, libertăţile şi îndatoririle fundamentale ale cetăţenilor, la mecanismul separaţiilor puterilor, la pluralism, la accesul liber la justiţie, independenţa instanţelor judecătoreşti, precum şi cele referitoare la organizarea şi funcţionarea controlului parlamentar, administrativ şi jurisdicţional. Pot fi considerate ca fiind o expresie normativă constituţională a conţinutului şi cerinţelor statului de drept. Statul de drept nu reprezintă un stat a cărui esenţă este epuizată prin reglementările constituţionale şi prin alte acte normative, la un moment dat. Statul de drept nu este exclusiv o instituţie a dreptului constituţional, ci trebuie să devină o realitate, regăsită la nivelul conduitei fiecărui subiect de drept, fie el organ al statului sau simplu cetăţean. Aceasta înseamnă şi presupune un proces evolutiv complex la care să participe toate structurile societăţii şi în acelaşi timp un proces de perfecţionare în plan ideologic şi moral, cu scopul perfecţionării activităţii organelor statului şi instaurarea efectivă a principiului legalităţii, formarea unui comportament civic în spiritul respectării legii şi a valorilor fundamentale ale democratismului.

Constituţia României stabileşte, în conţinutul său normativ, şi principalele garanţii ale statului de drept:

a) regimul constituţional, adică stabilirea în Constituţie a principiilor fundamentale de organizare şi activitate a celor trei puteri. Stabilirea regimului juridic aplicat revizuirii Constituţiei;

b) legitimitatea populară directă sau indirectă a organelor statului şi autorităţilor publice;

c) asigurarea supremaţiei Constituţiei printr-un control politic sau jurisdicţional, ca şi asigurarea supremaţiei legii faţă de celelalte acte normative;

d) exercitarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale să nu poată fi restrânsă decât temporar, numai în situaţii expres determinate, proporţional cu împrejurarea care justifică restrângerea şi fără a se suprima însuşi dreptul sau libertatea fundamentală;

e) independenţa şi imparţialitatea justiţiei.

Astfel, art. 21 alin. (2) din Constituţia României stipulează că nici o lege nu poate îngrădi accesul liber la justiţie a unei persoane, pentru apărarea drepturilor, a libertăţilor şi intereselor legitime[1]. Este una dintre cele mai importante condiţii ale statului de drept deoarece justiţia este cea mai importantă instituţie, care prin imparţialitate şi independenţă poate garanta: supremaţia Constituţiei şi a legii; drepturile, libertăţile şi interesele legitime ale cetăţenilor; poate controla puterea statală şi cenzura excesul de putere; garantează echilibrul funcţional dintre autorităţile statului.

Fără a intra în amănunte, deoarece dorim să rămânem în cadrul mai larg academic, subliniem că adoptarea unor acte normative, legi şi ordonanţe, care prin măsurile dispuse pot periclita grav independenţa şi imparţialitatea justiţiei sau abdică de la imperativul realizării interesului public în favoarea intereselor de grup sau personale, constituie aspecte concrete ale încălcării cerințelor statului de drept. Este ceea ce se întâmplă în prezent la noi în ţară. Criticile formulate la adresa actualei guvernări le considerăm întemeiate deoarece unele dintre actele de guvernare care vizează direct sau indirect justiţia reprezintă, în mod evident, o ingerinţă nepermisă în garanţiile de independenţă şi imparţialitate a instanţelor şi magistraţilor şi un exemplu de exces de putere din partea Parlamentului şi Guvernului.

III Aplicarea principiului proporționalității la organizarea statală a puterii

Din complexitatea problematicii statului de drept ne referim în cele ce urmează la aplicarea implicită în dispoziţiile constituţionale privind organizarea statală a

puterii a principiului proporţionalităţii. Acest principiu este exprimat explicit în Constituţia României numai în dispoziţiile art. 53, dar e regăsit implicit şi în alte reglementări constituţionale, aşa cum s-a subliniat în literatura de specialitate. Principiul constituţional al proporţionalităţii este o sinteză a altor principii ale dreptului şi exprimă ideile de echitate şi corecta adecvare a măsurilor dispuse de stat la scopul urmărit. Considerăm că este un criteriu în raport de care puterile statului sunt organizate într-un stat de drept deoarece prin aplicarea sa se realizează echilibrul dinamic şi funcţional în diversitatea instituţională a sistemului statal. Subliniem şi faptul că acest principiu conferă legitimitate şi nu numai legalitate deciziilor statale şi este un criteriu deja utilizat în jurisprudenţă prin care se realizează demarcaţia dintre exercitarea puterii în limitele conferite de Constituţie şi de legi, respectiv excesul de putere în activitatea organelor statului în situaţiile în care deciziile statale au aparenţa legalităţii dar nu sunt şi legitime deoarece nu sunt adecvate scopului urmărit definit de normele constituţionale sau din legislaţia secundară.

Considerăm că principiul constituţional al proporţionalităţii poate fi considerat o cerinţă a statului de drept. În cele ce urmează analizăm în succinte considerente aplicarea principiului proporţionalităţii la organizarea statală a puterii în ţara noastră, aşa cum rezultă explicit sau implicit din dispoziţiile constituţionale în materie.

Principiul separaţiei puterilor în stat, considerat a fi un fundament al democraţiei, este în acelaşi timp o reflecţie asupra moderării şi raţionalizării puterii statale. „Punerea în echilibru a acestor puteri prin distribuirea judicioasă a atribuţiilor şi înzestrarea fiecăreia cu mijloace eficiente de control asupra celorlalte, stăvilind astfel tendinţa inerentă a puterii umane de a acapara întreaga putere şi de a abuza de ea este condiţia armoniei sociale şi garanţia libertăţii umane”. În forma sa clasică, elaborat după cum se ştie prin contribuţia hotărâtoare a lui Montesquieu, principiul separaţiei puterilor în stat afirmă că în orice societate există trei puteri distincte: puterea legislativă, executivă şi judecătorească. Aceste trei puteri trebuie să fie exercitate de organe separate şi independente unele de altele. Scopul acestei diviziuni este acela ca puterea să nu se concentreze la un singur organ al statului, care ar avea tendinţa firească să abuzeze de prerogativele încredinţate. „Pentru a nu se putea abuza de putere, trebuie ca, prin aşezarea lucrurilor, puterea să oprească puterea” – spune Montesquieu. Totodată, divizarea puterii statale este necesară pentru a fi respectate drepturile şi libertăţile individuale, astfel încât o putere să se opună celeilalte şi să se creeze în locul unei forţe unice un echilibru de forţă. Pentru a se realiza aceste deziderate, organele statului trebuie să fie independente unele de altele, în sensul că niciunul nu poate să exercite funcţia încredinţată celuilalt. În consecinţă, nu este posibil ca un organ al statului să fie subordonat altuia, în condiţiile în care exercită o putere separată.

În doctrină s-a afirmat că: „Teoria separaţiei puterilor este în realitate o justificare ideologică a unui scop politic foarte concret: slăbirea puterii guvernanţilor, în ansamblu, limitându-i pe unii prin alţii. Se consideră că separaţia puterilor comportă două aspecte bine conturate”:

a) separaţia parlamentului vizavi de guvern;

b) separaţia jurisdicţiilor în raport cu guvernanţii, fapt ce permite controlul acestora prin judecători independenţi[2].

Teoria şi principiul separaţiei puterilor în forma sa clasică au fost criticate în doctrină. „Eroarea lui Montesquieu – scria Carré de Malberg – este cu siguranţă aceea de a fi crezut că este posibil să regleze jocul puterilor publice prin separarea lor mecanică şi, într-un anume fel matematică, aceasta, ca şi cum problemele organizării statului ar fi susceptibile de rezolvare prin procedee de o asemenea rigoare şi precizie”[3].

În doctrină au fost semnalate şi alte inadvertenţe şi limite, dintre care amintim: din terminologia folosită nu rezultă cu claritate dacă prin putere trebuie să se înţeleagă un „organ de stat” sau o „funcţie”; puterea este unică şi indivizibilă şi aparţine unui singur titular – poporul. De aceea nu se poate vorbi de diviziunea puterilor, ci, eventual de distribuirea funcţiilor pe care le implică exercitarea puterii; separarea puterilor, concepută sub forma opoziţiei dintre acestea, este de natură să blocheze funcţionarea autorităţilor statului. Nu este posibil ca exerciţiul suveran a integralităţii fiecăreia dintre funcţiile etatice să fie atribuit unei autorităţi sau unui grup de autorităţi distincte. Nici unul dintre organele statului nu exercită în integralitate o funcţie şi în consecinţă organele etatice nu pot fi separate rigid, funcţional; în majoritatea sistemelor constituţionale, ca urmare a existenţei partidelor politice, problema reală nu este a separării puterilor, ci a raportului dintre majoritate şi minoritate sau altfel spus, dintre guvernanţi şi opoziţie. Nu există o relaţie antagonică între parlament şi guvern. Un guvern care dispune de o majoritate parlamentară va lucra în strânsă asociere cu parlamentul, fapt ce este considerat într-un stat modern condiţia eficienţei lor; funcţia legislativă nu este egală cu funcţia executivă. Executarea legii este prin definiţie subordonată legiferării. Dacă cele două funcţii se află în raporturi ierarhice, atunci în aceleaşi raporturi se află şi organele care îndeplinesc respectivele funcţii.

Trebuie subliniat şi faptul că, în doctrină, se vorbeşte tot mai mult de un declin al puterii legislative în favoarea executivului; separaţia puterilor nu rezolvă problema garantării drepturilor fundamentale ale omului. Justiţia constituţională este principalul garant al respectării drepturilor fundamentale, dar aceasta nu îşi găseşte locul în schema clasică a separaţiei puterilor în stat[4].

În cazul teoriei separaţiei puterilor în stat s-a spus că „mitul” depăşeşte cu mult realitatea. În fapt, este vorba de încrederea dogmatică de a impune realităţii concrete un cadru teoretic şi abstract preconstituit[5]. Criticile formulate, dar şi tendinţele de modernizare nu pot avea drept consecinţă abandonarea acestui principiu. „Marea forţă a teoriei separaţiei puterilor în stat – spunea profesorul Ioan Muraru – constă în fantastica sa rezonanţă socială, politică şi morală[6]. Nu trebuie uitat că principiul este consacrat, explicit sau implicit în constituţiile statelor democratice. Din perspectiva temei noastre de cercetare, prezintă importanţă modul în care se concepe autonomia autorităţilor statului şi raporturile dintre acestea, pentru a se preveni separatismul şi rigiditatea.

Mitul separării absolute a puterilor este în fapt, spune Carré de Malberg, inconciliabil, „cu principiul unităţii statului şi a puterilor sale”[7]. Voinţa statului, continuă el, fiind cu necesitate una singură, trebuie ca să se menţină între autorităţile care deţin diferitele puteri o anumită coeziune, fără de care statul ar risca să fie hărţuit, divizat şi distrus prin presiunile opuse la care ar fi supus. Este deci imposibil să se conceapă că în stat puterile sunt egale. „Iată de ce, în orice stat, chiar în acelea în a căror Constituţie se spune că se bazează pe teoria lui Montesquieu şi urmăresc o anumită egalizare a puterilor, se va găsi, în mod invariabil, un organ

suprem, care să le domine pe toate celelalte şi care să realizeze astfel unitatea statului”[8]. După cum afirmă autorul, nu este vorba atât de separaţie, ci mai degrabă de „gradarea puterilor”. Ar exista deci o putere unică ce s-ar manifesta mai întâi prin acte de voinţă iniţială – puterea legislativă – şi s-ar exercita la un nivel inferior prin acte de executare a legilor – puterea executivă.

Rezultă de aici că puterile statului sunt inegale, dar acest fapt nu poate avea semnificaţia unei subordonări şi nici nu poate să permită excesul de putere. „Statul înseamnă şi forţă, de aici riscul de a scăpa de sub controlul titularului, de a se considera chiar el titularul puterii”[9]. Totodată, o funcţionare coerentă a organelor statale, nu este posibilă, nici de conceput, dacă nu există unele relaţii între ele. S-a spus că, în condiţiile existenţei partidelor politice şi al accesului acestora la putere, „problema reală nu este aceea a raporturilor dintre puterile instituţionalizate, ci a raporturilor dintre majoritate şi minoritate, dintre guvernământ şi opoziţie, mai ales atunci când guvernământul provine dintr-o majoritate parlamentară, confortabilă şi omogenă şi se sprijină pe ea”[10]. Într-un sens mai larg, trebuie subliniat că democraţia generează o majoritate care conduce, impunându-şi voinţa şi valorile ei minorităţilor, însă şi acestea trebuie să aibă posibilitatea să se exprime şi drepturile lor trebuie să fie respectate. Realizarea echilibrului democratic şi funcţional între majoritate şi minorităţi este soluţia pentru a evita ceea ce în doctrină se numeşte „tirania majorităţii”. Puterea nedivizată – afirma Giovani Sartori – este întotdeauna o putere excesivă şi primejdioasă. Astfel, tirania majorităţii, relevantă din perspectivă constituţională, se defineşte în funcţie de drepturile minorităţii, mai ales dacă dreptul la opoziţie este respectat sau nu[11]. Problema principală în acest context este ca minoritatea sau minorităţile să aibă dreptul de a se opune, să aibă dreptul la opoziţie.

Raportul dintre majoritate şi minoritate implică analiza interacţiunii foarte complexe între cei care guvernează şi cei guvernaţi. Interacţiunea constă într-un proces pe mai multe niveluri, în care majorităţile şi minorităţile concrete se materializează în diverse moduri şi la diferite niveluri. Regula care permite funcţionarea unui astfel de sistem complex al democraţiei este aplicarea principiului majorităţii în luarea deciziei. Totuşi, Hamilton sesiza foarte bine: „Oferiţi întreaga putere celor mulţi şi ei îi vor oprima pe cei puţini. Daţi întreaga putere celor puţini, iar aceştia îi vor oprima pe cei mulţi”[12]. Aşadar, problema este aceea de a se evita acordarea întregii puteri celor mulţi sau celor puţini, prin distribuirea acesteia, prin alternanţă şi/sau în acelaşi timp majorităţilor şi minorităţilor.

Prin urmare, pentru a se evita dogmatismul, pentru a se răspunde acestor probleme ale realităţilor sociale, politice şi statale, este nevoie de o reconsiderare a teoriei separaţiei puterilor în stat din perspectiva principiului proporţionalităţii. Ideea fundamentală a fost deja enunţată: moderarea puterii şi echilibrul în exercitarea puterii care reflectă de fapt, într-o oarecare măsură, echilibrul forţelor sociale[13]. Atunci când se discută despre conţinutul şi sensurile separaţiei puterilor, este vorba mai puţin de separare, cât mai ales de echilibrul puterilor[14]. Punerea în echilibru a puterilor în stat, prin distribuirea judicioasă a atribuţiilor şi înzestrarea fiecăreia cu mijloace eficiente de control asupra celorlalte, stăvilind astfel tendinţa de a acapara întreaga putere şi de a abuza de ea, reprezintă în esenţă aplicarea principiului proporţionalităţii la organizarea puterii statale. Aceasta este condiţia armoniei sociale şi garanţia libertăţii umane chiar dacă, până în prezent, în literatura de specialitate nu s-a realizat o referire explicită la principiul proporţionalităţii, acesta rezultă din contextul susţinerii unor autori: „Aşadar, greutate şi contragreutăţi în talerele puterilor pentru ca nici una dintre acestea să nu le domine pe celelalte. N-ar fi deci vorba, atât de o separaţie a puterilor cât mai ales de relativa lor autonomie şi dependenţa lor reciprocă: echilibrul puterilor”[15]. Regândind principiul separaţiei puterilor din perspectiva principiului constituţional al proporţionalităţii, se poate răspunde, în opinia noastră, la toate problemele enumerate mai sus.

Principiul separaţiei şi echilibrului puterilor în stat nu a fost consacrat în mod explicit în Constituţia României, înainte de revizuirea acesteia, în anul 2003, dar, din analiza textelor constituţionale, doctrina a putut constata că echilibrul puterilor în stat, ca principiu, se regăsea în conţinutul normelor Constituţiei[16]. Prin Legea de revizuire, constituantul derivat român a consacrat expres acest principiu, făcând referire nu numai la separaţia puterilor, dar şi la echilibrul dintre acestea: „Statul se organizează potrivit principiului separaţiei şi echilibrului puterilor – legislativă, executivă şi judecătorească – în cadrul democraţiei constituţionale” [art. 1 alin. (4)].

Necesarul echilibru între autorităţile statului este expresia principiului proporţionalităţii aplicat în materia organizării sistemului instituţional al puterii din România. Autorităţile statului nu sunt egale şi nici independente în sens absolut. Echilibrul pe care îl implică un raport de proporţionalitate se bazează pe diferenţe dar şi interrelații care să permită funcţionarea sistemului instituţional, în aşa fel încât să se evite concentrarea excesivă a puterii sau a exerciţiului acesteia, precum şi excesul de putere, mai ales prin încălcarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului. Finalitatea raportului de proporţionalitate dintre autorităţile publice o reprezintă „stabilirea unor corelaţii echilibrate între guvernanţi şi guvernaţi, în respectul libertăţilor publice”[17].

Ne vom referi la unele dintre reglementările constituţionale privind sistemul instituţional statal român, care reflectă principiul proporţionalităţii:

A. Elemente de *diferenţă* dintre autorităţile statului, semnificând autonomia fiecărei categorii de organe şi poziţia acestora în cadrul sistemului: autorităţile publice sunt reglementate distinct prin normele cuprinse în Titlul al III-lea din Constituţie. Este vorba de cele „trei puteri clasice” în ordinea tradiţională: puterea legislativă, executivă şi judecătorească. Constituţia conferă Parlamentului o anumită preeminenţă în raport cu celelalte autorităţi statale: „Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului român şi unica autoritate legiuitoare a ţării” [art. 61 alin. (1)].

În afara schemei clasice a separaţiei puterilor în stat, a dobândit statut constituţional Curtea Constituţională (art. 142 şi următoarele din Legea fundamentală), care este garantul supremaţiei Constituţiei, unica autoritate de jurisdicţie constituţională a României, independentă faţă de orice altă autoritate publică [art. 1 alin. (3) din Legea nr. 47/1992 privind organizarea şi funcţionarea Curţii Constituţionale, republicată]. De asemenea, Avocatul Poporului este independent faţă de orice altă autoritate publică. Este numit de Parlament în şedinţa comună a Camerelor [art. 65 alin. (2) lit. i)]. Din oficiu sau la cererea persoanelor lezate în drepturile sau libertăţile lor, Avocatul Poporului poate sesiza

autorităţile publice, pentru ca acestea să adopte măsuri prin care să înlăture faptele sau actele ce aduc atingere drepturilor subiective sau intereselor legitime juridic protejate (art. 58 şi urm.). Are competenţa de a sesiza Curtea Constituţională, în situaţiile prevăzute de art. 146 lit. a) şi d).

Structura bicamerală a Parlamentului este o expresie a echilibrului implicat de principiul proporţionalităţii. Astfel, Camerele sunt egale, dar sunt diferenţiate funcţional privind exercitarea competenţelor lor în materie legislativă. Distincţia dintre Camera primă sesizată (de reflecţie) şi Camera decizională, realizată de (art. 75), exprimă bicameralismul „cvasi-perfect", ceea ce reprezintă un raport de proporţionalitate. Suntem de acord cu opinia exprimată în literatura de specialitate, potrivit căreia „sistemul bicameralismului parlamentar în România trebuie păstrat, dar trebuie transformat într-un bicameralism diferenţiat. Astfel, se va putea asigura legiferării democratism şi operativitate, iar organului legislativ un spor de reprezentativitate şi de responsabilitate"[18]. Diferenţa între durata mandatului unor autorităţi ale statului contribuie la realizarea unui raport proporţional între puterile statului și este expresia echilibrului şi nu a egalităţii formale, de natură să asigure buna funcţionare a sistemului instituţional român. Astfel, durata mandatului Parlamentului este de 4 ani (art. 63) a Preşedintelui României este de 5 ani (art. 83), al membrilor Consiliului Superior al Magistraturii este de 6 ani (art. 133), mandatul judecătorilor la Curtea Constituţională este de 9 ani, iar preşedintele acestei instituţii este ales pentru o perioadă de 3 ani (art. 142), judecătorii de la instanţele judecătoreşti numiţi de Preşedintele României, au practic un mandat nelimitat în timp, deoarece sunt inamovibili în condiţiile legii (art. 125). Mandatul Avocatului Poporului este de 5 ani (art. 58).

B. În literatura de specialitate au fost subliniate particularităţile relaţiilor dintre autorităţile statului, care în opinia noastră materializează şi principiul proporţionalităţii, deoarece echilibrul relaţional implică şi diferenţa. În acest sens, s-a afirmat că: „Alegerea Preşedintelui României de către popor, caracteristică esenţială a republicilor prezidenţiale, se îmbină în ţara noastră cu preeminenţa Parlamentului, ca urmare, îndeosebi, a originii parlamentare a guvernului, definind astfel un regim politic semi prezidenţial"[19].

Ansamblul interrelaţiilor prevăzute de Constituţie între diferitele categorii de organe ale statului este forma de realizare a echilibrului şi a controlului reciproc al puterilor[20]. Aceste relaţii care formează „cartea de identitate a sistemului puterii de stat"[21] presupun autonomia autorităţilor statului şi diferenţele dintre acestea. Structura complexă a sistemului puterii de stat este o concretizare a principiului proporţionalităţii, altfel spus, realizează echilibru între puterile statului, care se bazează pe autonomie, diferenţiere şi interrelaţii. Cu cât mai mult reglementările constituţionale în materie reuşesc să materializeze cerinţele principiului proporţionalităţii, cu atât mai mult există garanţia evitării unor forme de concentrare a puterilor statului, tirania majorităţii sau a minorităţilor şi evident a excesului de putere.

Preocuparea legiuitorului constituant român de a realiza un echilibru funcţional între puterile statului, între acestea şi societate, este evidentă, dacă ne referim la dispoziţiile art. 80 potrivit cărora: „Preşedintele exercită funcţia de mediere între puterile statului, precum şi între stat şi societate", dar şi la dispoziţiile art. 146 lit. e) potrivit cărora instanţa noastră constituţională are competenţa de a soluţiona conflictele juridice de natură constituţională dintre autorităţile publice. Mai trebuie amintit şi rolul de mediator şi factor de echilibru pentru puterile statului, dar şi pentru societate pe care îl are justiţia. În acest sens, dispoziţiile art. 124 din Constituţie, consacră „unicitatea, imparţialitatea şi egalitatea" generală a justiţiei, caractere ce reprezintă garanţii importante ale realizării funcţiilor puterii judecătoreşti în societate.

Desigur, sistemul puterii de stat este unul deschis, dinamic, implicând nu numai multiplicarea elementelor sale constitutive sau reorganizarea acestora, dar şi a funcţiilor ce le revin şi a interrelaţiilor dintre elementele sistemului. În plan intern, sistemul social-politic, iar pe plan extern sistemul comunităţii internaţionale a statelor constituie „mediul ambiant" cu care interacţionează autorităţile statului. De aceea, echilibrul, ca aspect particular al principiului proporţionalităţii, între puterile statului trebuie înţeles în dinamica sa, inclusiv în procesul continuu de interpretare şi aplicare a dispoziţiilor constituţionale în materie.

Proporţionalitatea, ca principiu al dreptului constituţional, are o dimensiune concretă. Existenţa unui raport proporţional, echilibrat, între autorităţile statului, între acestea şi societate, se verifică în practică prin funcţionabilitatea sistemului politic şi social, evitarea crizelor, sau, atunci când apar, prin capacitatea de gestionare a acestora de către autorităţile statului, respectându-se în orice situaţii principiile statului de drept. Esenţial pentru realizarea exigenţelor separaţiei şi echilibrului între puterile statului, dar şi a stabilităţii, în dinamica sa a sistemului social şi politic, din perspectiva pluralismului în societate, este existenţa unui raport proporţional, echilibrat între majoritate şi minorităţi, între guvernământ şi opoziţie, „mai ales atunci când guvernământul provine dintr-o majoritate parlamentară confortabilă şi omogenă şi se sprijină pe ea"[22].

IV Aspecte ale jurisprudenței Curții Constituționale privind garantarea și respectarea cerințelor statului de drept

În finalul acestei analizei, ne vom referi la unele decizii ale Curţii Constituţionale pe care la considerăm relevante pentru problematica statului de drept. Curtea Constituțională identifică trăsătura fundamentală a statului de drept, respectiv supremaţia Constituţiei, şi obligativitatea respectării legii[23]. Totodată, s-a afirmat în jurisprudența instanţei constituționale că statul de drept, asigurând supremaţia Constituției, realizează şi „corelarea tuturor legilor şi tuturor actelor normative cu acesta"[24]. Cerinţele statului de drept privesc scopurile majore ale activităţii statale, respectiv supremaţia legii, ceea ce implică subordonarea statului faţă de drept. În acest sens, dreptul asigură mijloacele prin care pot fi cenzurate opţiunile sau deciziile politice şi realizează eliminarea eventualelor tendinţe abuzive şi discreţionare ale structurilor statului. Totodată, statul de drept asigură supremaţia Constituţiei, existenţa regimului de separaţie a puterilor publice şi consacră garanţii, inclusiv de natură jurisdicţională, care să asigure respectarea drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor, în primul rând prin limitarea autorităţii statului, fapt ce reprezintă încadrarea activităţii autorităţilor publice în limitele legii.

Jurisprudența Curţii Constituţionale exprimă astfel cerinţele principale ale statului de drept în raport cu scopurile

activităţii statale. Se realizează astfel prin jurisprudență o sinteză deosebit de elocventă a doctrinei privind noţiunea şi trăsăturile statului de drept. Este semnificativă în acest sens Decizia nr. 17 din 21 ianuarie 2015[25], prin care instanţa constituţională conferă o explicaţie pertinentă caracterului de stat de drept, consacrat de art. 1 alin. (3) teza I din Constituţie: „Exigenţele statului de drept privesc scopurile majore ale activităţii sale, prefigurate în ceea ce îndeobște este numit ca fiind domnia legii, sintagmă ce[26] implică subordonarea statului faţă de drept, asigurarea acelor mijloace care să permită dreptului să cenzureze opţiunile politice şi, în acest cadru, să pondereze eventualele tendinţe abuzive, discreţionare, ale structurilor etatice. Statul de drept asigură supremaţia Constituţiei, corelarea legilor şi a tuturor actelor normative cu acesta, existenţa regimului de separaţie a puterilor publice care trebuie să acţioneze în limitele legii, şi anume în limitele unei legi ce exprimă voinţa generală. Statul de drept consacră o serie de garanţii, inclusiv jurisdicţionale, care să asigure respectarea drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor prin autolimitarea statului, respectiv încadrarea autorităţilor publice în coordonatele dreptului". A se vedea în acelaşi sens şi Decizia nr. 70 din 18 aprilie 2000.

Principiul stabilităţii şi securităţii raporturilor juridice nu este consacrat în mod expres de Constituţia României, dar, la fel ca şi alte principii constituţionale, este implicat de dispoziţiile normative constituţionale, respectiv art. 1 alin. (3), care consacră caracterul de stat de drept. În acest fel, instanţa noastră constituțională acceptă deducerea, pe cale de interpretare, a unor principii de drept implicate de normele expres ale Legii fundamentale. În acest sens, prin Decizia nr. 404 din 10 aprilie 2008[27] Curtea Constituțională a statuat că: „Principiul stabilităţii şi securităţii raporturilor juridice, deşi nu este în mod expres consacrat de Constituţia României, acest principiu se deduce atât din prevederile art. 1 alin. (3), potrivit cărora România este stat de drept, democratic şi social, cât şi din preambulul Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, astfel cum a fost interpretat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în jurisprudența sa"[28]. Mai mult, instanţa noastră constituțională a considerat că principiul securităţii raporturilor juridice civile constituie o dimensiune fundamentală a statului de drept[29]. Curtea Constituţională se pronunţă în mod constant pentru claritatea şi predictibilitatea legii, acestea fiind cerinţe ale statului de drept. Astfel, „existenţa unor soluţii legislative contradictorii şi anularea unor dispoziţii legale prin intermediul altor prevederi cuprinse în acelaşi act normativ conduc la încălcarea principiului securităţii raporturilor juridice, ca urmare a lipsei de claritate şi predictibilitate a normei, principii ce constituie o dimensiune fundamentală a statului de drept, astfel cum acesta este consacrat în mod expres prin dispoziţiile art. 1 alin. (3) din Legea fundamentală[30].

Referitor la statul de drept, Curtea Constituţională a arătat că dreptatea şi democraţia socială sunt valori supreme. În acest context, autorităţile militarizate, în speţă Jandarmeria Română, exercită, în condiţiile legii, atribuţii specifice cu privire la apărarea ordinii şi liniştii publice, a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor, a proprietăţii publice şi private, la prevenirea şi descoperirea infracţiunilor şi a altor încălcări ale legilor în vigoare, precum şi la protecţia instituţiilor fundamentale ale statului şi combaterea actelor de terorism. În consecinţă, a statuat instanţa constituţională: „Prin posibilitatea unor autorităţi militarizate de a constata contravenţiile săvârşite de civili, nu este afectat în niciun fel art. 1 alin. (3) din Constituție, referitor la statul român, ca stat de drept, democratic şi social"[31]. Demnitatea omului, alături de libertăţile şi drepturile cetăţenilor, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic, reprezintă valori supreme ale statului de drept (art. 1 alin. (3)).

În lumina acestor reglementări constituționale, s-a statuat în jurisprudenţa Curţii Constituţionale că statului îi este interzis să adopte soluţii legislative care pot fi interpretate ca fiind lipsite de respect faţă de convingerile religioase sau filosofice ale părinţilor, motiv pentru care organizarea activităţii şcolare trebuie să realizeze un just echilibru între procesul de educare şi de predare a religiei, iar pe de altă parte cu respectarea drepturilor părinţilor, de a asigura educaţia în conformitate cu propriile convingeri religioase. Activităţile şi comportamentele specifice unei anumite atitudini de credinţă ori convingeri filosofice, religioase sau non-religioase, nu trebuie să fie supuse unor sancţiuni pe care statul le prevede pentru un asemenea comportament, indiferent de motivaţiile de credinţă ale persoanei în cauză. „Ca parte a sistemului constituţional de valori, libertăţii de conştiinţă religioase îi este atribuit imperativul toleranţei, în special cu demnitatea umană, garantată de art. 1 alin (3) din Legea fundamentală, ce domină ca valoare supremă întregul sistem de valori"[32]. Este interesant de subliniat şi faptul că instanţa noastră constituțională consideră demnitatea umană ca fiind valoarea supremă a întregului sistem de valori consacrate constituţional, valoarea care se regăseşte în conţinutul tuturor drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului. Totodată, este un aspect important ce impune tuturor autorităţilor statului ca în întreaga lor activitate să aibă în vedere în primul rând respectarea demnităţii omului.

De remarcat că în jurisprudența sa, Curtea Constituţională identifică şi componentele de conţinut ale demnităţii umane, ca valoare morală, dar în acelaşi timp constituțională, specifică statului de drept: „Demnitatea umană, sub aspect constituțional, presupune două dimensiuni inerente, respectiv relaţiile dintre oameni, ceea ce vizează dreptul şi obligaţia oamenilor de a le fi respectate şi, în mod corelativ, de a respecta drepturile şi libertăţile fundamentale ale semenilor lor, precum şi relaţia omului cu mediul înconjurător, inclusiv cu lumea animală"[33].

Concluzii

Antonie Iorgovan afirma că o problemă de esenţă a statului de drept este aceea de a răspunde întrebării: "unde se termină puterea discreţionară şi unde începe abuzul de drept, unde se termină comportamentul legal al administraţiei, concretizat prin dreptul acesteia de apreciere şi unde începe încălcarea unui drept subiectiv sau interes legitim al cetăţeanului?"[34]. Abordând aceeași problemă, Leon Duguit în anul 1900 realizează o interesantă distincţie între "puterile normale şi puterile excepţionale" conferite administraţiei de către constituţie şi legi, iar pe de altă parte situaţiile în care autorităţile statului acţionează în afara cadrului normativ. Aceste din urmă situaţii, autorul le împarte în trei categorii:

1) excesul de putere (atunci când autorităţile statului depăşesc limitele împuternicirilor legale);

2) deturnarea puterii (atunci când autoritatea statului îndeplineşte un act care intră în competenţa sa urmărind alt scop decât cel prescris de lege);

3) abuzul de putere (atunci când autorităţile statului acţionează în afara competenţelor lor, dar prin acte care nu au caracter juridic)[35].

Prin urmare, aplicarea şi respectarea principiului legalităţii în activitatea autorităţilor statului este o problemă complexă deoarece exercitarea funcţiilor statale presupune şi puterea discreţionară cu care organele statului sunt investite, sau altfel spus "dreptul de apreciere" al autorităţilor privind momentul adoptării şi conţinutul măsurilor dispuse. Ceea ce este important de subliniat este faptul că puterea discreţionară nu poate fi opusă principiului legalităţii, ca dimensiune a statului de drept.

Excesul de putere se poate manifesta în aceste împrejurări cel puţin prin trei aspecte:

a) aprecierea unei situaţii de fapt ca fiind un caz excepţional, deşi nu are această semnificaţie (lipsa unei motivaţii obiective şi rezonabilă);

b) măsurile dispuse de autorităţile statului competente, în virtutea puterii discreţionare, să depăşească ceea ce este necesar pentru ocrotirea interesului public grav ameninţat;

c) dacă aceste măsuri limitează în mod excesiv, nejustificat, exerciţiul drepturilor şi libertăţilor fundamentale recunoscute constituţional.

Existenţa unor stări de criză – economice, sociale, politice sau constituţionale – nu justifică excesul de putere. În acest sens, profesorul Tudor Drăganu afirma: "ideea statului de drept cere ca ele (situaţiile excepţionale *n.n.*) să-şi găsească reglementări adecvate în textul constituţiilor, ori de câte ori acestea au un caracter rigid. O asemenea reglementare constituţională este necesară să determine limitativ domeniile de raporturi sociale, în care transferul de competenţă de la parlament la guvern poate avea loc, să sublinieze caracterul lui temporar, prin stabilirea unor termene de aplicabilitate şi să precizeze scopurile în vederea cărora el se efectuează"[36]. Desigur, excesul de putere nu este un fenomen care se manifestă numai în practica organelor executive, putând fi întâlnit în activitatea parlamentului sau a instanţelor judecătoreşti.

Apreciem că puterea discreţionară recunoscută autorităţilor statului este depăşită, iar măsurile dispuse reprezintă exces de putere, ori de câte ori se constată existenţa următoarelor situaţii: măsurile dispuse nu urmăresc un scop legitim; deciziile autorităţilor publice nu sunt adecvate situaţiei de fapt sau scopului legitim urmărit, în sensul că depăşesc ceea ce este necesar pentru atingerea acestui scop; nu există o justificare raţională a măsurilor dispuse, inclusiv în situaţiile în care se stabileşte un tratament juridic diferit pentru situaţii identice, sau un tratament juridic identic pentru situaţii diferite; prin măsurile dispuse autorităţile statului limitează exerciţiul unor drepturi şi libertăţi fundamentale, fără a exista o justificare raţională care să reprezinte, în special, existenţa unui raport adecvat între aceste măsuri, situaţia de fapt şi scopul legitim urmărit.

Problema esenţială pentru practician şi teoretician este de a identifica criterii prin care să se stabilească limitele puterii discreţionare a autorităţilor statului şi diferenţierea acesteia de excesul de putere, care trebuie sancţionat. Desigur, există şi problema utilizării acestor criterii în practica instanţelor judecătoreşti sau de contencios constituţional. În legătură cu aceste aspecte, în literatura de specialitate s-a exprimat opinia potrivit căreia, "scopul legii va fi deci limita legală a dreptului de apreciere (a oportunităţii). Căci puterea discreţionară nu înseamnă o libertate în afara legii, ci una permisă de lege"[37]. Desigur, "scopul legii" reprezintă o condiţie de legalitate sau, după caz, de constituţionalitate a actelor juridice ale organelor statului şi de aceea poate fi considerat un criteriu pentru a delimita puterea discreţionară de excesul de putere. Aşa cum rezultă din jurisprudenţa unor instanţe internaţionale şi interne, în raport cu tema noastră de cercetare, scopul legii nu poate fi singurul criteriu pentru a delimita puterea discreţionară (sinonimă cu marja de apreciere, termen utilizat de către C.E.D.O.), pentru că un act juridic al statului poate reprezenta exces de putere nu numai în situaţia în care măsurile adoptate nu urmăresc un scop legitim, dar şi în ipoteza în care măsurile dispuse nu sunt adecvate scopului legii şi nu sunt necesare în raport cu situaţia de fapt şi scopul legitim urmărit.

Adecvarea măsurilor dispuse de autorităţile statului la scopurile legitime urmărite reprezintă un aspect particular al principiului proporţionalităţii. Semnificativă este opinia exprimată de Antonie Iorgovan, care consideră că limitele puterii discreţionare sunt stabilite de "regulile pozitive scrise, principiile generale de drept înscrise, principiul egalităţii, principiul neretroactivităţii actelor administrative, dreptul la apărare şi principiul contradictorialităţii, *principiul proporţionalităţii" (s.n.)*[38]. Prin urmare, principiul proporţionalităţii este un criteriu esenţial care permite delimitarea puterii discreţionare de excesul de putere în activitatea autorităţilor statului. Şi prin aceasta un principiu esenţial al statului de drept.

Note:

[1]Pentru dezvoltări a se vedea M. Andreescu, A.Puran, *Drept constituţional. Teoria generală a statului*, ediţia a 3-a, Ed. Ch Beck, Bucureşti, 2018, pp. 65-75.

[2]I. Muraru, E.-S. Tănăsescu, *Drept constituţional şi instituţii politice*, vol. II, Ed. All Beck, Bucureşti, 2003, p. 186.

[3]Carré de Malberg, *Contribution á la théorie géneral de l'Etat*, vol. II, Tenin, Paris, 1922, p. 35.

[4]Pentru dezvoltări, a se vedea Ch. Eisenmann, *L'espirit des lois et la separation des pouvoirs*, în *Cahiers de philosophie politique*, Ed. Ousia, nr. 2-3, 1984, p.198; D. Rousseau, *Droit du contentiux constitutionnel*, Paris, 1990, p. 365; p. 256-265; I. Muraru, E.S. Tănăsescu, *op. cit.,* vol. II, p. 9-11.

[5]A se vedea O. Duhamel, I. Meny, *Dictionnaire constitutionnel*, PUF, Paris, 1992, p. 972-975.

[6]I. Muraru, E.-S. Tănăsescu, *op. cit.,* vol. II, p. 11.

[7]Carré de Malberg, op. cit., vol. II, p. 23.

[8]*Ibidem*, p. 52.

[9]I. Muraru, S.E. Tănăsescu, *op. cit.*, vol. I, p. 19.

[10]I. Deleanu, *Drept constituţional şi instituţii politice* , Ed Europa Nova, Bucureşti, 1996., vol. I, p. 95.

[11]G. Sartori, *Teoria democraţiei reinterpretată*, Ed. Polirom, Bucureşti, 1999, p. 137.

[12]J. Elliot, *Debates on the Adoption of the Federal Constitution*, Philadelphia, Lippincott, 1941, p. 203.

[13]C.Grewe, H.R. Fabri, *Droit constitutionnels europeans*, PUF, Paris, 1995, p. 361 şi urm.

[14]I. Deleanu, *op. cit.*, vol. I, p. 80.

[15]*Ibidem.*

[16]I. Muraru, E.-S. Tănăsescu, *op. cit.*

[17]I. Muraru, M. Constantinescu, *Rolul Curţii Constituţionale în asigurarea echilibrului puterilor în stat*, în Dreptul nr. 9/1996.

[18]I. Muraru, A. Muraru, *Scurtă pledoarie pentru un bicameralism parlamentar diferenţiat*, în Revista de drept public nr. 1/2005, p. 8.

[19]M. Constantinescu, *Echilibrul puterilor în regimul constituţional din România*, în Dreptul nr. 3/1993, p. 3.

[20]Pentru identificarea şi analiza acestor interrelaţii, a se vedea: I. Deleanu, *op. cit.,* vol. II, p. 197-208; I. Muraru, E.-S. Tănăsescu, *op. cit.*, vol. II, p. 240-247; I. Cristian, *Drept constituţional şi instituţii*

politice, Ed. All Beck, Bucureşti, 2003, p. 251-273.

[21] I. Deleanu, *op. cit.,* vol. II, p. 201

[22] I. Deleanu, *op. cit.,* vol. I, p. 95.

[23] A se vedea în acest sens: Decizia nr. 232 din 5 iulie 2001, publicată în M.Of. nr. 727 din 15 noiembrie 2001 şi Decizia nr. 53 din 25 ianuarie 2011, publicată în M.Of. nr. 90 din 3 februarie 2011.

[24] Decizia nr. 22 din 27 ianuarie 2004, publicată în M.Of. nr. 233 din 17 martie 2004.

[25] Publicată în M.Of. nr. 79 din 30 ianuarie 2015.

[26] Publicată în M.Of. nr. 334 din 19 iulie 2000.

[27] Publicată în M.Of. nr. 347 din 6 mai 2008.

[28] A se vedea în acelaşi sens şi Decizia nr. 685 din 25 noiembrie 2014, publicată în M.Of. nr. 68 din 27 ianuarie 2015.

[29] A se vedea Decizia nr. 570 din 29 mai 2012, publicată în M.Of. nr. 404 din 18 iunie 2012; Decizia nr. 615 din 12 iunie 2012, publicată în M.Of. nr. 454 din 6 iulie 2012..

[30] Decizia nr. 26 din 18 ianuarie 2012, publicată în M.Of. nr. 116 din 15 februarie 2012.

[31] Decizia nr. 1330 din 4 decembrie 2008, publicată în M.Of. nr. 873 din 23 decembrie 2008.

[32] Decizia nr. 669 din 12 noiembrie 2014, publicată în M.Of. nr. 59 din 23 ianuarie 2015.

[33] Decizia nr.1 din 11 ianuarie 2012, publicată în M.Of. nr. 53 din 23 ianuarie 2012. A se vedea şi decizia nr. 80 din 16 februarie 2014, publicată în M.Of. nr. 246 din 7 februarie 2014.

[34] Antonie Iorgovan, *Cuvânt înainte* la: Dana Apostol Tofan, *Puterea discreţionară şi excesul de putere al autorităţilor publice*, Ed. All Beck, Bucureşti, 1999.

[35] Leon Duguit, *Manuel de Droit Constitutionnel*, Paris, 1907, pp. 445-446.

[36] Tudor Drăganu, *Drept constitutional si instituţii politice. Tratat elementar*, Ed.Lumina Lex, 1999, vol. II, pp.131-132.

[37] Rozalia Ana Lazăr, *Legalitatea actului administrativ. Drept românesc şi drept comparat*, Editura Ch.Beck Bucureşti, 2005, p. 165.

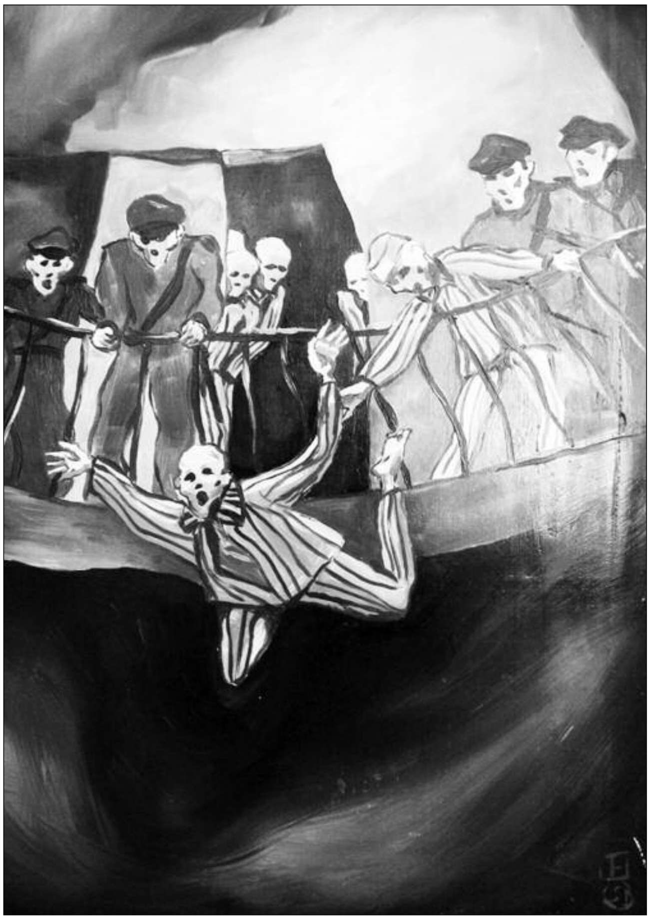
[38] Antonie Iorgovan, *op.cit.*, p. 6.

”Experimentul Pitești”- un proiect eșuat!?

prof. Elena ȘTEFĂNICĂ

Introducere

I.1. Argument. Fiecare localitate se identifică în memoria colectivă cu anumite evenimente ale trecutului recent. Încercând să identific locul Piteştiului în memoria colectivă, am descoperit că acesta se suprapune, cel mai des, cu locul naşterii mareşalului Ion Antonescu și cu “Închisoarea Piteşti”, insula “ororilor absolute”[1].

Din vasta problematică a posibilelor teme de cercetare a comunismului din România, am ales “Experimentul Piteşti” pentru că am vrut să descopăr consecinţele lăsate de acesta în rândul celor supuşi “reeducării”, dar şi asupra celorlalte categorii de persoane care au avut legături cu fenomenul în sine sau au resimţit efectele acestuia, într-un fel intermediat sau nu. De asemenea, am cules, împreună cu elevii mei, în cadrul unui proiect educaţional derulat în 2012, poveşti de viaţă ale unor foşti deţinuţi politici din oraşul Piteşti sau ale unor urmaşi ai unor deţinuţi politici.

Rezultatul cercetărilor a fost descoperirea unor traume psihice profunde produse foştilor reeducaţi, unele vindecate în timp, altele încă în curs de cicatrizare, precum şi amprenta dureroasă lăsată asupra destinelor urmaşilor unor deţinuţi polici, resimţită la nivel psihic, afectiv, dar şi în plan social, profesional. În acelaşi timp, în poveştile de detenţie ale persoanelor intervievate am descoperit caracterul represiv al sistemului comunist din România pe tot parcursul existenţei sale. Martorii intervievaţi au avut vârste şi preocupări diferite la data arestării, pretextele anchetării fiind diferite, motivul real fiind doar unul: dorinţa de libertate, de dreptate, de respectare a omului, a demnităţii sale, a unei vieţi normale, fireşti, fără încorsetările ideologice. Fiecare poveste de detenţie recuperată a reliefat personalitatea autorului, modul specific al perceperii momentului arestării, modalitatea de a rezista în închisoare sau în lagărele de muncă forţată.

În acelaşi timp, elevii au fost provocaţi să distingă între noţiunile de “deţinut politic” şi aceea de “deţinut”, în general. Astfel, “deţinutul” reprezintă persoana ţinută sub arest (a fost arestat sau pentru investigaţii), pentru încălcarea legilor unui stat. “Deţinutul politic” este tot o persoană arestată, însă deosebirea fundamentală intervine în momentul stabilirii motivului arestării. Pentru un deţinut politic motivul acesta este dorinţa de libertate şi de respectare a demnităţii omului.

O definiţie metaforică şi foarte sugestivă a noţiunii de “deţinut politic” am reţinut-o de la sediul Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici din România, filiala Argeş. Astfel, “DEŢINUT POLITIC” este “cel mai paradoxal titlu de nobleţe din istoria umanităţii deoarece:

· nu poate fi obţinut cu bani;

· pentru a-l avea, încercările sunt atât de grele, încât costă adeseori viaţa;

· cei care l-au primit nu l-au dorit şi nu l-au cerut;

· cei care l-au acordat nu şi-au dat seama că înnobilează, ci au crezut mereu tocmai contrariul".

Într-adevăr, este un titlu de nobleţe, pentru că deţinuţii politici au luptat pentru idealuri perene, pentru libertatea şi demnitatea umană, având tăria de a descoperi adevărul ascuns în spatele propagandei şi a se împotrivi unui regim politic îndreptat împotriva omului şi a esenţei acestuia.

Subiectul lucrării a presupus intersecţia cu câmpul oficial al istoriografiei, al istoriei politice. În acelaşi timp converge către descoperirea spaţiului privat al foştilor deţinuţi politici, locuitori ai Piteştiului. Centrul de greutate l-a constituit latura umană, comportamentul deţinuţilor politici, dar şi al gardienilor, torţionarilor şi al "caraliilor", paznicii din interior ai închisorilor comuniste.

În cercetarea efectuată am surprins o parte din neliniştile foştilor deţinuţi, acuzele reciproce pe care şi le aduc chiar în contextul public al sesiunilor Simpozionului PERT destinat "Experimentului Piteşti", suspiciunea, nevoia de legitimare, foarte mulţi dintre intervievaţi au fost la Consiliul Naţional de Studiere a Arhivelor Securităţii (C.N.S.A.S.) pentru a-şi dovedi faptul că nu au făcut poliţie politică.

Pentru ce a fost ales tocmai Piteştiul pentru acest "experiment" este o altă întrebare căreia i-am căutat un răspuns.

Costin Merişca, un supravieţuitor al "experimentului", oferă o explicaţie ce ţine de geografia locului: închisoarea se găsea - atunci –în afara oraşului şi nici un ţipăt nu s-ar fi auzit în afară[2]. De asemenea, o altă explicaţie este aceea că la Piteşti erau închişi tinerii studenţi şi elevi de liceu care, oricâţi ani de detenţie şi de muncă silnică le-ar fi prescris acuzatorii, tot ar fi supravieţuit. Era nevoie de "spălarea creierelor" pentru ca aceste elite să nu mai poată fi un exemplu în societate după eliberare şi să nu mai fie liantul dintre trecut şi viitor. Prin "experimentul Piteşti" se urmărea să se şteargă tocmai ceea ce îl înnobilează pe om, diferenţiindu-l de tot regnul animal, anume capacitatea sau, mai bine zis, cutezanţa gândirii, a punerii sub semnul întrebării a tot şi a toate pentru a afla Adevărul.

Desprinderea consecinţele celor petrecute la Piteşti în rândul celor care au trecut prin închisoarea Piteşti între anii 1949-1952 constituie o provocare pentru orice cercetător, pentru orice locuitor al României la urma-urmei, interesat să descopere istoria locurilor sale natale, contextul în care au trăit părinţii şi bunicii săi. O altă temă posibilă de studiu ar putea fi reprezentarea pe care o au locuitorii Piteştiului despre "experimentul Piteşti".

În lucrarea de faţă voi prezenta contextul istoric în care a avut loc "fenomenul Piteşti", etapele acestui experiment, protagoniştii şi amprenta acestor evenimente în memoria unui segment al locuitorilor, foşti deţinuţi politici şi urmaşi ai acestora. Prin extindere, am explorat memoria foştilor deţinuţi politici prin interviurile realizate, încercând să plasez Piteştiul în contextul universului concentraţionar românesc, nu numai din perspectiva "experimentului" din anii 1949-1952, ci şi din cea a experienţelor carcerale ale unor locuitori ai oraşului[3].

Implicarea elevilor în acest proiect a avut un dublu impact: a extins lecţia de istorie în afara clasei, relevându-le acestora aspecte de istorie imediată, din proximitatea lor, care nu-şi găsesc loc să fie extinse la orele de curs din cauza economiei lecţiilor planificate la doar o oră pe săptămână. În acelaşi timp, a contribuit la crearea unui sentiment de apartenenţă la comunitatea locală, prin crearea de solidaritate între generaţii.

Poveştile de viaţă ale subiecţilor intervievaţi au avut un impact deosebit asupra elevilor, verticalitatea morală a foştilor deţinuţi politici constituind modele de viaţă pentru elevi, ajutându-i să-şi definescă propriul sistem de valori.

Ideea de a aborda această temă mi-a survenit după prezentarea unui eseu la Simpozionul internaţional PERT dedicat „Experimentului Piteşti", ediţia a XI-a, din octombrie 2011. Unii dintre reprezentanţii foştilor deţinuţi politici prezenţi în sală au reacţionat prompt împotriva ipotezei pe care eu o formulasem: aceea că scopul celor care au instrumentat „spălarea creierelor" şi distrugerea unei generaţii a eşuat.

Discuţiile contradictorii pe care le-a suscitat referatul meu cu tema „Experimentul Piteşti – un proiect eşuat" în rândul supravieţuitorilor prezenţi la eveniment m-au provocat să cercetez mai în profunzime efectele acestui „experiment". De asemenea, participarea la proiectul „Trecutul de lângă noi. Istoria orală a comunităţilor locale" mi-a oferit oportunitatea extinderii investigaţiei istorice prin includerea surselor orale, respectiv intervievarea unor persoane care au trăit evenimentele represiunii, care pot relata evenimentul „din interior". De un real folos au fost şi lucrările de memorialistică şi comunicările prezentate la sesiunile simpozionului PERT (2001-2012) şi care au fost publicate cu ajutorul Fundaţiei Culturale „Memoria" în mai multe volume, indicate la „Bibliografie".

Nimeni nu poate nega suferinţele, transformările psihice, drama morală prin care cei torturaţi, dar şi torţionarii, la rândul lor, le-au trăit. Orice cercetare asupra „fenomenului Piteşti" trebuie abordată cu delicateţe pentru cei care au trăit evenimentele, fără intenţia de a-i judeca în vreun fel pe cei din interior, victime ale reeducării şi supuşi „experimentului". „Nici noi nu înţelegem tot, noi care am trăit tot", afirma preotul Gheorghe Calciu, supravieţuitor al „fenomenului Piteşti[4]. De asemenea, subiectul „reeducării", analiza psihologică a traumelor trăite, consecinţele sociale ale evenimentelor au fost abordate cu profesionalism în lucrări de prestigiu, fiind rezultatul unor ani de cercetări laborioase sau al unor „mărturisiri din interior", astfel încât lucrarea mea este o palidă încercare de a a-mi exprima propria opinie despre „experiment" şi de a argumenta totuşi că „proiectul", în perspectiva „duratei lungi" a istoriei, a eşuat.

Această ipoteză, pe care eu am formulat-o mai mult intuitiv, am descoperit-o afirmată şi la unii specialişti ai problematicii reeducări de tip comunist, dar şi la supravieţuitori ai „laboratorului" Piteşti!

Bineînţeles, în funcţie de perspectiva din care sunt prezentate evenimentele şi analizate consecinţele, punctele de vedere sunt uneori diametral opuse celor susţinute în paginile de faţă. Sunt conştientă că pentru oricine „a trecut pe acolo", cum eufemistic se pronunţa preotul Gheorghe Calciu[5], „orice s-ar scrie despre aceste lucruri este fad"[6]. Totuşi, în calitatea mea de profesor, consider o datorie de onoare şi de reparaţie morală de a relua pentru fiecare generaţie prezentarea evenimentelor şi analiza consecinţelor pentru a nu uita trecutul şi pentru a nu fi obligaţi să-l retrăim, aşa cum ne avertiza poetul japonez Santayana şi cum este motto-ul de pe frontispiciul închisorii de la Sighet, din judeţul Maramureş.

I.2.**Sursele istorice**. Scopul cercetărilor a fost reconstituirea evenimentelor şi mai ales a reverberaţiilor trezite în conştiinţa, în destinul oamenilor care au traversat acest moment unic prin atrocitatea sa, anume „experimentul Piteşti", „pregătit" la închisoarea din Suceava şi pus în practică la Piteşti, începând cu 6 decembrie 1949. Din păcate, numărul supravieţuitorilor „experimentului Piteşti" s-a împuţinat în timp, sunt oameni în vârstă, marcaţi de suferinţele trăite, dar şi de cele provocate de trecerea timpului. La Simpozionul PERTH 2012, ediţia a XII-a, organizat la sfârşitul lui septembrie 2012 la Piteşti, domnul regizor Sorin Ilieşiu, moderator al uneia dintre secţiuni, a precizat că a reuşit să adune 75 de interviuri de la supravieţuitori ai experimentului şi intenţionează realizarea unui film documentar cu aceste informaţii de cea mai mare importanţă pentru studierea fenomenului Piteşti. Ca urmare a acestor lucruri, un interviu cu un supravieţuitor al „experimentului Piteşti" care să fie realizat de elevii Liceului Tehnologic „Mihai Viteazul" Piteşti în 2012 nu a fost posibil. La sesiunea din septembrie 2012 dedicată acestei tematici a participat un fost „reeducat", domnul George Coşa, dar timpul nu i-a permis acordarea unui interviu elevilor mei, ci doar am reuşit să înregistrăm expunerea dumnealui în cadrul simpozionului. De asemenea, domnul Aristide Ionescu, un domn ajuns la venerabila vârstă de 92 de ani, participant şi dumnealui la simpozion, a fost în imposibilitatea fizică de a ne acorda un interviu care să fie înregistrat, dar a avut deosebita amabilitate de a ne răspunde în scris la întrebările pe care le schiţasem împreună cu elevii pentru ghidul de interviu. Concluzia dumnealui, formulată foarte tranşant şi cu un an mai înainte, în timpul simpozionului din 2011, a fost aceea că „Experimentul Piteşti" nu a fost un „proiect eşuat". O problemă care rezultă în urma cercetărilor este aceea că domnul Arristide Ionescu, deşi declară că a fost supus fenomenului reeducării, nu se regăseşte pe lista întocmită de istoricul specialist al acestei problematici, domnul Alin Mureşan[7].

Ţinând cont de aceste împrejurări, am extins puţin aria de investigaţie a proiectului, încercând să descopăr alături de elevii implicaţi în proiect ce amprente au lăsat în conştiinţa unor deţinuţi politici evenimentele trăite în închisoare şi cum le-au marcat destinul lor şi al familiilor lor încercările pe care le-au traversat.

De asemenea, un subiect abordat în timpul interviurilor a fost „Experimetul Piteşti": ce ştiu despre acest subiect şi când au aflat despre acesta. Toţi cei intervievaţi, foşti deţinuţi politici sau urmaşi ai foştilor deţinuţi politici, au declarat că au aflat despre tema „proiectului de la Piteşti" după 1990, şi mai ales după ce s-au organizat simpozioanele anuale dedicate acestei teme la Piteşti. Rugaţi să relateze ceea ce ştiu despre această problemă, au expus lucruri pe care ei înşişi le citiseră şi nu aflate dintr-o sursă primară, povestită de un fost supravieţuitor. De asemenea, locuitorii oraşului, investigaţi de către elevi nu au ştiut nimic despre închisoarea Piteşti. Tot ceea ce ştiu aceştia se datorează lecturilor proprii şi nu celor relatate direct de o persoană care a fost în închisoarea de la Piteşti în perioada 1949-1951 sau care a avut rude, cunoştinţe supuse acestui „experiment".

Împreună cu elevii, am reuşit să intervievăm şapte persoane, dintre care două sunt urmaşi ai unor deţinuţi politici.

Foştii deţinuţi politici intervievaţi, membri ai Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici din România, filiala Argeş, au fost întemniţaţi în trei perioade: la sfârşitul anilor 1940, în anii '50 sau chiar în 1982! S-a putut astfel realiza o etapizare a condamnărilor şi a „motivelor" de arestare. Relatările din închisoare sunt dureroase, determinând reacţii emoţionale deosebit de puternice din partea domnilor intervievaţi. Un leit-motiv al relatărilor este sentimentul de umilinţă pe care l-au trăit în închisoare datorat mizeriei fizice la care erau supuşi şi datorită tratamentului inuman al celor care îi anchetau, îi supravegheau. De asemenea, apare acel regret al anilor furaţi, anii tinereţii, ani ai relaţiilor de dragoste, ai realizărilor profesionale.

Referitor la urmaşii foştilor deţinuţi politici, ei înşişi persoane venerabile astăzi, sentimentul cu care au trăit toată viaţa a fost Teama: de a nu se afla că au un părinte deţinut, de a nu fi înlăturat din şcoală, din facultatate, de a nu promova social pe măsura compentenţelor profesionale, sentimentul de imensă nedreptate ce li s-a făcut şi, de aici, o imensă frustrare. Unii dintre subiecţii intervievaţi au reuşit să treacă peste aceste nedreptăţi şi să declare că nu urăsc pe nimeni astăzi. Alţii, dimpotrivă, au declarat că îi urăsc pe cei care le-au furat tinereţea.

Timpul, dacă nu le-a făcut dreptate tuturor foştilor deţinuţi politici, totuşi a acţionat ca un factor de justiţie: toţi subiecţii intervievaţi au reuşit să-şi continuie studiile, cu toate piedicele pe care le-au avut de întâmpinat, au reuşit să se afirme profesional, o parte şi-au împlinit şi viaţa de familie şi, ceea ce este remarcabil, au avut şansa să supravieţuiască regimului comunist, el însuşi un „proiect eşuat" şi să-şi dovedească, dacă mai era nevoie, justeţea cauzei în care au crezut. Aceşti oameni au superioritatea morală a unei vieţi fără compromis, care şi-au urmărit toată viaţa idealul libertăţii şi demnităţii umane, care nu poate fi înfrânt, oricât de perfecţionate ar fi mijloacele de represiune ale regimurilor nedemocratice.

Astfel, sursele de documentare au fost lucrările de istorie clasice, scrise de oameni instruiţi pentru a scrie istorie, opera memorialistică, simpozioanele dedicate tematicii „experimentului Piteşti", interviurile cu foşti deţinuţi politici de la Filiala Argeş a Asociaţiei Foştilor Deţinuiţi Politici, documentele oficiale prin care comunismul a fost condamnat, filmele documentare accesibile on-line, monumentele care încearcă să reînvie memoria locurilor şi să fie surse pentru istoria asumată şi restituită.

Capitolul II
Contextul istoric

II.1. Instaurarea comunismului în România. Instaurarea regimului comunist în România este legată de victoria U.R.S.S.-ului în cel de-al Doilea Război Mondial şi de includerea României în sfera de influenţă a acesteia. Pentru alinierea ţării noastre la sistemul comunist s-au folosit *instrumente interne,* membrii Partidului Comunist din România, care fusese întemeiat la 8 mai 1921 prin afilierea fără rezerve la Comintern a unei părţi a socialiştilor români, dar mai ales prin masive *întăriri externe*: specialişti formaţi la şcoala moscovită de partid pentru România, consilieri experţi sovietici, toţi lucrând sub umbrela protectoare a Armatei Roşii care îşi păstrase trupe şi pe teritoriul românesc până în 1958.

Momentul cheie al ascensiunii PCdR (Partidul Comunist din România) a fost data de 23 august 1944, când regele Mihai I l-a arestat pe mareşalul Ion Antonescu şi a decis

întoarcerea armelor împotriva Axei. Îmbinând promisiunile cu măsurile de intimidare, reprezentanţii lui I.V. Stalin în România au reuşit să-i aducă la conducere pe comunişti, până la 30 decembrie 1947.

Momente importante în ascensiunea politică a PCdR le-au constituit data de 6 martie 1945, când regelui Mihai i-a fost impus de către Andrei Vâşinski guvernul Petru Groza, dominat de comunişti, dar mai ales alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946 care, prin fraudă, au „legitimat" preluarea puterii politice de către comunişti şi sateliţii lor.

Ultima rezistenţă în faţa deţinerii depline a puterii de către comunişti în România o constituia monarhia, respectiv regele Mihai I. La data de 30 decembrie 1947 a fost înlăturat şi acest „obstacol", sub ameninţarea recurgerii la forţă şi la represalii asupra românilor, regele Mihai a fost obligat să abdice şi să plece în exil.

II.2. Măsuri represive ale regimului comunist în România. Pentru că regimul comunist din România nu a găsit susţinere din interior, numărul membrilor PCdR fiind nesemnificativ în raport cu populaţia României, specialiştii de la Moscova au declanşat o amplă mişcare represivă, corelată cu declanşarea procesului de sovietizare a României. Din această perspectivă, anul 1948 are o semnificaţie deosebită în cadrul acestui proces, pentru că în acest an au fost iniţiate cele mai multe măsuri care vizau transformarea socialistă a ţării noastre: înfiinţarea partidului unic al *clasei muncitoare*, prin unificarea forţată a PCdR cu PSD, la Congresul din 21-23 februarie; decretarea naţionalizării principalelor mijloace de producţie din industrie şi sistemul bancar prin decretul din 11 iunie; înfiinţarea poliţiei politice şi a Securităţii statului; declanşarea procesului de formare a „omului nou", prin „reorganizarea", de fapt desfiinţarea Academiei Române; adoptarea unei noi Legi a învăţământului, care-i îndepărta pe copii de la valorile tradiţionale ale învăţământului românesc (2-3 august), bazate pe cultivarea sentimentelor patriotice şi a valorilor culturale autentice; legea cultelor din 4 august.

În cadrul acestei mişcări represive, întreaga ţară a devenit un imens penitenciar[8]: închisorile s-au specializat pe categorii de deţinuţi[9], s-au iniţiat proiecte economice penru exterminarea prin muncă silnică a celor care nu se supuneau *stăpânilor* şi care îndrăzneau să gândească şi să-şi dorească o viaţă în libertate, demnă, alături de familia şi comunitatea din care făceau parte. Astfel, în acest context, s-a născut ideea îndiguirilor din Delta Dunării pentru redarea către agricultură a unor *terenuri valoroase*, construirea Canalului Dunăre-Marea Neagră şi au apărut lagărele de muncă forţată de la Periprava şi altele. Astfel, "Poarta Albă, împreună cu Constanţa, Midia, Capu Midia, Peninsula, Castelu, „9 Culme", Cernavodă (cu trei puncte de lucru) şi Bacul (închisoare plutitoare) erau puncte de lucru sau de comandă pe traseul Canalului Dunăre-Marea Neagră. Împreună cu Periprava şi Salcia, situate în aval pe Dunăre, erau lagărele de muncă cele mai dure, cu o mortalitate ridicată datorată condiţiilor de muncă istovitoare"[10]. În afară de zona Dobrogei, lagăre de muncă erau şi în zonele miniere: „Baia Sprie, Cavnic, Nistru, Borzeşti şi Bicaz erau printre minele şi şantierele exterminatoare în care munceau deţinuţii sclavi"[11]. Romulus Rusan prezintă în lucrarea *Cronologia şi geografia represiunii comuniste în România. Recensământul populaţiei concentraţionare (1945-1989*) şi „fenomenul Piteşti", precizând că „până la o mie de tineri, majoritatea studenţi, au fost umiliţi, forţaţi să-şi renege convingerile, familia, credinţele, să se maltrateze şi tortureze între ei, practic să-şi desfiinţeze proria personalitate"[12].

În ceea ce priveşte „legalitatea" arestărilor, Romulus Ruşan monitorizează motivele sau pretextele arestărilor[13]. Baza „legală" a represiunii era Codul penal adoptat în 1948 şi revizuit în 1955 şi 1968 şi mai ales articolul 209, adică „uneltire împotriva ordinii sociale", un „articol-pretext, în care putea fi încadrat oricine, pentru ce a făcut şi pentru ce nu a făcut"[14]. În 1955 s-a adăugat un nou articol secret în Codul penal care acţiona retroactiv, ceea ce contravenea oricărui principiu de drept, respectiv articolul 193/1. Acesta prevedea condamnarea tuturor persoanelor care „s-au pus în slujba regimului burghezo-moşieresc", adică toţi prefecţii, funcţionarii din poliţie, administraţie, magistratură pentru „activitate contra clasei muncitoare", pedepsele fiind de la 2 la 8 ani de închisoare, iar pentru „activitate *intensă* contra clasei muncitoare" pedepsele acordate erau de până la 25 de ani de închisoare. Acest articol se aplica persoanelor care fuseseră arestate încă din1948, 1950, 1952. Deci retroactiv.

Capitolul III
„Experimentul Piteşti"

III.1.Instaurare. Pentru subordonarea întregii societăţi româneşti noului stăpân de la Răsărit era nevoie de înfrângerea rezistenţei societăţii româneşti, refractară în ansamblul său modelului sovietic. Pentru aceasta, aşa cum afirmă istoricul Alin Mureşan[15], era nevoie să fie eliminate atât elitele româneşti, din toate domeniile, căt şi „generaţia liant", respectiv elitele studenţeşti pe care ţara noastră le avea în momentul respectiv.

După abdicarea forţată a regelui Mihai, identificată de istoria oficială a Partidului Comunist cu „victoria deplină în cucerirea puterii politice în România", s-a declanşat o teroare sistematică împotriva opozanţilor politici, reali sau imaginari.

În 1948 a fost iniţiat un „val de teroare"[16], artizanii acestuia fiind Marin Jianu, secretarul general al Ministerului de Interne şi Alexandru Nicolski, anchetator-şef, care au primit ordinul să înscenez o serie de procese de sabotaj şi spionaj, primul declanşat la 24 mai 1948.

Securitatea sau Direcţia Generală a Securităţii Poporului, de fapt a Partidului Comunist, a fost înfiinţată prin decretul 221 din 30 august 1948, şeful acesteia fiind Pintilie Bodnarenko, un agent N.K.V.D., care şi-a luat numele de Gheorghe Pintilie. Activitatea acestei structuri era controlată de consilieri sovietici, a căror principală trăsătură a fost brutalitatea. Această caracteristică a fost exemplificată cu prisosinţă în sistemul penitenciar din România.

Astfel, „sistemul carceral comunist a fost unul de exterminare", prin condiţiile inumane de detenţie (spaţiu insuficient, lipsa aerului, a luminii, a locului de odihnă etc.), lipsa completă a igienei, înfometarea, practicarea pe scară largă, permanentă, a torturii, brutalitatea gardienilor, munca forţată prin stabilirea „normelor" la cote imposibil de atins, vârsta înaintată a unor deţinuţi politici. Metodele utilizate în anchetarea deţinuţilor politici sunt desprinse din Evul Mediu şi sunt prezentate de istoricul Alin Mureşan[17]: utilizarea bătăii, a subalimentaţiei, a torturii; presiuni morale pentru declaraţii impuse; falsificarea unor declaraţii etc.

În acest „univers" se detaşează, prin gradul de cruzime şi de „ingeniozitate" a crimei, închisoarea din Piteşti. Dintre toate crimele comise de autorităţile din penitenciarele din România în regimul comunist, programul de „reeducare" a fost învăluit în secret."Motivul principal era acela că victimele

reeducării au fost forţate să devină la rândul lor torţionari şi, fireşte, torţionarul se fereşte să-şi recunoască crima”[18]. Cu toate acestea, informaţii discrete despre „experiment” circulau în toate închisorile din România, iar Dumitru Bacu a scris pentru prima oară despre acest subiect în S.U.A., el însuşi fiind deţinut politic. Informaţii despre acest subiect au fost cuprinse în cartea lui Virgil Ierunca[19], precum şi la postul de Radio „Europa Liberă”.

Deşi închisoarea de la Piteşti din perioada 1949-1951 este asociată cu „reeducare”, acest proces a fost iniţiat în nordul ţării, în închisoarea de la Suceava (octombrie 1948 – ooctombrie 1949). Dintre actorii „reeducării” de la Suceava se remarcă Alexandru Bogdanovici, şeful grupului legionar „Universitatea” din Iaşi, arestat la 20 mai 1948, Vasile Puşcaşu, Toma Simionovici, Ştefan Moraschi şi mai apoi Eugen Ţurcanu. Aceştia şi alţi deţinuţi de la Suceava au acceptat să participe la „reeducare”, fără să cunoască exact ceea ce presupunea o astfel de activitate, în speranţa diminuării pedepselor şi chiar a primirii unor recompense din partea noului regim comunist. De subliniat că această acţiune a demarat din iniţiativa Securităţii. Astfel, la începutul lui martie 1949 s-a înfiinţat la Organizaţia Deţinuţilor Politici cu Convingeri Comuniste (ODCC), secretar fiind Eugen Ţurcanu, în închisoarea de la Suceava.

De la Suceava, la 22 aprilie 1949 au fost selecţionaţi primii deţinuţi studenţi care să fie transferaţi la Piteşti pentru a extinde „reeducarea”. Din primul „lot” a făcut parte şi Eugen Ţurcanu, „care se bucura de dubla încredere a Biroului Operativ Suceava şi a anchetatorilor securităţii”[20].

III.2. Descriere. În acest univers al dezumanizării, închisoarea Piteşti ocupă un loc privilegiat. Aceasta, în opinia medicului Nicu Ioniţă, supravieţuitor al „reeducării”, „a fost transformată într-un laborator de psihopatologie umană în care generaţa ´48 a fost supusă celui mai abominabil experiment psihologic, prin care s-a urmărit transformarea omului în contrariul său”[21].

Închisoarea de la Piteşti a început să fie construită în timpul ministeriatului la Interne al lui Armand Călinescu, un argeşean, fiind terminată în 1941 şi devenind unul dintre cele mai moderne locuri de detenţie din ţară. Aceasta se afla în extremitatea nordică a oraşului, aproape de sediul Securităţii, era dispusă în forma literei „T”, avea 96 de camere şi putea adăposti 700-800 de persoane.

„Specializarea” sa în închisoare pentru studenţi a început în toamna lui 1948, primul „lot” de studenţi fiind legionarii arestaţi în 1941, urmat de studenţii de la Cluj, urmând loturile studenţilor la medicină de la Bucureşti, apoi cei de la Suceava, din care făcea parte şi Ţurcanu.

Pentru descrierea celor ce se întâmplau la Piteşti am ales mărturia unui student care a fost supus „tratamentului” de reeducare, respectiv doctorul Nicu Ioniţă. Mărturia despre experienţa de la Piteşti este tulburătoare:

„Eu am ajuns la Piteşti în aprilie 1950. Veneam de la Jilava unde răul era la el acasă şi nu credeam că ar putea fi ceva mai rău decât atât. Cât m-am înşelat! Aici, la Piteşti, m-am confruntat cu răul absolut. Aici am fost victimă şi martor al celui mai abominabil experiment uman, în care teroarea şi tortura au depăşit orice limite, reuşind să destructureze fiinţa umană în componentele sale de bază, să disocieze psihicul de biologic. După carantina obligatorie, timp de o lună de zile, am fost transferat în secţia celular şi, de aici, în cursul lunii iunie, mutat la subsolul închisorii, în „camera”-spaţiu rezervat celor condamnaţi la muncă silnică. O cameră insalubră, întunecoasă, cu două ferestre mici şi zăbrele groase, la nivelul solului, cu priciuri de-a lungul pereţilor şi un singur pat de fier care în timpul experimentului va avea rolul de „confesor” şi două tinete, una pentru apă şi alta pentru necesităţile fiziologice. Acestea sunt amănunte, dar fiecare obiect amintit mai sus a avut roluri diferite în decursul anului. În cameră se aflau 32 de deţinuţi, colegi de suferinţă, toţi studenţi în ultimii ani sau absolvenţi de facultate, din toate centrele universitare din ţară şi toţi cu funcţii de răspundere în organizaţiile anticomuniste din care făceau parte şi care primiseră condamnări mari (10-15-20-25 de ani muncă silnică), eu având cea mai mică condamnare – 5 ani muncă silnică. Atmosfera din cameră, departe de a fi cea la care mă aşteptam, era tensionată şi inspira îngrijorare şi o teamă nedesluşită ne făcea traiul cotidian şi mai greu de suportat. M-am lămurit mai târziu, dar a fost prea târziu.

6 decembrie 1950, o dimineaţă obişnuită, la fel de greu de suportat ca toate dimineţile şi totuşi, din senin, o lovitură năprasnică în cap, o durere acută şi ameţitoare, urmată de pierderea cunoştinţei şi alunecarea în nefiinţă. Totul s-a petrecut fulgerător, ceea ce dovedea o bună pregătire a acţiunii şi o experienţă în atacuri prin surprindere, la care colegii mei mai participaseră. Loviturile au fost atât de puternice şi bine ţintite, încât nimeni nu a reacţionat. Cât a durat acestă explozie de ură şi înverşunare, această acţiune de-a dreptul sălbatică, nu ştiu. Abia când am fost cules de pe jos şi aruncat pe prici, mi-am recăpătat cunoştinţa. Eram înfăşurat în durere, o cefalee atroce îmi bloca orice gând, orice înţelegere. Privirea îmi era încețoșată, auzul suspendat şi fiecare mişcare, fiecare efort mintal îmi sporeau durerile; orice efort mintal îmi certifica neputinţa şi, totuşi, trebuia să mă identific, să văd dacă mai sunt întreg şi să identific ambianţa şi cauzele măcelului. Da, eram tot eu, dar nu mai eram cel care mă ştiam. O evaluare corectă a deteriorărilor suferite era absolut necesară pentru a afla exact stadiul la care mă aflam şi, mai ales, pentru a aprecia resursele de care mai dispuneam pentru a putea face față confruntărilor care vor urma. Bilanţul era negativ. Eram o victimă politraumatizată. Sângele îmi curgea din nas şi din gură, cu ochiul stâng nu mai vedeam deloc şi, pipăindu-mă, am constatat un edem palpebral şi facial enorm, iar zgomotele din urechi mă îngrijorau cel mai mult şi ducând mâinile la urechi, am constatat că din ambele urechi sângele şiroia pe obraji. Am intrat în panică. Situaţia era mult mai gravă decât mi-aş fi închipuit.

Dar, de fapt, ce se întâmplase? O acţiune fulger şi atât de brutală, mult mai brutală decât anchetele prin care trecusem şi, ceea ce era mai îngrijorator şi de neimaginat, măcelul a fost pus la cale şi executat de către prietenii şi colegii noştri de suferinţă. Cum a fost posibil un asemenea masacru şi ce resorturi i-a îndemnat pe colegii noştri să acţioneze în acest fel? Buimăcit de durere, ascultam cu mare greutate sentinţa rostită de Ţurcanu: „Bandiţilor, criminalilor, să vă faceţi demascarea, să spuneţi tot ce n-aţi spus la anchetă, să-i demascaţi pe toţi cei cu care aţi avut legături şi mai sunt încă liberi!.. Bandiţilor, criminalilor, cel care nu-şi va face demascarea nu va ieşi viu din închisoare şi, acum sau mai târziu, de mâna noastră veţi muri!”. Din tonul, hotărârea şi siguranţa cu care îşi rostea sentinţa, mi-am dat seama că Ţurcanu nu glumea. Nedumerit şi înspăimântat, mi-am aruncat privirea în jur şi m-am îngrozit. O parte din prietenii şi colegii mei de la Iaşi, cu privirile întunecate şi încărcate de ură şi cu ciomegele în mână se plimbau agitaţi printre

priciuri, cu ochii pe noi, gata să intervină în caz că cineva dintre noi ar fi încercat să facă un gest necugetat. Îi priveam pe colegii şi prietenii mei şi nu-i mai recunoşteam. Ce resorturi interioare şi cât de intense ar fi putut fi acestea, încât să le schimbe atât de mult înfăţişarea şi comportamentul. Acum îmi explicam starea de tensiune, de nelinişte şi de aşteptare ce domnea în camera noastră şi, tot acum, am înţeles de ce am fost adus aici, în „camera 1 subsol”[22].

În continuare, autorul relatează etapele „măcelului” pentru *demascare*: altă serie de lovituri, de insulte, ameninţări, toate venite la comanda lui Ţurcanu din partea colegilor şi prietenilor. *„Nu loviturile mă dureau, mă dureau ura, încrâncenarea cu care aceste erau date de către bunii mei prieteni şi colegi de suferinţă*[23]. După aceste lovituri fulgerătoare, pentru că se miza pe şocul surprizei, şi el un factor traumatogen major, urmau perioadele chinuitoare de imobilizare în poziţia *gânditorului de la Hamangia*. Regia demascării a continuat cu „spectacolul de seară” în care s-a prezentat o „demascare-model”: un student *reeducat* şi-a prezentat *autobiografia*, recunoscând că „se face vinovat de *crime împotriva clasei muncitoare* şi că, numai datorită colegilor din comitetul de demascare, a reuşit să cunoască *adevărul*” şi a mulţumit partidului că l-a ajutat să-şi recunoască greşeala şi să fie un om *liber* şi că acum este hotărât să lupte împotriva tuturor celor care *uneltesc împotriva poporului muncitor*”[24]. Se observă utilizarea terminologiei specifice reeducatului: *autobiografie, crime împotriva clasei muncitoare, uneltire, hotărârea de a lupta etc.*

După un asemenea episod de teroare, autorul se confesează*: „Nimic nu va mai fi ca înainte: nici oamenii, nici munca, nici dragostea şi nici chiar eu care, asemenea unui mutilat, îmi voi purta infirmitatea pe străzi, printre oameni, atinşi şi ei de aceeaşi maladie a spiritului”*[25].

Etapele reeducărării sunt în număr de cinci şi sunt de o cruzime inimaginabilă pentru mintea unui om normal.

Astfel, în etapa I, se urmărea câştigarea încrederii victimei, pentru a afla cât mai multe informaţii care nu fuseseră declarate la anchetă, foarte multe dintre acestea cu un caracter personal, intim, relatate unor „prieteni sau vechi cunoştinţe, cu bucuria „regăsirii” înrtr-un mediu ostil.

În etapa a II-a, în mod neaşteptat – se miza pe factorul surpriză pentru a paraliza „victima” - începea tortura fizică, prin bătăi cumplite, însoţite de un vocabular vulgar, neaşteptat, diferit de profilul psihologic al torţionarilor înainte de a deveni factori ai reeducării. Din acest limbaj, cuvântul „banditule” era repetat obsesiv şi cu cât mai multă ură pentru a-l convinge pe şef, pe Eugen Ţurcanu, de succesul propriei reeducări.

În etapa a III-a, victima trebuia să-şi facă „demascarea exterioară”, să se declare despărţit de tot ceea ce a însemnat viaţa sa dinainte de detenţie. Aceste declaraţii aveau loc sub tirul unor torturi permanente, în care fiecare torţionar căuta să fie cât mai „inventiv”, dincolo de orice limită a imaginarului.

Etapa a IV-a era cea denumită „demascarea interioară”, în cadrul căreia victima reeducării se recunoaştea a fi fost un netrebnic, un răufăcător.

Ultima etapă, cea de-a V-a, era cea în care ceea ce mai rămăsese din fostul student victimă se dezicea de valorile sale cele mai intime, credinţă, iubire faţă de părinţi, arătând că este pregătit să ia parte la reeducarea altora. Toate aceste lucruri monstruoase aveau loc într-o atmosferă perpetuă de tortură fizică şi psihică, de cele mai multe ori din partea celui mai bun prieten sau coleg de suferinţă.

Supliciile reeducării sunt enumerate de Costin Merişca, el însuşi victimă şi torţionar în lucrarea memorialistică „Tragedia Piteşti”[26], publicată în 1997, fiind „primul piteştean care şi-a scris *„Patimile”* în România, înainte de a primi (în decembrie 1989) autorizaţie de la *poliţiune* (un adevărat text-de-sertar; sau ...paşaport-pentru-eşafod), după cum se exprimă Paul Goma, în prezentarea lucării citate. Aceste torturi sunt amintite pe nu mai puţin de patru pagini, unele mai monstruoase decât altele: mâncatul pâinii din trei înghiţituri sau păstrarea acesteia în gură zile întregi; mâncatul fără lingură, a supei fierbinţi, să treci prin „furcile caudine” ale bătăii până cădeai leşinat, pentru a o lua de la capăt şi alte asemenea grozăvii pe care nici hârtia nu le suportă, dar să le fi şi trăit![27]

Iniţiativa „reeducării” este de sorginte sovietică, lucru dovedit de începutul procesului sub coordonarea specialiştilor sovietici din Securitate şi prin tehnicile de tortură sau iniţiatice cunoscute în spaţiul asiatic.

Încheierea programului se bazează pe două evenimente, unul intern, iar celălalt extern. Evenimentul intern se referă la înlăturarea din partid a Anei Pauker, a lui Vasile Luca şi a lui Teohari Georgescu, „latura externă” a PCR de către liderul autohton Gheorghe Gheorghiu-Dej. Un alt eveniment este legat de demersurile pe care le făcea România pentru a fi admisă ca membră a O.N.U. O condiţie esenţială era respectarea „Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului”, adoptată la 10 decembrie 1948. În colonia de muncă silnică de la Peninsula, de la Canalul Dunăre-Marea Neagră fusese ucis doctorul Ion Simionescu, deţinut politic, o somitate medicală. Despre moartea aceasta se aflase în Occident şi autorităţile din România erau obligate să cerceteze evenimentele. În acest ccontext, s-a pus capăt „experimentului” Piteşti, dar tortura a continuat în sistemul de detenţie românesc, mijloacele devenind mai subtile, dar la fel de traumatice pentru cei din interior. Bineînţeles, vinovaţii adevăraţi, iniţiatorii sistemului şi coordonatorii „din umbră”, înaltele autorităţi comuniste, în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej şi cu „specialiştii” sovietici care l-au „consiliat” nu au fost condamnaţi. Deşi vina autorităţilor nu a putut fi ascunsă în totalitate, totuşi, în arenă a fost aruncată „plevuşca”, adică funcţionari relativ mărunţi ai Securităţii. Dând dovadă de o inginerie a mistificării diabolice, întreaga responsabilitate a „experimentului” a fost pusă pe seama foştilor studenţi legionari, în frunte cu Eugen Ţurcanu. Deşi aceştia nu pot fi absolviţi de vina de a fi devenit torţionari fără să fie torturaţi ei înşişi înainte – şi şi-au primit pedeapsa-totuşi marii vinovaţi nu au fost pedepsiţi.

III.3.Consecinţe

III.3.a. Avantajele reeducării pentru sistemul comunist. Esenţa reeducării era, pe de-o parte, lichidarea mişcării de protest împotriva instaurării comunismului, iar pe de altă parte, să se anihileze, “metodic şi fără posibilitatea de recuperare”[28], opoziţia întregului tineret deţinut.

Astfel, prin „experimentul Piteşti” s-a urmărit:

1. adunarea de informaţii pentru Securitate, prin mijloace foarte dure, care nu fuseseră *experimentate* încă: trădarea prietenului, a rudei, prin teroare, prin exacerbarea sentimentului de supravieţuire;

2. „spălarea creierelor" şi crearea „omului nou", gata să îngurgiteze ideile *măreţe* despre egalitatea absolută;
3. discreditarea valorilor Vechiului Regim;
4. exterminarea unei generaţii;
5. inocularea terorii şi a unei atotputernice TEAMĂ;
6. secretomania, suspiciunea, neîncrederea;
7. manipularea;
8. formarea delatorilor
9. legitimarea *Noului Regim.*

Avantajele pentru sistem erau deci completarea anchetei, iar cea mai perfidă, în opinia mea, era legarea deţinuţilor-torţionari între ei prin complicitatea crimei. Virgil Ierunca este categoric în cartea sa, deşi nu a fost supus fenomenului reeducării, şi deci nu prezintă informaţiile dintr-o sursă primară, afirmând: "nimeni n-a putut ieşi cu mâinile curate"[29].

Piteştiul "a fost un experiment cu aplicabilitatea generală, pentru a se constata ce se poate obţine prin teroare generală, prin teroare continuă, în vedera îngenuncherii totale, a transformării oamenilor în roboţi"[30].

În acelaşi timp, "Piteşti-ul a spulberat imaginea omului ideal, a dărâmat statuile zeilor, a înlocuit metáfora cu adevărul gol-goluţ şi figurile de stil cu enunţuri ştiinţifice corespunzătoare realităţii"[31], reducându-l pe om la biologie. Această involuţie s-a datorat sistemului de teroare aplicat la Piteşti în cadrul "reeducării".

"Teroarea este o armă psihologică complexă, este o armă inteligentă cu acţiune discretă şi selectivă, penetrantă şi cu difuzie în masă, precis direcţionată asupra psihicului colectiv şi individual. Teroarea subminează integritatea structurilor nervoase, tulburând profund activitatea creierului care-şi pierde, astfel, funcţia de comandă şi control asupra etajelor inferioare care încep să funcţioneze autonom, antrenând tulburări fiziologice majore, urmate de modificări ale sensibilităţii şi senzorialităţii, cu repercusiuni asupra întregii economii a organismului"[32]. În acest context, se poate vorbi de "nebunia colectivă care a fost Piteştiul"[33].

Unele dintre aceste *obiective* s-au realizat, acumularea de informaţii, instaurarea *marii teme,* dar pe termen limitat. Nu s-a reuşit însă exterminarea unei generaţii, discriminarea valorilor de demnitate umană, de libertate şi a celor profund umane de prietenie, solidaritate, speranţă, iar *Noul Regim*, chiar dacă a supravieţuit o jumătate de secol, nu s-a legitimat niciodată la nivelul profund al valorilor perene.

III.3.b.Psihotrauma de detenţie. Urmările psihice ale detenţiei asupra deţinuţilor politici, şi în special asupra celor supuşi „experimentului Piteşti" sunt prezentate de un supravieţuitor al „experimentului", medicul Nicu Ioniţă[34], care a fost arestat la vârsta de 25 de ani, pe când era preparator la Institutul de Medicină din Iaşi, pe baza celebrului articol 209: „uneltire contra ordinii de stat". Pentru o vină inexistentă, a primit şase ani de muncă silnică şi închisoare, fiind purtat prin închisorile Galata, Suceava, Jilava, prin „experimentul Piteşti" şi, în sfârşit, prin lagărele de muncă forţată. „Experienţa cea mai năucitoare a trăit-o la Piteşti (deşi ca decor şi înfăţişare dantescă Jilava i se păruse de nedepăşit)"[35]. Drama domnului Ioniţă a continuat şi după „eliberare": până la 43 de ani n-a fost lăsat să practice decât munci inferioare, iar în anii de după readmiterea în corpul medical a trecut prin secţiile grele ale spitalului din Paşcani.

Deşi întemniţat, doctorul Nicu Ioniţă a rămas un profesionist, propunându-şi să memoreze momentele prin care a trecut, cu detaşarea specialistului, propunându-şi să analizeze toate resorturile şi toate consecinţele acţiunilor derulate mai ales în timpul năucitorului şi iraţionalului proces al „reeducării". Rezultatele observaţiilor au fost publicate în 2008[36].

În cartea prezentată sunt reliefate consecinţele detenţiei politice atât asupra întemniţaţilor, cât şi asupra supraveghetorilor, ale terorii la care erau supuşi permanent deţinuţii, declanşarea psihodramelor. Autorul nu se opreşte cu analiza fenomenului la încetarea întemniţării, ci urmăreşte şi mediul social postdetenţie, sindromul traumatic postdetenţie, evoluţia după detenţie, propunând, în acelaşi timp, măsuri de recuperare şi integrare.

În opinia autorului, însăşi existenţa detenţiei politice este o măsură de exterminare, îndreptată împotriva fiinţei umane, susţinută de un regim politic ce avea aroganţa să se numească perfect, etapa superioară a evoluţiei omeneşti, dincolo de care nu se mai putea evolua. Practica dezminte însă această falsă argumentaţie a ideologiei comuniste. Doar existenţa sistemului de detenţie politică, fără analiza altor aspecte propuse de sistemul comunist, descalifică acest „experiment politic" al omenirii. Astfel, detenţia politică este „o discontinuitate în fluxul normal al vieţii, un spaţiu insalubru biologic şi moral"[37]. Inumanul spaţiului de detenţie politică se compune din mai multe aspecte. În primul rând, victimele sunt plasate „într-un mediu ostil şi advers"[38], stricta „supraveghere şi controlul omniprezent sugrumând orice gând şi orice speranţă de întoarcere la o viaţă normală"[39]. În al doilea rând, „înfometarea programată împinsă până la epuizarea totală a rezervelor energetice (...), lipsa de mişcare alternând cu eforturi istovitoare, epuizante, cu microclimatul nociv şi lipsa totală a igienei personale"[40] au avut drept consecinţă „mizeria fiziologică de nedescris"[41]. Ruinarea biologică a condus la „subminarea echilibrului psihic, la slăbirea capacităţii de adaptare şi integrare şi la anihilarea rezistenţei, punând viaţa deţinuţilor în pericol"[42]. În al treilea rând, monotonia programului zilnic a condus la „abrutizare, însingurare, înstrăinare, la pierderea încrederii faţă de cel de alături, „ceea ce a generat multe traume psihice"[43]. În al patrulea rând, smulgerea deţinutului din mediul familial, profesional, cultural, a determinat un alt gen de stres, cel emoţional, foarte puternic, „mediator al multor tulburări psihice cu efect de centrare, astfel încât toate preocupările deţinutului au fost dirijate către o singură opţiune, **supravieţuirea cu orice preţ**"[44]. Declanşarea acestui instinct a condus la nesocotirea dreptului la viaţă al celorlalţi şi, implicit, la deteriorarea relaţiilor interpersonale, „îngreunând şi mai mult calvarul detenţiei"[45].

III.3.c. Marea Spaimă de la Piteşti. Conform Dicţionarului Explicativ al Limbii Române, „spaimă, spaime" înseamnă emoţie puternică şi violentă provocată de ceva neprevăzut şi primejdios; groază.

O consecinţă majoră a detenţiei şi în special a celei de la Piteşti din perioada derulării nefericitului „experiment", între anii 1949-1952, este teama inoculată victimelor, o teamă ce este „reverberată în întregul sistem penitenciar românesc şi în afara acestuia"[46], astfel încât „deţinuţii ajung chiar să-şi proiecteze întregul mapamond ca pe *un Piteşti uriaş*"[47].

Această spaimă este rezultatul torturii aplicate generalizat: la nivel fizic, psihic, la nivel individual, dar şi asupra unor grupuri întregi, comunităţi de deţinuţi dintr-o întreagă colonie de muncă silnică. Paradoxal este că în secolul al XX-lea s-a aplicat tortura, în condiţiile în care europenii, mai ales, afirmaseră şi se străduiseră să pună în

practica politică drepturile naturale ale omului, respectarea egalităţii, libertăţii, încă din secolul al XVIII-lea!

Cauzele moderne ale torturii sunt explicate de Ruxandra Cesereanu prin ”desacralizarea societăţii contemporane, degradarea omului modern (analfabetul hipnotizat de parvenire politică ajunge uşor un torţionar), crisparea ideologiilor, deconectarea Puterii de Lege, (...) precum şi o anumită teatralitate a societăţilor contemporane”[48].

În articolul *„Frica in extremis. Închisoarea Piteşti (1949-1952)”*, Dinu Gherman prezintă diversele ipostaze în care Marea Frică a fost inoculată victimelor „reeducării” de la Piteşti, temă ce se regăseşte în lucrările memorialistice publicate despre acest subiect după 1989 şi pe care autorul le analizează cu profesionalism. Pentru economia lucrării de faţă, voi aminti doar multiplele faţete sub care este înfăţişată această Spaimă în conştiinţele studeţilor care au avut neşansa să cunoască grozăviile „fenomenului Piteşti”.

Astfel, prima ipostază este cea a momentului iniţial al reeducării, din camera numărul 4 spital, declanşat de torţionarul Eugen Ţurcanu şi acoliţii săi şi se referă la şocul produs de surpriza atacului, surpriză care subclasează pentru câteva momente violenţa atacurilor verbale şi fizice. La acestea se adaugă fricile identificate de Ruxandra Cesereanu şi amintite de autorul articolului citat: frica de a fi torturat, de a înnebuni, de a fi demonizat, de a muri, frica de alteritate şi frica de sine[49]. Toate acestea contribuie la instalarea unui climat generalizat de teamă colectivă, teamă pe care victimele „experimentului Piteşti” au purtat-o cu ei toată viaţa şi de care puţini supravieţuitori au reuşit să se debaraseze. ”Reeducarea este un fel de *mutatio menti* abscons şi diabolic; termenii reeducare, demascare, Piteşti devin sinonime cu frica şi oroarea”[50], este concluzia la care ajunge Dinu Gherman în urma analizei textelor memorialistice ale supravieţuitorilor „fenomenului Piteşti”.

Un alt aspect pe care autorul articolului citat îl surprinde în studiul său este încercarea regimului comunist de a face responsabilă pentru grozăvia de la închisoarea Piteşti mişcarea legionară. După cum se ştie, după deconspirarea pe plan extern a grozăviilor „experimentului Piteşti”, *singurii* vinovaţi au fost găsiţi studenţii din grupul lui Eugen Ţurcanu, cunoscut pentru activitatea sa legionară.

O altă teamă a studenţilor de la Piteşti a fost aceea de a nu fi demonizaţi pentru că în preajma marilor sărbători religioase, Crăciun sau Paşte, aceştia erau supuşi unor ceremonialuri ce păreau satanice: liturghii în cadrul cărora era batjocorită sfânta taină a împărtăşaniei, victimele fiind obligate să se „împărtăşească” cu dejecţii şi urină, botezul era executat prin excremente, Iisus şi Maria erau blasfemiaţi şi urmau şi alte regii inimaginabile pentru o minte normală.

Teama de sine însuţi este, de asemenea, o consecinţă în plan psihic a „experimentului Piteşti”: anume nevoia de a te „confesa” torţionarilor, reflex al „şcolii” de reeducare. Dinu Gherman prezintă cazul deţinutului Aurel Vişovan, care, după ce încercase să se roage, se ducea la Comitetul de reeducare să declare acest lucru[51]. Astfel, şi acest comportament este rezultatul modelării prin frică a propriului comportament şi a pierderii stimei de sine, a încrederii în propriile gânduri şi acţiuni, o ataşare ilogică de torţionar.

Omnipotenţa fricii printre studenţii care au trecut prin închisoarea Piteşti stăruie mult timp după încetarea „reeducării”, încât numai pronunţarea numelui lui Ţurcanu sau a numelui Piteşti produce spaimă resimţită organic.

Aurelian Guţă, un deţinut de la Canal, îi descrie astfel pe deţinuţii trecuţi prin reeducare şi, implicit prin demascare: „aveau o figură pierdută care fugea în diverse direcţii”, „erau din cale afară de suspicioși şi încă puternic marcaţi de spaima repetării unor situaţii grave”[52]. O altă descrie îi aparţine lui Ion Ianolide: „aveau o expresie stranie, între groază, febră şi hipnoză. Privirea le era sticloasă şi instabilă. Erau agitaţi şi veşnic puşi pe ceartă”[53].

Aşadar, Imperiul Fricii în care au trăit foştii deţinunţi de la Piteşti şi din care foarte puţini au evadat întăresc tabăra celor care consideră că „proiectul Piteşti” nu a eşuat.

Implicarea studenţilor în procesul de reeducare a depins de o multitudine de factori, identificaţi de Costin Merişca: vulnerabilitatea psiho-somatică a fiecăruia, rezistenţa interioară îmbinată cu diplomaţia şi flexibilitatea fiecăruia; de impresia de sinceritate pe care victima o asigura (prin demascări şi participare); de interesul sau dezinteresul pe care li-l purta Ţurcanu sau adjunctul său; de funcţia avută, pentru a putea avea influenţă asupra altora; de disponibilitatea de a participa „activ” la acţiunile violente; de şiretenia cu care te puteai câteodată strecura printre evenimente, de bagajul de date nedeclarate la anchetă înainte de condamnare; de intransigenţa rezistenţei la teroare; de firea mai fricoasă sau mai curajoasă a fiecăruia în faţa agresiunii fizice în genere; de obişnuinţa sau neobişnuinţa cu bătaia; de instinctul puterii şi cel conservare, de sadism; de protecţia de care totuşi au mai putut beneficia câţiva din partea unuia sau altuia din comitetul din cameră etc[54]. La acestea se poate adăuga tăria de caracter a fiecăruia.

Reacţiile şi atitudinile faţă de tortură ale celor din afară variază şi ele de la caz la caz. Cercetătoarea Ruxandra Cesereanu le enumără pe câteva dintre acestea: „oroare ori, dimpotrivă, insensibilitate, spaimă, paralizie de voinţă, falsă ignoranţă, ignoranţă reală, complicitate prin pasivitate, dezgust, justificare”[55]. Concluzia la care ajunge cercetătoarea este următoarea: tortura distruge, cu precădere, respectul de sine al victimei, pe care o ruşinează şi culpabilizează, deşi ea este inocentă”[56], iar „actul de tortură îl degradează în mod absolut pe torţionar, şi mai puţin pe supliciat, şi, de aceea, actul de pierdere a respectului faţă de sine din partea victimei nu ar trebui să fie exagerat”[57].

Torturile din partea administraţiei penitenciarilor au fost practicate în închisorile româneşti până în 1956-1958. Între 1962-1964 s-au aplicat alte mijloace de constrângere: reeducarea fără violenţă, la Aiud, Botoşani, Rm. Sărat, Oradea; izolarea la Zarcă, şantaj: eliberarea era condiţionată de reeducarea publică[58].

III.3.d. Consecinţele reeducării asupra torţionarilor. După cum se ştie, deşi „experimentul de la Piteşti” a fost iniţiat şi pus în practică de cele mai înalte autorităţi comuniste, în frunte cu celebrul „personaj” Pintilie, şeful nou înfiinţatei Securităţi, de fapt un ofiţer N.K.V.D., după deconspirarea în străinătate a torturilor la care erau supuşi deţinuţii politici din România, mai ales după sinuciderea doctorului Simionescu la Peninsula, într-unul din lagărele de muncă forţată de la Canalul Dunăre-Marea Neagră[59], toată „vina” şi răspunderea pentru macabrele „experimente” ale „reeducări” au fost aruncate asupra foştilor studenţi legionari, care ar fi acţionat sub comanda şefilor lor din străinătate, precum Horia Sima. S-au întrerupt torturile, fără a se îmbunătăţi prea mult regimul de detenţie sau de muncă forţată, iar torţionarii şefi, care-şi aşteptau promovarea în noile structuri de represiune ale Noului Regim, au fost

anchetaţi şi judecaţi în cadrul a două procese, finalizate cu 22 de condamnări la moarte. S-au executat doar 16 persoane, Eugen Ţurcanu fiind în primul lot al acestora.

O altă consecinţă asupra torţionarilor este cea psihică. Astfel, Costin Merişca, în lucrarea citată, afirmă, precum unul care a stat în aceeaşi cameră cu torţionarul, că „visa urât", „avea coşmaruri şi urla prin somn", declarând unui apropiat că „orice ar fi, înapoi nu putem da"[60].

Capitolul IV
Concluzii

Reflexiile unor supravieţuitori ai „fenomenului" sau „experimentului" Piteşti sunt cele mai pertinente concluzii asupra unui subiect atât de delicat şi de neobişnuit al consecinţelor „reeducării" de la Piteşti. Astfel, redau în continuare mărturia-confesiune a domnului Merişca, cu rol de eliberare şi de asumare a unui proces de vindecare morală, de cicatrizare dureroasă a unei întregi societăţi şi a unei generaţii: **„***Drama piteştenilor a fost mai lungă şi mai complicată decât s-a scris şi se ştie. Mai întâi că teroarea intrată în oase la Piteşti n-a mai ieşit din noi ani şi ani. Drama trăită la Piteşti nu s-a încheiat acolo şi nici la Gherla. Demascările au încetat, dar spectrul reînceperii lor a terorizat victimele o bună bucată de vreme. În penitenţă, majoritatea celorlalţi ne-a ocolit, ne-a izolat, puţini au avut curajul să se apropie sufleteşte, cu tact, de noi, cei schilodiţi fizic, mintal şi moral.*

Ieşind în libertate, ne-am izolat singuri, iar pe unii, cu remanenţe adânci, îi stăpâneşte o frică maladivă şi acum. Procesul de revenire la normal s-a dovedit, într-un fel, mai greu pentru mulţi decât cel al demascărilor. Rănirea sufletului e de obicei bruscă, dar cicatrizările cer timp.

Cu conştiinţa culpabilităţii, lingându-ne fiecare rănile sufleteşti în singurătate, complexaţi că ne-am compromis, debusolaţi, priviţi şi trataţi cu intoleranta suspiciune bolşevică, eram stigmatizaţi pe viaţă. Dar aveam de obţinut sau de menţinut un serviciu, de întreţinut o familie şi puteam fi oricând arestaţi (cum s-a şi întâmplat cu mulţi în 1956-1958). Am fost supuşi unui tir continuu de persecuţii, presiuni şi şantaje. Fiecare a trăit frământări pe care nu le încape hârtia, căci Securitatea aflase în noi un teren mai mult sau mai puţin vulnerabil şi voia să ne menţină în continuare delatori. Cum a procedat fiecare şi până când – a variat de la caz la caz. Oricum, tragedia Piteştiului s-a prelungit, prin consecinţele ei, ani şi decenii.

Aceia dintre noi încă timoraţi, şi nu numai cei trecuţi prin sindromul Piteşti, de obicei tac şi-şi refulează amintirile. Din punct de vedere psihologic e cea mai proastă soluţie. Ei ar trebui să povestească, să facă mărturii prietenilor intimi sau duhovnicului, expulzând astfel tot infernul acumulat în suflet. Spovedania are un miraculos efect purificator"[61].

Rolul eliberator al spovedaniei este susţinut şi de alţi supravieţuitori ai „reeducării". Astfel, domnul Aurel Suciu, din Timişoara, declară: „după ce am trecut prin „reeducarea" de la Piteşti şi Gherla, am simţit o adâncă stare de golire, de împietrire sufletească şi spaimele mă urmăreau. Nu mă puteam ruga şi nu puteam intra în biserică. (...) Am simţit ajutorul lui Dumnezeu, am îndrăznit să intru în biserică, să mă rog şi să mulţumesc Domnului. De atunci a început zbuciumul, frământarea şi această stare sufletească a ţinut ani de zile până când am reuşit să mă spovedesc la preot şi să plâng, fiindcă simţeam că sufletul meu nu este total descătuşat"[62].

O altă cale de descătuşare, de vindecare a reprezentat-o împăcarea cu ceilalţi. „În acel moment am simţit că mi s-a deschis sufletul, că mi s-a umplut golul interior"[63], **„te consideri biruitor"[64].**

Concluziile despre „fenomenul Piteşti" cele mai pertinente aparţin celor care au trecut prin acest „laborator". „Despre „Fenomenul Piteşti" nu pot vorbi decât cei care care au trecut prin acest infern. Fiind vorba de fapte anormale, nu pot fi cântărite cu mijloace normale, ci apreciate în valorile absolutului"[65].

Domnul Costin Merişca, supravieţuitor al evenimentelor, concluzionează în cartea-mărturie, scrisă în 1997[66]: **„Important este totuşi că, în finalul finalului, experimentul Piteşti, pentru cei care nu s-au dereglat grav, a eşuat.** Treptat, mai devreme sau mai târziu, cu infime excepţii, foştii „reeducaţi" şi-au găsit echilibrul, verticalitatea"[67].

De asemenea, supravieţuitor al „reeducării", domnul Costin Merişca afirmă „în nici un caz nu-i putem pune alături pe cei care, torturaţi, au devenit ei înşişi torţionari, ca de pildă Aligo Popescu, un om de o mare puritate morală în libertate, devenit un robot, înnebunit de spaime, sau Cornel Pop, care a rezistat unor torturi incredibile, până la un punct, când s-a prăbuşit brusc"[68].

De asemenea, istoricul Marius Oprea, afirmă că „prăbuşirea comunismului a fost un efect al eşecului reeducării, începută violent la Piteşti şi extinsă apoi (...) la nivelul întregii României"[69].

În loc de bilanţ...

La Piteşti au murit în urma torturilor 13 studenţi şi s-au sinucis alţi trei nefericiţi. Au înnebunit patru victime şi au încercat să se sinucidă alţi patru nefericiţi.

În total, la Piteşti şi Gherla au fost ucise peste 30 de victime. Numărul torturaţilor a fost de 800 la Piteşti, câteva sute la Gherla, 70 la Târgşor, zeci la Peninsula, 20-30 la Ocnele Mari; 7-8 la Braşov; 6 la Târgu Ocna. Dintre aceştia, peste 100 au rămas cu infirmităţi grave.

O dovadă a implicării Securităţii şi deci a autorităţilor comuniste în "actul reeducării" este mărturia lui Costin Merişca[70], supravieţuitor al „experimentului": „înainte de desfiinţarea penitenciarului Piteşti ca închisoare pentru studenţi a apărut prin fiecare cameră colonelul Czeller însoţit de Ţurcanu şi le-a spus că demascările nu vor înceta niciodată şi că cei din Piteşti vor face demascarea tuturor <bandiţilor din R.P.R.>"[71]. Nu întâmplător colonelul Czeller "a fost ajutat să se sinucidă" într-un cimitir din Bucureşti, după procesul vinovaţilor de la Piteşti. De asemenea, inculpatul Calciu Gheorghe, la cel de-al doilea proces al reeducării din vara lui 1957 a avut curajul să declare adevărul, anume că demascările au fost iniţiate de Nicolski, Czeller şi cei din spatele lor, iar toţi cei implicaţi în cele două procese (din 1954 şi din 1957) au fost siliţi să susţină că ordinul de autodistrugere ar fi venit de la comandanţii legionari, în frunte cu Horia Sima.

Din 6 decembrie 2001, la exact 52 de ani de la declanşarea „reeducării" la Piteşti în camera 4 Spital, a fost inaugurat în Piteşti un Simpozion Internaţional dedicat „Experimentului Piteşti", „PERT", care în 2012 a ajuns la ediţia a XII-a. Acest Simpozion a fost iniţiat pentru ca evenimentele desfăşurate în temniţele comuniste şi în special în cea din Piteşti să fie cunoscute. În acelaşi timp, în cadrul lucrărilor simpozionului supravieţuitorii

„experimentului”, aflaţi deja la vârste venerabile, au avut curajul să se confeseze, să se elibereze de teama cu care au convieţuit o viaţă întreagă, povestind lumii întregi inimaginabilul pe care l-au trăit, pentru o eliberare necesară şi pentru o însănătoşire generală a societăţii româneşti postcomuniste. Astfel, la primele ediţii ale simpozionului au participat cu comunicări cei mai curajoşi dintre supravieţuitorii „fenomenului”, şi îi menţionăm aici, pe domnii Nicolae Trifoiu[72], Emil Sebeşan[73], Gheorghe Boldur-Lăţescu[74], Traian Popescu[75], Aristide Ionescu[76], Aurel Suciu[77], Nicu Ioniță[78], Lucian Plapşa[79], Mihai Timaru[80], Corneliu Cornea[81], Rădulescu Mihai[82], Paul Goma[83], Gheorghe Marian[84], Adrian Lupescu[85], Ştefan Domocoş[86], Mihail C. Buracu[87], Aurel Brazdă[88], Sergiu Grossu[89], Nicolae Enescu[90], ca să-i amintim doar pe participanţii la primele două ediţii ale conferinţei.

Simpozionul PERT este şi o reparaţie morală, o reintegrare a semenilor noştri supuşi unor experienţe inumane în societate, o încercare de recâştigare a încrederii în oameni. Nimeni din tânăra generaţie nu are dreptul să judece, să condamne cele petrecute cu studenţii care, torturaţi, au fost obligaţi la rândul lor să devină torţionari pentru că „în puşcăria de la Piteşti a fost practicată, într-un experiment de originalitate grotescă în lagărul comunist, degradarea deliberată şi extremă a omului. Denumit „reeducare”, experimentul a folosit tehnici de abuz psihic menite nu doar să inducă teroare printre adversarii regimului, ci să distrugă personalitatea individului”[91], după cum declara istoricul Dennis Deletant, care face parte din comitetul ştiinţific internaţional al simpozionului.

„Experimentul Piteşti a fost aproape unic în lume şi ţine de istoria tragică a românilor în ultima jumătate de veac. A fost unic prin metodele de constrângere (violenţă maximă, martiriu, tortură neîntreruptă) care au dus la transformarea oamenilor în monştri (procesul tragic al uciderii personalităţii şi al mutilării sufleteşti când victimele ajung călăi). Fenomenul rămâne uluitor şi inexplicabil, ca o ecuaţie foarte abstractă, nu numai pentru restul deţinuţilor politici, dar la drept vorbind chiar şi pentru victime”[92].

La 16 aprilie 1964 s-a emis decretul de graţiere generală şi până la sfârşitul lui iulie toţi deţinuţii politici au fost puşi în libertate.

Note:

[1]Soljenîţin, Alexandr, *Arhipelahul Gulag*.

[2]Merişca, Costin, *Tragedia Piteşti. O cronică a „reeducării din închisorile comuniste*, Institutul European, p. 58.

[3]O parte dintre intevievaţi nu sunt orăşeni neaoşi, venind în oraş cu ocazia evoluţiei profesionale.

[4]Merişca, Costin, *op. cit*., p. 78.

[5]Apud Merişca, Costin, *op. cit*., p. 78.

[6]*Ibidem*.

[7]Mureşan, Alin, *Piteşti. Cronica unei sinucideri anunţate*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, editura Polirom, 2010, Anexa 1 – Lista deţinuţilor politici care au trecut prin acţiunea violentă din Piteşti, p.315-327.

[8]În „Cartea neagră a comunismului” sunt prezentate 240 de unităţi de detenţie, între care 44 de penitenciare, 61 de locuri de anchetă, depozit şi surghiun, 72 de lagăre de muncă forţată, 63 de centre de deportare şi domicilii obligatorii, 10 azile psihiatrice cu caracter politic, apud Rusan, Romulus, *Cronologia şi geografia represiunii comuniste în România. Recensământul populaţiei concentraţionare (1945-1989*), Fundaţia Academia civică, 2007, p.44.

[9]Locurile de detenţie erau: Jilava,“locul de triaj pentru închisorile din afara şi dinăuntrul arcului Carpaţilor şi, totodată, locul de depozit pentru deţinuţii aflaţi în anchete sau procese la Bucureşti”, închisoarea Rahova; Gherla era populată de ţărani, muncitori şi tineri, Aiudul de n”m.s.v.”-işti (“muncă silnică pe viaţă”), pentru deţinuţii consideraţi irecuperabili; Braşov, Galaţi, Râmnicu Sărat, Botoşani, Craiova, Codlea, Oradea erau închisori de exterminare, unde aveau loc execuţii, ca şi la Gherla şi la Aiud; Văcăreşti şi Târgu Ocna erau închisori dotate cu spitale; Mărgineni, Mislea, Miercurea Ciuc şi Dumbrăveni erau închisori pentru femei, iar Târgşăr, Mărgineni şi Cluj – pentru minori. Sighet a fost o închisoare mică, însă specializată în lichidarea, prin moartea lentă, a elitelor. Amenajată într-o cetate medievală, Făgăraş afost locul de încarcerare al foştilor poliţişti şi SSI-işti. Aiudul şi Poarta Albă au avut şi în anii 80 deţinuţi politici, apud Rusan, Romulus, *Ibidem,* p.46-48.

[10]*Ibidem*, p. 49.

[11]*Ibidem*, p.49.

[12]*Ibidem*, p. 23.

[13]Rusan, Romulus, *Cronologia şi geografia represiunii comuniste în România. Recensământul populaţiei concentraţionare, 1945-1989*, Fundaţia Academia Civică, 2007, p.37-38.

[14]*Ibidem*.

[15]Mureşan, Alin, *op. cit.,* p. 17.

[16]Bărbulescu, Mihai, ş.a., *Istoria României*, ediţie revizuită şi adăugită, editura Corint, Bucureşti, 2004; p. 413-414.

[17]Mureşan, Alin, *op. cit.,* p. 17 -18.

[18]Bărbulecu, Mihai, *op. cit*., p.42.1

[19]Ierunca, Virgil, *Fenomenul Piteşti*, Edit. Humanitas, Bucureşti, 1990;

[20]Mureşan, Alin, *Op. cit.,* p. 30.

[21]Ioniţă, Nicu, *Teroarea, mecanism psihoneurofiziologic de transformare a omului în contrariul său,* „Experimentul Piteşti”, 2003, p. 115.

[22]*Ibidem*, p.30-35.

[23]*Ibidem,* p.34.

[24]*Ibidem,* p.37.

[25]*Ibidem,* p 37-38.

[26]Merişca, Costin, *op.cit*., p. 68-71.

[27]*Ibidem*.

[28]Ierunca, Virgil *op. cit.,* p. 24.

[29]*Ibidem*, p. 28.

[30]Merişca, Costin, *op. cit.* p.72.

[31]Ioniţă, Nicu, o*p. cit.,* p. 242.

[32]Ibidem, p.144.

[33]Merişca, Costin, *op. cit*., p. 67.

[34]Ioniţă Nicu, născut la 01.03.1923, a primit drept condamnare 5+1 an, fiind supus fenomenului reeducării între 26.02.1950-05.06.1951, apud Mureşan, Alin, *op. cit*., p.321.

[35]Rusan, Romulus, o*p. cit*., p. 6.

[36]Ioniţă, Nicu, *Psihotrauma de detenţie şi urmările ei – mărturia personală şi ştiinţifică a unui supravieţuitor al “experimentului Piteşti”*, Fundaţia Academia Civică, 2008.

[37]*Ibidem,* p.11.

[38]*Ibidem,* p. 12.

[39]*Ibidem*, p. 12.

[40]*Ibidem.*

[41]*Ibidem.*

[42]*Ibidem,* p. 12-13.

[43]*Ibidem.*

[44]*Ibidem.*

[45]*Ibidem.*

[46]Gherman, Dinu, *Frica in extremis. Închisoarea Piteşti (1949-1952),* în „AIO”, nr. XI, Editura Presa universitară clujeană, Cluj-Napoca, 2011, p.65.

[47]*Ibidem.*

[48]Cesereanu, Ruxandra, *„Ce este tortura”*, în „Experimentul Piteşti – reeducarea prin torturp”, ediţia I – Piteşti, 6-8 decembrie 2001 şi ediţia a II-a, Secţiunea I – Piteşti, 4-6 octombrie 2001, volumul I, fundaţia Culturală Memoria, filiala Argeş, Piteşti, 2003, p.323.

[49] *Ibidem.*
[50] *Ibidem,* p. 66.
[51] Mărturisirea aceasta se regăseşte în memoriile lui Aurel Vişovan, *Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce M-ai părăsit?,* apud Gherman, Dinu, *op. cit*., p. 74-75.
[52] Stănescu, Mircea, *Reeducarea în România comunistă (1948-1955),* vol. III, Târgu Ocna, Ocnele Mari, Canalul Dunăre-Marea Neagră, Editura Polirom, 2012, p. 25.
[53] *Ibidem.*
[54] Merişca, Costin, *op. cit.,* p .67.
[55] Cesereanu, Ruxandra, *op. cit*., p. 323.
[56] *Ibidem.*
[57] *Ibidem.*
[58] Merişca, Costin, *op. cit.,* p. 41.
[59] Construirea Canalului Dunăre-Marea Neagră s-a început tot dintr-un ordin al lui Iosif Visarionovici Stalin, adresat autorităţilor comuniste din România cu ocazia unei vizite a acestora la Moscova, în frunte cu Gheorghe-Gheorghiu Dej, în anul 1949.
[60] Merişca, *op. cit*., p. 64.
[61] *Ibidem*, p. 84.
[62] Suciu, Ion, *„Fenomenul Piteşti – satanizarea”,* în *„Experimentul Piteşti”,* 2003, p. 125.
[63] *Ibidem.*
[64] *Ibidem.*
[65] *Ibidem*, p. 126.
[66] Merişca, Costin, *op. cit.*, p.85.
[67] *Ibiderm.*
[68] *Ibidem*, p. 65.
[69] Oprea, Marius, în *„Experimentul Piteşti- reeducarea prin tortură”, vol. I,* Fundaţia Cullturală *„Memoria”,* filiala Argeş, Piteşti, 200, p. 17.
[70] Merişca, Costin, *op.cit.,* p. 40.
[71] *Ibidem.*
[72] Trifoiu, Nicolae, „Experimentul diabolic Piteşti (1949- 1952) experiment sau fenomen?”, în „Experimentul Piteşti”, 2003, p.47, fost deţinut politic trecut prin „reeducări”, din Cluj-Napoca.
[73] Sebeşan, Emil, „Fenomenul Piteşti”, în Experimentul Piteşti”, 2003, p. 67, fost deţinut politic trecut prin „reeducări, din Timişoara.
[74] Boldur-Lăţescu, Gheorghe, „Piteşti - al noulea cerc al Infernului”, p. 73, şi „Rădăcinile ascunse ale fenomenului Piteşti”, Experimentul Piteşti”, 2003, p. 223.
[75] Popescu, Traian, „Experimentul Piteşti”, Experimentul Piteşti”, 2003, p.77.
[76] Ionescu, Aristide, „Destrămarea statului naţional unitar român”, p. 119 şi „Falsificarea procesului torţionarilor care au acţionat pentru experimentul Piteşti, Experimentul Piteşti”, 2003, p. 351.
[77] Suciu, Aurel, „Fenomenul Piteşti – satanizarea”, Experimentul Piteşti”, 2003, p. 125.
[78] Ioniţă, Nicu, „Piteşti – inversiune psihologică prin teroare”, Experimentul Piteşti”, 2003, p. 127.
[79] Plapşa, Lucian, „Reeducarea ca interfaţă a securităţii”, p. 159 şi „Reeducarea prin tortură psihică şi exterminare fizică”, Experimentul Piteşti”, 2003, p. 325.
[80] Timaru, Mihai, „Mecanismul terorii”, p. 165 şi „Camera morţii”, Experimentul Piteşti”, 2003, p. 293.
[81] Cornea, Corneliu, „Viaţa aşa cum a fost”, Experimentul Piteşti”, 2003, p. 177.
[82] Rădulescu, Mihai, „Un preeot armean în „reeducări”, p. 181 şi „Paştele Bădiei Vasile”, Experimentul Piteşti”, 2003, p. 331.
[83] Goma, Paul, „Memorialul ororii”, Experimentul Piteşti”, 2003, p. 209.
[84] Marian, Gheorghe, „Închisoarea Piteşti, reeducarea prin tortură, 1949/1950, Experimentul Piteşti”, 2003, p. 231.
[85] Lupescu, Adrian, ”Viaţa şi moartea la Piteşti”, Experimentul Piteşti”, 2003, p. 237.
[86] Domocoş, Ştefan, „Victimă şi martor ocular al reeducării de la închisoarea Gherla din perioada 11.XII.1950 – 10.V.1951, Experimentul Piteşti”, 2003, p. 253.
[87] Buracu, Mihail, C., „Tăbliţele de săpun de la Itşet-Ip”, Experimentul Piteşti”, 2003, p. 263.
[88] Brazdă, Aurel, ”Reeducarea – instrument al terorii în penitenciare, victimă şi martor ocular al fenomenului Piteşti-Gherla, 1950-1952”, Experimentul Piteşti”, 2003, p. 273.
[89] Grossu, Sergiu, „Complotul psihopolitic al comunismului. Spălarea creierului”, Experimentul Piteşti”, 2003, p. 347.
[90] Enescu, Nicolae, „Să nu ne răzbunaţi”, Experimentul Piteşti”, 2003, p. 349.
[91] Deletant, Dennis, „Experimentul Piteşti”, 2003, p.11.
[92] Merişca, Costin, *op. cit*., p. 57.

Învăţământul comercial în Piteşti la începutul secolului XX

prof. Iulia MIELCESCU, Colegiul Economic “Maria Teiuleanu”

După anul 1900, conform legislaţiei întocmite în perioada 1897-1899, s-au organizat primele concursuri de manuale, la care puteau participa toţi profesorii; se acordau premii I, II şi III, manualelor şcolare considerate a fi cele mai bune şi se alcătuia, anual, o listă cu manualele premiate, din care şcolile urmau să aleagă. Deşi conservatorii au desfiinţat aceste concursuri în 1911, cărţile bune s-au impus vreme îndelungată. Între manualele folosite în şcolile comerciale din ţară, la obiectul limba română, găsim şi pe cel elaborat de către profesorul Petre Vasile Haneş care a funcţionat la Şcoala de Comerţ din Piteşti, pe catedra de limbă franceză şi corespondenţă comercială, în anul şcolar 1910-1911[1].

Referitor la situaţia şcolară pentru perioada studiată, se observă în general o creştere a numărului de copii înscrişi la cele trei clase; dacă în anul şcolar 1908-1909 au fost înscrişi 55 de elevi[2], în anul şcolar 1909-1910 erau 64[3], în (1910-1911) - 74, (1911-1912) -96, (1912-1913) - 136, (1913-1914) - 114 şi (1914-1915) - 120[4]. Un document indica pentru anul şcolar 1916-1917 numărul de 94 elevi înscrişi, deşi în toamna lui 1916 cursurile s-au întrerupt din cauza războiului.

După 1905, se pare că limbile străine au lipsit din programa şcolilor comerciale, de vreme ce directorul Virgil Lupescu s-a văzut silit să recunoască faptul că o mare parte din elevi se retrăgeau pe parcursul anului din acest motiv, dar şi pentru că ei şi părinţii lor *„nu cunoşteau bine modul de organizare al şcolii”***:** astfel, în anul şcolar 1905-1906, din 32 elevi înscrişi în clasa I, au continuat în anul următor 16 elevi, iar în clasa a III-a doar 9 elevi[5]. Scăderea numărului de elevi de la un an şcolar la altul, s-a mai datorat eliminării lor din diferite motive de indisciplină, nepromovării examenului general din iunie sau imposibilităţii de a plăti taxele de examinare. De exemplu, în anul şcolar 1912-1913, la clasa I, din 75 elevi înscrişi, s-au retras 15 elevi pe parcursul anului, au promovat 24 de elevi, au rămas corigenţi 19 elevi şi

repetenţi 17 elevi. În anul şcolar următor, dintr-un total de 114 elevi înscrişi în cele trei clase, 20 de elevi s-au retras; au promovat 54 de elevi (47,7%), au rămas corigenţi 31de elevi şi repetenţi 9 elevi, adică 27,4%, respectiv 7,9%[6].

Sistemul de notare era cel obişnuit al notelor de la 1 la 10; datorită exigenţei cu care se făcea aprecierea elevilor, rareori întâlnim note şi medii peste 8. Orarul şcolii a trebuit să primească aprobarea Ministerului Instrucţiunii Publice pentru a deveni operaţional, demonstrând un spirit de ordine şi disciplină care astăzi poate trezi uimirea dar şi admiraţia unora; orice întârzieri ale profesorilor la ore, absenţe, cereri de concediu pe diverse motive, supliniri şi alte situaţii, trebuiau comunicate de către directorul şcolii conducerii ministerului, în dări de seamă prezentate la sfârşit de an şcolar; directorul înfăţişa situaţia cu obiectivitate, hotărârea finală aparţinând ministerului. Deoarece majoritatea profesorilor proveneau de la Liceul Brătianu, directorul Şcolii Comerciale îl informa şi pe directorul liceului, asupra regularităţii prezenţei acestora la ore; dintr-o astfel de situaţie, întocmită la 4 decembrie 1915 de către directorul Virgil Lupescu, aflăm că profesorul Alexandru Batist a întârziat „*15 minute la 5 noiembrie şi alte 15 minute în ziua de 7 noiembrie*”[7], profesorul Gheorghe Stănescu a întârziat „*15 minute la 7 noiembrie şi încă 20 minute în ziua de 11 noiembrie*”, iar profesorul Virgil Lupescu a întârziat „*15 minute în ziua de 5 noiembrie*”[8]. La sfârşitul anului şcolar 1907-1908 „*primul an în care şcoala a funcţionat cu toate clasele*”, a ieşit prima serie de absolvenţi, în număr de 9, iar până în 1916 când şcoala fiinţează neîntrerupt, vor ieşi de pe băncile acesteia 119 absolvenţi. Diferite unităţi ale micului comerţ orăşenesc şi rural, erau interesate în a-i angaja ca salariaţi; de pildă, Banca „*Slobozia*” din Piteşti, a oferit în 1913, două locuri de muncă absolvenţilor, plătite cu 60 lei lunar „*afară de locuinţă, iluminat şi încălzit*”[9].

Ca orice şcoală, şi cea din Piteşti îşi propusese să urmărească evoluţia absolvenţilor ei. Redau spre exemplificare, constatările făcute de către directorul Virgil Lupescu în legătură cu acest lucru: „*Un ce foarte supărător e faptul că aceşti absolvenţi, îndată ce se văd în posesia diplomelor, nu mai dau semne de viaţă cu toate insistenţele puse pe lângă dânşii de direcţia şcolii, de a comunica noua lor situaţie şi localitatea unde se stabilesc. Doar indirect şi incidental, am putut afla că unii din ei, ocupă comerţul mic, mai ales pe la sate, iar alţii s-au plasat ca şefi contabili pe la diferite instituţii de credit cum sunt: Banca Românească, Banca Marmorosch Blanck din Bucureşti, Banca Piteşti, Banca Populară şi Banca Tehnică Argeşană din Piteşti. Cu bucurie aflăm că în toate aceste instituţii, foştii noştri elevi fac într-adevăr fala şcolii, care le-a dat pregătirea necesară*”[10].

Documente din arhivă atestă participarea elevilor şcolii la o serie de concursuri ce se organizau periodic, sub patronajul Ministerului Instrucţiunii Publice, dar şi al altor instituţii; spre exemplu, în anul 1915, Societatea Regală Română de Geografie a invitat elevii şcolii la concursul pe teme de geografie „*alături de celelalte şcoli din Bucureşti, Giurgiu, Ploieşti, Buzău, Târgovişte şi Câmpulung*”[11]. În acelaşi an, cu ocazia celei de-a XXXVII-a aniversări a Societăţii Ştiinţifice şi Literare „*Tinerimea Română*”, s-a organizat un concurs, în cadrul căruia elevii Gheorghe Mateescu şi Florea Gardin a obţinut premiul al III-lea la limba română, respectiv menţiune la istorie[12]. În martie 1916, aceeaşi societate a chemat Şcoala Comercială din Piteşti la concursul pe teme de religie, istorie şi limba română, alături de „*şcolile secundare, normale, profesionale, comerciale şi seminarii din întreaga ţară*”: din cei patru elevi, trimişi la concursul ţinut la 8 mai, în localul Liceului ,,*Gheorghe Lazăr*”, Marin Andreescu din clasa I a fost recompensat, ,,*fiind chemat la Bucureşti la 21 mai, orele 3 p.m.*”; premiile au fost înmânate la Ateneul Român de către ministrul Instrucţiunii Publice, Ion G. Duca[13]. Începând cu anul şcolar 1907-1908, starea de sănătate a elevilor s-a îmbunătăţit, prin numirea ca inspector sanitar şcolar a doctorului Ion Florescu; totuşi, epidemiile de pojar (1907), scarlatină (1911) şi scabie (1915), care afectau şcoala şi întregul oraş, au creat asemenea dificultăţi încât au dus la suspendarea cursurilor timp de câteva zile, sau pe timp nelimitat. În 1908, Ministerul Instrucţiunii Publice a admis ca patru elevi suferinzi şi având o situaţie materială precară, să-şi petreacă vara la Sanatoriul din Predeal, pe cheltuiala statului[14].

Din registrele cu procese verbale ale consiliului profesoral, se desprind o mulţime de cazuri de indisciplină ale elevilor, discuţiile profesorilor şi soluţiile propuse pentru înlăturarea lor. În mai 1914, profesorii au decis în unanimitate că „*elevul din clasa a III-a, Sălcescu Victor se pedepseşte să stea la arest în trei zile de duminici şi sărbători consecutive*”, între orele 8 şi 12, „*când va scrie lecţiile ce i se vor da*”[15]. Deoarece pedeapsa cu arestul nu s-a dovedit eficientă „*elevii pedepsiţi cu ore de arest comit dezordine în timpul arestului*”, directorul Virgil Lupescu a sugerat profesorilor să impună elevilor „*să scrie anumite bucăţi din cărţile respective în mod caligrafic*”, cu precizarea că „*nu se va mai indica elevilor cât trebuie să stea la arest, ci cât trebuie să scrie în timpul arestului*”[16]. Pedeapsa cea mai grea însemna eliminarea elevilor, care putea fi temporară, o săptămână, o lună sau un an, cu drept de reînscriere la altă şcoală; furtul, consumul de alcool, tutun, absenţele nemotivate sau refuzul de a purta uniforma şcolii, puteau atrage asupra elevilor această pedeapsă. În procesele verbale se găsesc următoarele formulări: „*elevul din clasa a II-a, Petre Anghel, se elimină din şcoală, din cauza absenţelor nemotivate ce a făcut*; *elevul Nicolae Boiangiu, din cauză că a înjurat şi a lovit pe colegul său..., este eliminat din şcoală pe timpul a şapte zile*; *elevul Rouă Ioniţă din clasa a III-a, va fi eliminat..., pentru faptul comiterii furtului de care s-a făcut vinovat*”[17].

La sfârşitul fiecărui an şcolar, directorul era obligat să înainteze ministerului un raport privind mersul şcolii, să întocmească o dare de seamă în care să prezinte şi starea disciplinei elevilor; aflăm astfel, că în anul şcolar 1909-1910, deşi disciplina „*n-a avut să sufere, întrucât s-au luat măsuri din timp*”, totuşi patru elevi au fost pedepsiţi pentru „*incorectitudine şi insubordonanţă*”, trei elevi au fost eliminaţi pe timp de o săptămână pentru furt şi alţi trei au fost pedepsiţi „*cu oprirea în clasă până la ora 12, pe timp de cinci zile, pentru faptul că au înlocuit în mod provizoriu şepcile reglementare cu pălării obişnuite*”[18].

Practica comercială era organizată la cursurile de zi, permanent, cu excepţia clasei I şi la clasele de curs seral până în 1913. Regulamentul prevedea desfăşurarea acesteia între „*orele 2-6 p.m.*” zilnic, „*afară de luni când se făcea instruire militară*”. La Piteşti, elevii făceau practica la „*depouri de vinuri*”, băcănii, lipscanii, fierării, librării, diferite alte prăvălii şi chiar bănci[19].

În timpul efectuării ei, elevii se plângeau de abuzurile venite din partea patronilor, care prelungeau durata programului „*până la ore târzii din noapte, răpindu-le astfel timpul trebuitor pentru prepararea lecţiilor de a doua zi*”[20]. Ei

erau puşi la munci umilitoare: măturau prăvăliile, cărau gunoiul cu căruţa la râu, spălau duşumelele şi tejghelele, lucru care obliga conducerea şcolii să intervină pe lângă patroni, pentru a-i determina să înţeleagă îndatoririle ce le revin, din moment ce primeau practicanţi în magazinele lor[21]. Profesorii erau invitaţi să viziteze des prăvăliile pentru a controla ocupaţiile elevilor, regularitatea frecvenţei, şi tratamentul patronilor. Acolo unde se constatau nereguli, elevii erau mutaţi la alte prăvălii, în care să fie, *„mai omenesc trataţi*”[22].

După multe inspecţii, făcute ani la rând, Virgil Lupescu constata o *„simţitoare îmbunătăţire în această privinţă*”, patronii care nu-şi înţelegeau datoria *„fiind în minoritate*”[23]. Nu e mai puţin adevărat că în timpul orelor de practică, elevii comiteau abateri, cele mai frecvent consemnate, fiind absenţele nemotivate şi furturile. De aceea, şcoala punea în vederea patronilor ca elevii să fie atent supravegheaţi şi să li se interzică *„prea desul contact cu ceilalţi băieţi de prăvălie, de multe ori lipsiţi de orice educaţie morală*”, arătând că prima datorie a viitorului negustor era să fie *„om cinstit şi ireproşabil*”, deoarece *„reprezintă unul din factorii cei mai trebuincioşi evoluţiei sociale*”, prin faptul că urma să devină *„administratorul averii naţionale*”[24].

Tot conducerea şcolii constata că elevii cu comportare ireproşabilă în clasa I, ,,*când încep în clasa a II-a şi a III-a practica comercială, ajung să se poarte atât de rău încât silesc direcţiunea să ia măsuri severe contra lor*”[25]. Referindu-se la practica elevilor de la şcolile de comerţ elementare din ţară, Nicolae Idieru aprecia în 1906 că *„nu se cunoaşte îndeajuns profitul ce vor fi trăgând aceşti pseudo-şcolari, afară de desfundatul prin pivniţe şi beciuri a lăzilor de marfă, căratul pachetelor pe la clienţii din oraş, pierderea banilor ce li se dădeau pentru schimbare sau ciupeala de prin marfa bieţilor negustori, care sunt siliţi să-i dădăcească şi pentru care aceşti ciocoi sunt o belea*”[26].

La septembrie 1915, ministrul Instrucţiunii Publice, Ion G. Duca, a trimis o circulară tuturor şcolilor de comerţ din ţară, în care insista asupra caracterului efectiv şi neîntrerupt al practicii comerciale, adăugând că *„nu se poate tolera sub nici o formă plasarea practicanţilor prin birouri, în care ar fi nevoiţi să stea departe de îndeletnicirile obişnuite ale comerţului propriu zis*”[27].

În cadrul şcolii, funcţiona şi cursul seral, numit şi *„curs comercial de seară*”. Scopul lui era acela *„de a înlesni absolvenţilor şcolii comerciale elementare, completarea cunoştinţelor lor comerciale şi cunoştinţelor de limbi străine*”[28]. Durata cursurilor era stabilită la trei ani, cu un minim de şase ore pe săptămână: obiectele de studiu, limba franceză, limba germană, geografie, stenografie, legislaţie comercială, productologie, corespondenţă comercială şi contabilitate, erau predate de către profesorii şcolii, care îi supuneau pe elevi la examene anual, urmând ca la sfârşitul cursurilor, celor promovaţi să li se înmâneze un certificat de absolvire. Interesul scăzut faţă de cursul seral, a dus la dispariţia lui în 1913[29].

Organizarea şcolilor de adulţi, s-a făcut conform legislaţiei adoptate la 1896; necesitatea acestor şcoli, a decurs din proporţiile alarmante pe care le avea analfabetismul. Sarcina organizării şi funcţionării şcolilor de adulţi, cădea în grija profesorilor, care trebuiau să-i convingă pe orăşeni să vină la şcoală; obiectul activităţii îl constituiau materiile cursului primar, cursanţii fiind obligaţi *„să se prezinte înaintea unei comisii, pentru a trece un examen general şi a obţine certificat de absolvent*”[30].

La Şcoala Comercială din Piteşti, înfiinţarea şcolii de adulţi a fost hotărâtă de profesori, în şedinţa din 16 octombrie 1907. Ea avea menirea de a completa instrucţia ucenicilor din fabrici, ateliere şi prăvălii.

Festivitatea de deschidere s-a făcut în prezenţa profesorilor, care şi-au luat însărcinarea de a da lecţii gratuite şi a *„36 din 52 elevi înscrişi*”[31]. Pentru elevii şcolii comerciale elementare, clasele a II-a şi a III-a, s-a admis la cererea lor, *„să urmeze şi dânşii cursurile de limba franceză şi limba germană, împreună cu elevii şcolii de adulţi*”[32]. Profesorii au pornit *„cu multă însufleţire”* să predea lecţii după 1 noiembrie 1907; în anuarul Şcolii Comerciale pe anul şcolar 1907-1908, Virgil Lupescu prezintă pe larg debutul acestei activităţi: *„Profesorii mergeau din prăvălie în prăvălie pentru a convinge prin viu grai atât pe patroni cât şi pe ucenici de foloasele acestei şcoli. Lecţiile se predau în orele de seară, duminicile şi sărbătorile. Deschiderea s-a făcut, cu peste 60 înscrişi. Atâta a durat entuziasmul. Numărul elevilor a scăzut. După o lună, jumătate eliminaţi, aproximativ 40 din cauză de nefrecvenţă. Şcoala a continuat a funcţiona în cele din urmă numai cu patru elevi până aproape de vacanţa Paştilor. Cei ce n-aveau decât de pierdut cu aceste cursuri, şi-au făcut datoria, iar cei ce nu aveau decât de câştigat, nu*”[33].

Şcoala s-a afirmat şi pe tărâm cultural-umanitar, prin activităţi organizate de către profesori, într-o perioadă în care manifestarea sentimentului patriotic era mai necesară ca oricând; două exemple sunt ilustrative; la începutul lunii mai 1916, la cererea Garnizoanei Piteşti, elevii s-au pregătit pentru serbarea zilei naţionale - 10 Mai; 103 elevi, împreună cu alţi elevi ai şcolilor din oraş, au participat la repetiţiile generale ocazionate de eveniment, defilând *„la rondul de la Bufet din parcul Trivale*”[34].

În martie, acelaşi an, Camera de Comerţ trimite şcolii 36 de bilete de cinematograf pentru *„reprezentaţiile ce vor avea loc în acest oraş, sub patronajul Domnului Prefect al judeţului Argeş, profesorul Nicolae Brânzeu, în folosul Orfelinatelor române din Blaj şi Sibiu*” cu specificaţia că *„se vor distribui gratuit elevilor silitori şi fără mijloace*”; la îndemnul profesorilor, elevii adună suma de 38 de lei, rezultată din cumpărarea broşurilor trimise de comitetul pentru strângerea fondurilor Orfelinatului din Sibiu, în spiritul *„datoriei frăţeşti ce avem faţă de orfanii neamului întreg*”[35]. Intrarea României în primul război mondial, în vara anului 1916, sfârşitul dezastruos al campaniei militare din acel an, au fost urmate de instalarea ocupaţiei germane pe o bună parte din teritoriul ţării. La Piteşti, cursurile şcolare au fost amânate pentru 1 noiembrie, faţă de 1 octombrie cum era prevăzut în mod obişnuit, amânate iarăşi după 1 noiembrie, la şcolile ale căror localuri au fost transformate în spitale pentru răniţi, cum a fost şi cazul şcolii comerciale. În calitate de ministru al Instrucţiunii Publice, Ion G. Duca insista ca începutul cursurilor şcolare să aibă în acel an *„un caracter deosebit, potrivit cu vremurile*”, profesorii fiind îndemnaţi să ţină elevilor ,,*o cuvântare patriotică*”, în care să le arate *„însemnătatea războiului pe care îl purta ţara*”[36].

Din cauza bombardamentului *„aeroplanelor inamice*”, cursurile sunt suspendate, iar la 17 octombrie, oraşul intră sub regimul ocupaţiei militare germane.

De la 4 septembrie 1916, cursurile Şcolii Comerciale se mută în localul Şcolii bisericii luterane, deoarece în timpul

războiului ,,*întreaga clădire a Camerei de Comerţ a fost întrebuinţată ca spital temporar, atât de armata noastră cât şi de trupele de ocupaţie*”[37].

Documentele de arhivă adeveresc faptul că pagubele aduse localului iniţial al şcolii, de către ocupanţi, au fost mari; zestrea şcolii a fost aproape în întregime distrusă, inclusiv arhiva, de asemenea matricolele din anii 1907-1908, 1908-1909, ,,*volumul al doilea din 1912-1913 şi dosarele de la 1913 până azi*”. Pierderile totale cuprinzând bănci, catedre, table, dulapuri, hărţi, cuiere, lămpi şi diferite ,,*substanţe de productologie*”, la care s-a adăugat şi toată biblioteca, au fost calculate la cifra de 12.030 lei. Singurele lucruri rămase neatinse au fost ,,*14 bănci, un birou, trei scaune, un glob, un dulap, un ceasornic şi o oglindă*”[38]. Distrugerile provocate localului din bulevardul Elisabeta nr.7, au făcut ca cursurile să se reia la 10 octombrie 1918, în momentul în care ,,*băncile şi tablele comandate Camerei de Comerţ au fost gata*”; sediul temporar al şcolii, a fost o vreme în Strada Trivalea nr. 12, fost club al subofiţerilor, după cum reiese din corespondenţa directorului Virgil Lupescu[39].

„Şcoala noastră a stat închisă de la Novembre 1910 până la Septembrie 1918, din cauza lipsei de local, întrucât întreaga clădire a Camerei de Comerţ a fost întrebuinţată ca spital temporar, atât de armata noastră, cât şi de trupele de ocupaţie. Arhiva şi zestrea şcoalei au fost aproape în întregime distruse, afară de matricole (cu escepţia anilor 1907-1908, 1908-1909 şi volumul al II-lea din 1912-1913) şi dosarele dela 1913 până azi. Pagubele aduse şcoalei de către armata de ocupaţie se ridică la cifra de 12030 lei, iar comisia de despăgubiri ne-a atribuit o despăgubire de 10.000 lei”[40].

În perioada 1916-1919, o serie de profesori care au funcţionat la Şcoala Comercială din Piteşti, au fost concentraţi şi apoi mobilizaţi pe front. În septembrie 1916 au fost mobilizaţi patru profesori: Nicolae Mamulea - contabilitate; Ion Baiulescu - geografie şi Anastase Iliescu, Daniel Ionescu - caligrafie. Încă din prima zi a războiului, 15 august, a fost mobilizat şi profesorul Ion Grigore Rădulescu (1891-1959), participant ca sublocotenent şi apoi locotenent la luptele din Moldova, despre care a publicat mai târziu o broşură, care cuprindea impresii de front, intitulată Mărăşti. Pentru bravura dovedită, a fost recompensat cu ordinele militare ,,*Crucea de Război cu barete Ardeal, Carpaţi, Mărăşti, Sfântul Stanislav cu spade clasa a II-a*” şi ,,*medalia Victoria a războiului 1916-1918*”. La fel, profesorul de caligrafie şi desen, Sebastian Arganini, plutonier, apoi sublocotenent şi locotenent de rezervă, care făcuse şi campania din al doilea război balcanic, iar Nicolae Tănăsescu, casierul şi secretarul de mai târziu al şcolii, a luptat ca soldat la Mărăşeşti şi apoi pentru eliberarea Basarabiei şi Ardealului, fiind înaintat în grad, plutonier major şi decorat cu ordinele ,,*Victoria*” şi ,,*Crucea comemorativă*”.

S-au remarcat pe câmpurile de luptă căpitanii Haralambie Popa şi Ion Boerescu, locotenenţii Remus Macarie, Ion Baiulescu, Ion Cuţui, Nicolae Mamulea, sublocotenenţii Daniel Ionescu şi Ion Garofoiu - ultimul plecat în război ca voluntar, plutonierul Frantz Cheresteni, Anastase Iliescu, Constantin Mihăilescu, Gheorghe Cica, Anton Pecuraru, Alexandru Ţuţuianu, Constantin Albu şi Gheorghe Vrăbiescu. Ultimii doi au suportat condiţiile prizonieratului, fiind deportaţi în lagărele germane (Krefeld), în timp ce locotenentul Ion Cuţui, profesorul de limba română, a căzut pe câmpul de luptă în 1916; anuarele şcolii comerciale, specifică în dreptul numelor unora dintre ei, la rubrica ,,*Recompense*”, distincţiile primite ca „*ofiţer al Coroanei României*”, ,,*Avântul Ţării 1913*”, ,,*Crucea comemorativă a războiului din 1916-1918*” sau „*Ordinul Mihai Viteazul*”[41].

Iniţial, şcolile au funcţionat pe lângă biserici, iar după Unirea Principatelor au fost puse bazele unui învăţământ ştiinţific. Ideile şi metodele apărute in occident, au fost adaptate la realităţile locale. O atenţie deosebită în oraşul Piteşti, a fost acordată învăţământului comercial, un rol important în sprijinirea acestuia, avându-l Camera de Comerţ. După apariţia Legii Instrucţiunii Publice, din vremea lui Spiru Haret, s-a observat o creştere calitativă a educaţiei, cetăţenii şi autorităţile înţelegând rolul şcolii şi al educaţiei în societatea românească. Condiţiile materiale nu tocmai corespunzătoare au fost compensate de calitatea cadrelor didactice. Profesorii din Piteşti şi-au făcut datoria atât ca dascăli, cât şi ca cetăţeni, o parte dintre ei participând la marile evenimente politico-militare de la începutul secolului XX, iar pentru activitatea lor, au fost decoraţi cu cele mai înalte distincţii.

Note:

1 Serviciul Judeţean Argeş al Arhivelor Naţionale, dos. 8/1911, f. 29.
2 *Ibidem*, dos. 2/1909, f. 2.
3 *Ibidem*, dos. 7/1910, f. 13.
4 *Ibidem*, dos. 3/1913, f. 4-5.
5 *Ibidem*, dos. 2/1906, f. 16.
6 *Ibidem*, dos. 5/1914, f. 17.
7 *Ibidem*, dos. 10/1915, f. 7.
8 *Ibidem*, dos. 11/1915, f. 8-9.
9 *Ibidem*, dos. 2/1913, f. 14.
10 *Ibidem*, f. 35-36.
11 *Ibidem*, dos. 7/1915, f. 6.
12 *Ibidem*, f. 29.
13 *Ibidem*, dos. 3/1916, f. 15.
14 *Ibidem*, dos. 4/1908, f. 8.
15 *Ibidem*, dos. 13/1914, f. 22.
16 *Ibidem*, f. 24.
17 *Ibidem*, f. 27.
18 *Ibidem*, dos. 4/1910, f. 16.
19 *Ibidem*, dos. 8/1913, f. 2-3.
20 *Ibidem*, 5.
21 *Ibidem*, f. 10.
22 *Ibidem*, f. 12.
23 *Ibidem*, f. 14.
24 *Ibidem*, f. 15
25 *Ibidem*, f. 16-17.
26 *Ibidem*, dos. 4/1906, f. 2.
27 *Ibidem*, dos. 11/1915, f. 24.
28 *Ibidem*, dos. 4/1911, f. 8.
29 *Ibidem*, dos. 2/1913, f. 28.
30 *Ibidem*, dos. 7/1896, f. 4.
31 *Ibidem*, dos. 2/1907, f. 7.
32 *Ibidem*, dos. 3/1907, 16.
33 *Ibidem*, dos. 5/1908, f. 22.
34 *Ibidem*, dos. 6/1916, f. 14-15.
35 *Ibidem*, f. 24.
36 *Ibidem*, f. 25.
37 *Ibidem*, f. 26.
38 *Ibidem*, f. 27.
39 *Ibidem*, dos. 13/1918, f. 41-42.
40 *Ibidem*, dos. 19/1918, f. 33-34.
41 Teodor Mavrodin, *Piteşti*, *Mărturii documentare, 1388-1944*, Direcţia Generală a Arhivelor Statului din România, vol. I, Bucureşti, 1998, p. 322-323.

O descindere în timp: pomelnicul din 1837 al bisericii ”Buna Vestire-Greci (Sf. Mina)” din Pitești

drd. Octavian DĂRMĂNESCU

Semnalat fugitiv încă de acum o jumătate de secol[1], pomelnicul datat 1837 (început, de fapt, în 1830) al bisericii ”Buna Vestire-Greci (Sf. Mina)” din Pitești (1564) este început, așa cum se indică pe copertă, de către parohul de aici, protopopul piteștean Constantin Brădeanu (1798-1862)[2]. Fotografia tabloului în ulei al acestui vestit cleric piteștean a fost executată în 1931 de către un nepot, „T. Simionescu, avucat, prefect administrativ de Argeș”, se află în arhiva respectivei biserici și este, la rându-i, o raritate. Coroborat cu registrele mitrice ale acestei biserici vechi (dar și ale vecinei, biserica „Maica Precista din Coastă”) aflate la Serviciul Județean Argeș al Arhivelor Naționale (perioada 1832-1865), acest prețios manuscris – completat gradual din 1837 până în 1855 – oferă o rezonabilă monografie socială a fostei mahala „Greci”(sau „mahalaua galbenă”) a vechiului oraș Pitești. Încă un aport, sperăm, la bibliografia unei viitoare monografii a vechilor Pitești.

Manuscrisul, al cărui titlu (manuscris, la rându-i) este „Pomelnicu sfintei biserici Grecilor dă cei vii și pentru cei morți, 1837, 1838” – autorul fiind, potrivit aceleiași informații de pe copertă, „Protopop Co(s)tand(in)” –, începe cu pomelnicul dascălului Ioan, „legător de cărți”, cu toți „fii(i) și nepoți(i)”. Soția lui, Maria, este trecută ca vie, cu toate că pomelnicul, deocamdată, evocă doar morții. Printre cei ai sus-numitului, câțiva sacerdoți, foarte probabil piteșteni de secol XVIII: Preda preotul, Pelaghia monahia, Matei preotul.

Urmează pomelnicul lui hagi Ene simigiul (28 noiembrie 1836). Nu știm dacă această calitate de „hagi” se transmitea și membrilor familiei. Dacă nu, atunci toți membrii familiei simigiului Ene văzuseră Locurile Sfinte. Cert este că respectivul practicant mai are un descendent, „Ion hagiul”, trecut la morți lângă un „Hristofor monah”, întrezărindu-se așadar un fenomen vechi la orașe, și anume ideea de pelerinaj ca obligație de cult. Dacă acest Ene, un simplu simigiu – nefăcând, așadar, parte din patriciatul urban– își permite, ca și descendenții, un drum atât de lung, periculos și costisitor, putem intui mai ușor ambițiile omului medieval european. Următorul creștin trecut în pomelnic este tot un simigiu și tot un pelerin, hagi Ion turtarul (1839). Acesta își cumpăra în 1840 de la mănăstirea Vieroși un tratat teologic, argumentând cu „pentru a mea plăcere”[3].

Urmează „Pomelnicul robului dumnealui Costandin Bucșănescu biv vel stolnic”. Cu acesta, de fapt, începe și vechea numerotare a manuscrisului. În coloana rezervată foarte probabil morților Zoiței, soția lui, întâlnim în capul listei pe „Scarlat voivodă” (bineînțeles, Scarlat Callimachi, domnitor de câteva ori în Moldova și o dată, în 1821, în Țara Românească) și Radu Vărzaru. Mitricele respectivei biserici o consemnează pe pităreasa Ana, fata lui Radu Vărzaru, care, începând cu 1851, participă singură, în calitate de nașă de botez pentru nou-născuții familiilor boierești Lerescu și Tigveanu, înrudite cu Brătienii[4]. Urmează pomelnicul lui Gligore Tigveanu, serdar (potrivit mitricelor). Fiul lui, (Alexandru) Alecu, piteștean, este naș de cununie în 1832 la biserica Greci[5] – cu toate că nu era căsătorit –, el însuși fiind mire în 1838, mireasă fiind atunci Tarsița, fiica pitarului Mihalache Lahovari, toți boieri de pe „Ulița Boierească” din mahalaua culorii galbene. Probabil că dintr-o chestiune personală, serdarul nu o trece în pomelnic pe Tarsița, prima noră din partea lui Alecu, ci numai pe a doua, Maria, fata medelnicerului Toma Leurdeanu, noua căsătorie având loc în 1844, tot la Greci[6]. De remarcat că Gligore Tigveanu amintește la rubrica „Morți” doi monahi: Ileana și Manole. Această informație amintește de vechiul obicei al unor reprezentanți ai boierimii locale care, mai spre bătrânețe, se călugăreau.

Pomelnicul continuă cu familia lui Mihalache Oescu din care, la morți, sunt menționați Chiril ermonah și Bogoslova monahia. Mitricele (1832-1865) nu menționează deloc vreo legătură a acestuia cu biserica. Acestea existau, dar mai înainte, în arhiva internă a bisericii întâlnind târziu, în 1856, evocarea unui punct urban, „cișmeaua Oescului”, lângă curtea bisericii, în zona râului Mislea care, se pare, trecea pe aici[7]. Mai mult, biserica posedă un potir de argint reparat în 1809, conform inscripției, de către Mihalache și Frusina Uescu, trecuți amândoi la morți în pomelnicul supus atenției. Tot acesta recondiționează (sau dăruiește) potrivit inscripției, o steluță de argint nedatată (foarte probabil tot 1809), obiect liturgic obligatoriu. Urmează pomelnicul slugerului Niculaie

Popescul în care, la morți, întâlnim pe Tarasia monahia, pe preotul Lamba și pe preoteasa lui, Neacșa, pe preotul Dedul și pe preoteasa lui, Catrina, pe preotesele Veneta și Dumitrana, pe monahul Ioanichie, pe preotul Sima, pe monahii Nicolae și Roman, pe preotul Radul și pe preoteasa lui, Stoica, pe preoții Panait și Costandin, pe preotul Niculaie și pe Maria, preoteasa lui. Cu siguranță, măcar o mică parte dintre sacerdoții menționați – aproape singurii dintre intelectualii vremii – au slujit în Pitești.

Și în pomelnicul următor, al jupânesei Cuna (nume întâlnit destul de des printre mahalagiii de galben din mitricele Grecilor), întâlnim nume de clerici: Stan diaconul, Rada diaconeasa, preoții Iordache și Radul, preotul Mihai și Chira, preoteasa lui. Pomelnicul protopopului Șerban (soția lui, preoteasa Ana), slujitor la Greci, foarte probabil protopop al unei plăși argeșene (sau muscelene?) este interesant. El este trecut direct la morți, fapt ce atestă că în 1837 deja nu mai trăia. Sub el, în rândul morților, probabil părinții lui: Tănase „iereu"(preot) și Ilinca „ierița"(preoteasa). Nu am reușit încă să depistăm dacă acest Tănase este popa Atanasie duhovnicul de la biserica vecină, Maica Precista din Coastă (nu protopopul Atanasie Davidescu, tot de aici!). Urmează evocarea viilor și a morților protopopului Constantin castrisie (rang bisericesc; va mai cumula și pe cel de sachelar, și pe cel de iconom), „slujitor sfințitei biserici Greci, 1837", nimeni altul decât inițiatorul pomelnicului. La vii, popa Gheorghe (și Teodora preoteasa), fiul – după cum vom vedea – diaconului Ene de aici, slujitor, la rându-i, și al diaconesei Călina. Potrivit indicației din foaia nr. 9, este acest popa Gheorghe – care, de altfel, la morți mai are un cleric, „Ghervasie ermonah" – este chiar cumnatul protopopului Costantin.

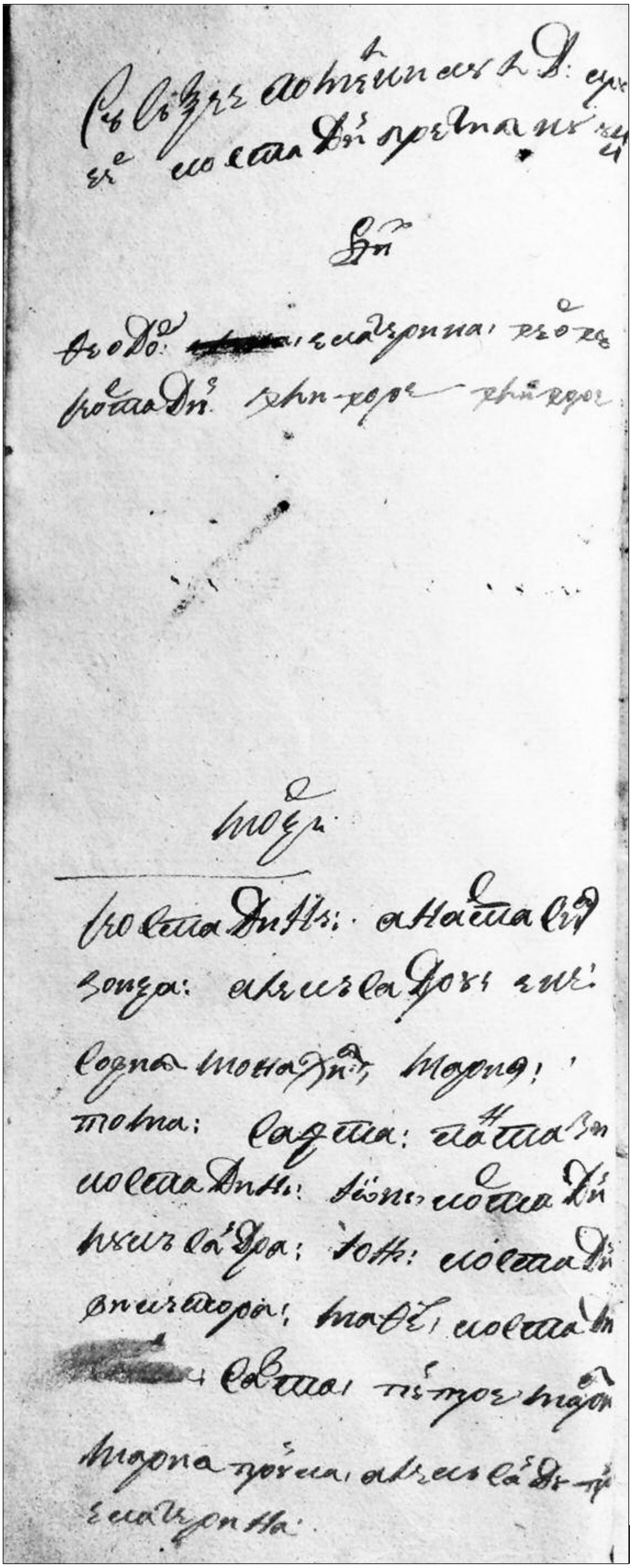
Urmează pomelnicele lui Dimitrie cântaragiul și al lui Dumitru bărbieru „al Lucsandrii". Acesta din urmă, la morți, îl trece pe popa Voicu, pe preoteasa Maria și pe doi monahi: Mardonia și Dionisie. Urmează pomelnicul grămăticului Costandin Leca, un enoriaș practicant al bisericii, naș al câtorva copii de preoți[8], apoi al lui chir Niță (Ionea) al logofătului Costandin, al jupânul Țeca băcanu și al preotului Gheorghe, fiul diaconului Ene, pomenit mai sus. Acesta, la morți, are menționat pe următorii sacerdoți: Șărban preotul (nu protopopul de mai sus, a cărui soție era Ana), Sanfira preoteasa, Arsene diaconul, Manasie ermonah. Urmează viii și răposații lui Nicolae cofetaru (19 mai 1839), al lui Hristea aprodul (9 februarie 1844), al lui Costache măcelaru – cu Nicolae diaconul și Paraschiva diaconeasa la vii – , al lui Petre Pârvu (5 noiembrie 1839) – la morți, popa Nicolae și soția lui, Ana, al unei anume Zinca, al lui Costache măcelar, – la morți, popa Nicolae și soția lui, Voica –, al logofătului Gheorghe Enculescu (1 septembrie 1841), al lui Alexandru Duminecă și al boierului Tache Drăgoescu[9], al cocoanei Marghioala Drugăneasca și al stolnicului Grigore Drăgoescu.

Pomelnicul clucerului Constantin (Dincă) Brătianu (1788-1844), tatăl marelui om politic Ion C. Brătianu (1821-1891) este datat 1844. Stolnic, mare clucer, deputat în Obșteasca Adunare Regulamentară a Țării Românești (1831-1844), ispravnic de Argeș (1831-1837, 1842-1844), Dincă Brătianu nu și-a comandat din viață un pomelnic expres la biserica piteșteană a Brătienilor, Greci. De altfel, din mitricele acestui sfânt lăcaș pe 1844 el nu figurează că ar fi fost îngropat aici – oricum, frecventarea Grecilor de către Brătieni nu era neapărat o chestiune de pioșenie expresă pentru acest sfânt lăcaș sau pentru vreo calitate arhitecturală a lui care i-ar fi cucerit, ci una pur rezidențială: aceasta era biserica mahalalei unde ei locuiau în Pitești. Din moment ce datarea este 1844 (anul morții lui), foaia de pomelnic a fost scrisă post-mortem, la sugestia fiilor lui (soția lui, Anastasia, născută Tigveanu, murise deja în 1839). Îl redăm în totalitate: „Să să știe pomelnicul d(umnealui) crucer Costadin Brătianu, (1)844. Vii: Teodor, Ecaterina, Gheorghe, Costandin, Gligore, Gligore. Morți: Costandin, Anastasia, Zoița, Alecsandru, Ene, Sofia monahia, Maria, Toma, Safta, Pantazi, Costandin, Ion, Costandin, Lucsandra, Ion, Costandin, Victora, Matei, Costandin Savta, Petre, Maria, Maria prunca, Alecsandru pruncu, Ecaterina".

Urmează pomelnicul popii Pandele și al soției lui, Ana (7 mai 1844). În economia istoriei vechilor preoți piteșteni pe care o cercetăm adiacent, această datare este destul de mulțumitoare. Știam deja că Pandele (sin Petre Boerescu) fusese dascăl la Greci, căsătorindu-se în acel an, pe 30 ianuarie[10], mai știam că prima semnătură ca preot oficiant era în aceeași vară, pe 23 iulie[11]. Chestiunea scurtă era în ce lună a anului 1844 se preoțise. Pomelnicul ne-o deduce, oricare dintre lunile cuprinse între februarie și mai. Se poate extrapola că popa Pandele,– zeci de ani de acum înainte slujitor aici, inițiatorul celuilalt pomelnic, din 1872 – s-a trecut în pomelnic imediat după preoțire. La morți, popa Dumitru, împreună cu soția, Ioana, chiar socrii popii Pandele – el fiind, de altfel, ginerele „câștigător" al protopopului Dimitrie de la biserica piteșteană „Sf. Treime-Beștelei" – știut fiind că sacerdoții formau o castă își sprijineau odraslele și rudele să urmeze același drum boem și practic.

Urmează pomelnicul cocoanei Frusina Vulpeasca, al

Mariei, slujnica lui Toma brutaru (1854) – la morți, un popa Voicu și o Ioana preoteasa – , și al cocoanei Marghioala Răst(o)aica, datat 1830 – deci, cronologic, pomelnicul bisericii ar trebui datat cu acest an; rămâne, însă, tehnic, anul indicat pe copertă. Cu siguranță nu a fost copiat aici după unul mai vechi, deoarece donatoarea, născută Drăgoescu, a răposat în 1856[12], iar în pomelnic ea nu figurează la morți. Această Marghioala, înmormântată „la peretele acestei biserici"[13] era soția căminarului N. Rasti și va da bisericii Greci, prin testament, 3000 de lei (100 de galbeni)[14], bani cu care în 1858 epitropia va ridica o casă. Urmează pomelnicul Catincăi (Ecaterina) Leurdeanu, al Uței, nora moașei Anghilina, al Dobrei, (slujitoare) la boierul Cornățeanu, și al „popii lui Trache". Este vorba despre popa Dumitru și soția lui, Elena, care, la vii, își trece tot un preot Dumitru și pe preoteasa lui, Maria. La morți, un diacon, Stan – și diaconeasa lui, Rada – (chiar clericul pomenit mai sus, de jupâneasa Cuna)[15], foarte probabil fostul cleric de aici, dar și popa Teodor și soția lui, preoteasa Elena. Considerăm că acest ultim cleric este chiar popa Todorache (foarte probabil popa Teodor Brașov), duhovnicul de la biserica vecină, „Sf. Nicolae" (demolată în 1962 la insistențele primăriei).

Pomelnicul Elenei Manoleasa (20 februarie 1850), „sora Marghioali Cornățeanca", îl precede pe cel al unei Ilinca, slujnică a aceleiași Cornățeanca. Urmează morții și viii unui om de bază al unei curți de boier, vizitiul. Aici, Ioniță „de la Vărzaru", adică omul care conduce birja boierului Vărzaru, cetățean („mahalagiu") consacrat al mahalalei galbene. Urmează pomelnicul lui Ioniță brutarul, fiul văduvei Cuna, și al soției lui, Maria. Acesta are la morți următorii clerici: Mihai diaconul, preotul Radu, preotul Mihai și Chira preoteasa. Urmează pomelnicul cuconului Costandin Greceanu, al cocoanii Casandra Cornățeanca „din pod" (din Ulița Mare, arteră medievală podită cu dulapi de lemn), al vizitiului Ioniță „de la Răstoaica" (adică de la casa căminăreasei Marghioala, informație din care deducem că N. Rasti, căminar, răposase deja), al lui Nedel(e)a, slugă la casa Enache Cornățeanu (20 noiembrie 1847).

Un pomelnic interesant apare la foaia nr. 27. Este vorba despre cel al preotului „Velea de la pod". Titularul figurează la vii, dar soția lui, Ștefana, este deja răposată. Nu am întâlnit încă niciun preot piteștean Velea până acum. Foarte probabil slujise aici și acum își consuma etatea discret, în larma mijlocului de oraș. Urmează pomelnicul lui Mihai, slugă la cuconul Costache, al „mătușii Martei Bărbucio(ae)i", adică soția bătrână a răposatului Barbu (22 octombrie 1843) și al monahiei Serafima (5 iunie 1837). Aceasta își trece suratele ei, o întreagă obște (care dintre cele existente atunci, oare?): monahia Magdalina (pomenită și în pomelnicul protopopului Gheorghe Coculescu din 1842 la biserica domnească de aici), schimnicele

Pomelnic Dincă Brătianu, 1844.

Sofronia și Simfora, monahia Salina, monahia Damaschina, monahia Marta, o altă Magdalină monahie și Sărafima, tot monahie. Pomelnicul Dumitranei „ce au slujit la casa Drăgoeștilor" (4 iunie 1837, cea mai înaintată dată, detaliu care ne arată că pomelnicul a fost început umil, „pe teren", datele protipendadei colectându-se în timp, cu diverse ocazii) este completat doar la morți. Urmează cel al „Ioanii lui Vasile bucătaru" (1858), al cocoanei Lucsandra Budișteanca (1843), al lui Mituș Tudori (2 martie 1857) și al părintelui Ioan de la Bradu de Jos, bineînțeles, cu „ierița" Bălașa (1850) – probabil o rudă de-a protopopului Costache Brădeanu, inițiatorul pomelnicului. Acest cleric are la morți un întreg conclav (foarte probabil clerul vechi din Bradu): popa Vladu, preoteasa Maria, Stan diaconul, Stanca diaconeasa, Radu diaconul, Dragomira diaconeasa, Crăciun diaconu, Ioana diaconeasa și popa Costandin.

Urmează pomelnicul unui Gheorghe, slugă la casa căminăresei Marghioala Rasti (Răstoaica de mai sus), datat 1850, al lui Marin vizitiul (la morți are un preot Teodor cu preoteasa lui, Ana) și al Victor(i)ei Brătianu, mama generalului Constantin I. Brătianu, geodez, cartograf, membru corespondent al Academiei Române (n. 1844, Șuici – m. 1910, București). Pomelnicul chelarului Gheorghe și al bucătarului Preda, servitori ai casei Tache Drăgoescu, este urmat de cel al lui Voicu, bucătarul cocoanei Anica Rătescu, de cel al lui Dinu Bețigaș – era cizmar, soția lui, spălătoreasă; vor muri amândoi în 1853 și vor fi înmormântați la Greci[16]–, de cel al lui Gheorghe, vizitiul lui Sechel – neamț, croitor de bărbați[17]–, de cel al procurorului Gheorghe Rădulescu și de cel al lui Ioniță Busuioc. Acesta, la morți, trece numeroși clerici: Nastasia monahia, popa Stan, Iosif „irimonah"(ieromonah), popa Damaschin, Minodora monahia. Urmează pomelnicul unui Ilie, croitor, al unui Tănase Bărboi – la morți trece 6 copii, evocându-ne involuntar mortalitatea infantilă, foarte răspândită în evul mediu și mult, târziu, în modernitate – și al unui Neacșu, bucătar.

Pomelnicul popii Enache din Voroveni[18] (jud. Mușcel, lângă Mioveni) și al soției lui, Dobra, conține multe nume de sacerdoți. La vii, popa Moise și preoteasa Elena. La morți, popa Stroie, preoteasa Rada și Tănase preotul. Faptul că popa Enache este trecut și la vii, și, ulterior, la morți, atestă că murise deja în 1855, ultima datare a acestui prețios manuscris. Urmează pomelnicul „popii Hristii care au slujit la această biserică", al Zoichii, slugă la casa Brătianu, al altei slugi, Gheorghe, „de la Hereasca" (6 februarie 1854), al vizitiului Dinu de la casa lui Tache Drăgoescu, al unuia, Florea, „ce-i zice Tobă", și al „dumnealui Ioan Popescu". La vii, acesta (fiul preotului Ioan și al preotesei Ana, conform pomelnicului, vii încă), îl trece pe însuși episcopul Climent al Argeșului (1850-1862), existent și azi într-unul dintre tablourile votive ale bisericii Greci. Urmează pomelnicul Voichii, slugă la casa Brătianu, Iordache Trifonescu (24 decembrie 1852), al lui Soare, vizitiul casei Drăgoescu (4 februarie 1855), al pitarului Filip Tărătășescu (20 mai 1852), al lui „Costache pantofaru Ionescu" (1 ianuarie 1854), al lui „Badea zet Trifon grădinaru", al unui „Ilie de la Pisc" (cu un Ivan preotul și o Ilina preoteasa la rubrica "Vii").

Suntem spre finalul manuscrisului piteștean. Urmează pomelnicul preotului Matei și al soției lui, Ioana – la "morți", un Stanciu, diacon, împreună cu soția lui, Stana –, al „Marichii de la Lereasca", al unui Niță ?(indescifrabil), al „Creții țiganca de la Budișteanca", al lui „Marin al Pârvului" (4 copii la rubrica „Morți"), al Mariei, slugă la „madama Fani", al lui Ștefan argintaru (1852), al lui Tache, cârciumar din Curtea de Argeș (6 august 1853) – cu popa Iordache și Floarea „erița" la morți –, al lui Pandele, zidar (2 noiembrie 1850), al lui „Nicolae închinătoru" (cu un „Iosif ermonah" la „morți"), al lui „Ioniță vizitiu(l) de la protopopu" (bănuim că protopopul Constantin Brădeanu, inițiatorul pomelnicului; în Pitești mai erau și alți protopopi ai episcopiei Argeș, dar și ai Mitropoliei, care aveau în subordine sudul județului Mușcel). Pomelnicul, care însumează 49 de file, se încheie cu cel al lui moș Preda, notat pe a doua copertă.

Un manuscris important. În numărul viitor, altul, al aceleiași biserici, din 1872, o continuare a istoriei sociale a mahalalei galbene din Pitești în secolul al XIX-lea.

Note:

[1]Marin M. Braniște, Ilie Diaconescu, *Pisanii, însemnări şi manuscrise din vechile biserici ale oraşului Piteşti (I)* (în contiunare, *Pisanii, însemnări…*)în „M.O.", anul XXIII, 1971, nr.1-2, pp. 63-64.

[2]S.J.A.A.N., fond C.R.S.C./Parohia Buna Vestire-Greci, Pitești, Dos 30/1862, Morți, f. 1: „Protopopu Costandin Iconomu Brădeanu, 64 ani".

[3]Marin M. Braniște, *Însemnări pe vechile cărți de slujbă de la bisericile din Pitești*, în „M.O.", anul XIII, 1961, nr. 1-4, p. 202.

[4]S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Buna Vestire-Greci, Pitești, Dos. 19/1851, Botezați, f. 1.

[5]S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Buna Vestire-Greci, Pitești, Dos. 1/1832, Cununați, f. 1.

[6]S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Buna Vestire-Greci, Pitești, Dos. /1844, Cununați, f. 1. De altfel, pe boierul Alecu Tigveanu îl găsim în 1857 căsătorit a treia oară, cu o Alexandra Manoleasca, vezi S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Buna Vestire-Greci, Pitești, Dos. /1844, Botezați, f. 3.

[7]Arhiva bisericii „Buna Vestire-Greci" din Pitești, Dos. 1, f. 197. Mulțumim părintelui profesor Valentin Olteanu, parohul bisericii, pentru accesul la documente. Toponimul "Uiasca" există și astăzi în zona pădurii Găvana.

[8]Bălașa, fata popii Badea, în 1838, vezi S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Buna Vestire-Greci, Pitești, Dos. 8/1838, Cununați, f. 1, și Grigorie, nepotul popii Nicolae, S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Buna Vestire-Greci, Pitești, Dos. 13/1845, Botezați, f. 1.

[9]În vara anului 1832 stătea în mahalaua Tabaci (azi, zona bisericii Sf. Ilie), vezi S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Buna Vestire-Greci, Pitești, Dos. 1/1832, Cununați, f. 1. La o lună de când cunună la Greci niște tineri, se mută în mahalaua galbenă (a bisericii Grecilor), vezi S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Buna Vestire-Greci, Pitești, Dos. 1/1832, Cununați, f. 2.

[10]S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Buna Vestire-Greci, Pitești, Dos. 11/1844, Cununați, f. 1.

[11]S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Buna Vestire-Greci, Pitești, Dos. 11/1844, Cununați, f. 1.

[12]S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Buna Vestire-Greci, Pitești, Dos. 24/1856, Morți, f. 1.

[13]Arhiva bisericii „Buna Vestire-Greci" din Pitești, Dos. 1, f. 430.

[14]Arhiva bisericii „Buna Vestire-Greci" din Pitești, Dos. 1, f. 290, f. 396,

[15]Un diacon Costandin figura slujitor aici, la biserica Greci, în 1808, vezi Șt. Berechet, *Catagrafia episcopiei Argeșului în 1808*, în „B.O.R.", seria a II-a, anul XL, 1922, p. 685. Un diacon Stan („sărac, 25 de ani"), figura la schitul piteștean Buliga în 1824, vezi Ion Ionașcu, *Catagrafia eparhiei Argeș la 1824*, București, 1942, f. 33.

[16]S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Buna Vestire-Greci, Pitești, Dos. 21/1853, Morți, f. 1.

[17]S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Buna Vestire-Greci, Pitești, Dos. 15/1847, Botezați, f. 4.

[18]Transcris eronat "Ostroveni" în Marin M. Braniște, Ilie Diaconescu, *Pisanii, însemnări…*, p. 64.

MOTORSPORTUL ARGEŞEAN SE CONJUGĂ LA... TRECUT (XX)

ing. Nicolae COSMESCU

Continuăm povestea ultimilor ani din existența echipei de raliuri a uzinei de la Colibași, evidențiind contribuțiile șefului acesteia, Necula, la revigorarea ei.

Pleacă unul, sosesc doi

Titi Aur a plecat fără să fi cunoscut satisfacţiile şi gloria la care spera şi la care îi dădeau dreptul clasa lui deosebită. La momentul acela, *Automobile Dacia* nu-i putea asigura mijloacele care să-i permită accesul la grandoarea ce-i fusese sortită în steaua destinului său. Dar Necula nu a disperat în faţa unei asemenea pierderi. Avea deja soluţia pentru a-i substitui lipsa. Şi nu una, chiar două. La echipă au fost aduse două persoane deosebite. Unul dintre aceştia se numea Heinz Göllner. Era un român care locuia în Germania. Pentru toate acestea era numit „Sasul". Pilota un VW Golf GTi personal, cu care reuşise în anul precedent, pe când servea în echipa lui Grigorescu, să devină campion absolut. Racolat de Necula, acesta va aduce cu el şi numărul unu de concurs, ce devenise un fel de *rara avis* pentru cei de la Colibaşi. Heinz mai poseda şi o vastă experienţă în materie de motorizare VW, ce se potrivea de minune cu persistenta idee a lui Necula de a fi propulsat de o „Liberta" cu motor german. Cum se şi întâmplase în ultimele sezoane. În plus, *Nova*, noul model al uzinei, urma să primească şi botezul competiţiilor. Cum era firesc şi recomandabil. Iar pentru a o impune în faţa adversarilor era nevoie de o motorizare super-serie. Adică, de altceva. Mai ales că după o perioadă de oarecare recesiune manifestată în cursele româneşti, anul 1995 a fost unul al relansării. Tot mai mulţi români și-au adus maşini de top, la nivelul mondial al zilei. Aşa că opţiunea spre mecanica străină era absolut justificată. Heinz Göllner a răspuns fără ezitare chemării, angajându-se atât în campionat, cât şi în prepararea automobilelor *Nova* de grupa H.

Transmisia produce o adevărată hecatombă

Sub aspect sportiv, Heinz a avut un debut răsunător în noua echipă. Lucru ce se întâmplă mai întotdeauna cu un nou venit. Prima cursă va fi mereu de referinţă. Uneori pentru tot timpul cât evoluează în acea structură. El, numărul unu, conducea dansul „la el acasă", în *Raliul Braşovului*, până când o planetară rebelă a necesitat apelul la mecanici. Numai că mica echipă pe care a avut-o la dispoziţie în acel moment nu s-a ridicat la înălţimea prestigiului cu care fusese odată acreditată şi problema a rămas nerezolvată. *Kaput!*

Anul întreg va fi, de altfel, un nesfârşit de lung şir de eşecuri. Toate generate de nepotrivirea dintre puterea mult prea sălbatică a motoarelor faţă de fragilitatea unor componente ale transmisiei. Un sezon în care Göllner n-a reuşit niciodată să cocheteze cu victoria. La fel şi în anul următor, când „bestiile" vor fi fost îmblânzite. Abia în 1997 îl vom regăsi pe un podium final. Şi nu pe cea mai înaltă treaptă a sa. Va fi însă campion cu echipa.

Ei bine, tocmai atunci când maşinile erau în sfârşit competitive, când punerea lor la punct fusese înţeleasă şi intrase sub control, când totul era OK sub aspect sportiv, echipa îi mulţumeşte lui Göllner pentru tot ce făcuse pentru ea şi părţile se separă amiabil.

Cel de al doilea personaj sosit în echipa *Dacia*, odată cu Göllner, era mult mai puţin rezonant decât al campionului *èn titre*. Îl chema Bogdan Marişca, şi provenea din nesecatul izvor de talente care a fost întodeauna Clujul curselor motorizate.

Era foarte tânăr şi nu avea „în braţe" decât un singur sezon. Dar unul care i-a făcut pe mulţi să cadă pe spate. În chiar anul său de debut, Marişca s-a clasat pe podiumul clasei sale. O asemenea recomandare nu-l putea lăsa indiferent pe şeful competiţiilor uzinei. Trebuia luat. Necula i-a făcut propunerea şi Marişca n-a aşteptat o a doua invitaţie. Aşa ceva nu se putea refuza.

Ca sportiv, pilota bine în ciuda unei experienţe reduse şi a unei maşini penalizată de o concepţie ce nu o destina competiţiilor. Era ambiţios, tenace, ştia ce vrea. Calităţi pe care le apreciase şi Necula. Dar mai ales punea pasiune în tot ce făcea pentru curse. Aceasta este picătura ce-i diferenţiază pe sportivi. Fiindcă toţi muncesc, toţi se antrenează.

Oricare manager din sportul auto ştie că

Sosirea lui Heinz Göllner, campionul *èn titre*, a însemnat şi reapariţia numărului „unu" de concurs pe o maşină a echipei *Automobile Dacia*. Pentru ultima dată în istoria acesteia.

rezultate deosebite nu se pot obţine decât pe două căi. Unice. Fie progres tehnic, fie uman. Este un adevăr axiomatic în această disciplină. În general, în întregul motorsport. Necula a vrut să le reunească pe ambele! Fapt absolut remarcabil. Despre factorul uman ştim de acum totul. Sau aproape totul, fiindcă n-am vorbit de senzaţionalul Puiu Rusu.

Cum un pilot, cât de mare ar fi, nu poate obţine victoria dacă nu are şi o maşină aptă să învingă, ceea ce-i mai rămânea şefului de competiţii de la *Dacia*, tocmai asta era. Să pună la dispoziţia sportivilor material de prim rang. Cu atât mai mult cu cât modelul *Nova*, tocmai fusese lansat pe piață.

Nu trebuia ignorat faptul că cel mai bun impact mediatic este tocmai angajarea automobilului în competiţiile auto. Este o condiţie aproape *sine qua non*. Însă, pe lângă avantaje, există şi un risc major: dacă nu se impune, va suferi la capitolul imagine. Pe atunci, la noi conta mai puţin acest aspect.

Dar lumea voia să lucreze profesionist. Şi aici avem în vedere aproape exclusiv *staff*-ul competiţiilor. Lui Necula, aspectul îi serveşte de minune. Iar ideea este una singură: apelul la o motorizare din exteriorul ţării. Era ceea ce el numea „impactul tehnicii venită de afară". S-a orientat spre un motor de VW Golf GTi. Bazament pe care alergase şi până atunci. Dar acum voia ceva mai mult decât de serie. Dorea să fie preparat „la mama lui", în Germania. Restul, zice Necula, „era dezvoltat din gama proprie Dacia". Practic, se ajunsese de la o *Dacia Nova* cu mecanică clonată după *Renault*, la un model de competiţii tixit de euro-componente.

Revolta transmisiei e anihilată

Variantele de raliu, preparate cu o motorizare extrem de puternică, se dovediseră dezastruoase de-a lungul întregului sezon din 1995. Cea care ceda cu o regularitate demnă de o cauză mai bună era transmisia. Dar nu ambreiajul, care era bi-disc. Şi nici cutia de viteze. Pentru a elimina această sumbră perspectivă, s-a apelat la o firmă italiană ce le-a livrat cutii secvenţiale, cu şase trepte. Dar tot nu se pusese capăt „revoltei" transmisiei. Mai rămâneau planetarele. S-au probat flanşe realizate la *Audi Sport*, dar problemele au continuat. Mai reuşite, spune Puiu Rusu, pilot şi inginer angrenat în punerea la punct a monstrului, participant la „proiect" deşi încă nu aparţinea „sistemului", adică echipei, au fost cele realizate la... *Metrom* Braşov.

După păreri autorizate ale celor prezenţi în competiţiile acelui dezastruos an, 1995, cele patru automobile înscrise în campionat n-au reuşit, împreună, să facă mai mult decât „100-150 km pe probe". Îngrozitor de puţin. Şi niciodată n-au fost văzute la finişul vreunui raliu din calendar.

Abia după cea din urmă încercare, majorarea planetarelor în zona de joncţiune cu autoblocantul, maşinile au devenit competitive. Dar tristul sezon al anului 1995 se încheiase deja. Însă, odată rezolvată această problemă, lucrurile vor sta cu totul altfel. Maşina devine o adevărată rachetă sol-sol. O revelaţie ce a băgat groaza în adversari.

Superputerea coalizează adversarii

Cum uriaşele resurse materiale utilizate, asociate extraordinarului efort uman al celor amintiţi mai înainte îşi arătaseră potenţialul, trebuia ca şi numele echipei să fie unul mai viril, mai adevărat. S-a optat pentru combinaţia lingvistică anglo-română intitulată *Dacia Racing Team*. Care, trebuie să recunoaştem, suna bine de tot. Dar şi amplifica îngrijorarea adversarilor. Ei îşi văd periclitate investiţiile materiale deosebite, făcute pentru a-şi aduce în campionat maşini de raliu veritabile. Recunoscute şi omologate de FIA.

Toţi aceştia îşi unesc eforturile într-o grupare, ce solicită federaţiei române de specialitate scoaterea „Super Novelor", cum erau numite maşinile de competiţii ale uzinei, în afara legii. În fruntea acţiunii sunt chiar foşti componenţi ai acesteia, George Grigorescu şi Dacian Banca. Dar şi alţii. Toţi sportivii se exprimă pentru alinierea regulamentelor competiţionale interne la cele ale FIA. Respectiv, un campionat numai pentru maşini cu omologare în vigoare. Iar federaţia acceptă. Însă nici grupa H nu putea fi abandonată. Însemna nu doar excluderea echipei din Colibaşi, ci şi a altor sportivi. Practic, s-ar fi diminuat drastic numărul participanţilor. În momentul acela, grupa H cuprindea circa 75% din întregul platou. În ciuda zdrobitorului argument, nu se reuşeşte reintroducerea acesteia în campionat.

Până la urmă se ajunge la un compromis. Contestatarilor li se dă dreptate, forul sportiv acceptând în lupta pentru titlurile naţionale numai pe cei ale căror maşini au omologare FIA. Ceea ce uzina nu avea, dar acţiona deja în acest sens. Iar celor scoşi în afara campionatului li se oferea şansa să lupte cu „legaliştii" în toate cursele, dar într-o competiţie paralelă, intitulată cum altfel decât *Cupa României*. Inţiativă valabilă atât la raliuri, cât şi la viteză. Ea era deschisă tuturor grupelor, şi fusese instituită pentru a veni în sprijinul uzinei care, cum bine zicea Necula, „nu se mai vedea în campionat".

Cupa României nu a trăit decât în sezonul în care a fost creată. Şi a dispărut mai ales pentru inconvenientul că echipajul care se impunea nu dobândea şi titulatura de

Pe drumurile de pământ, numite eronat „macadam", „Super Novele" îşi arătau limitele. Rusu a exprimat-o cel mai tranşant: „nici chiar un campion mondial nu ar fi putut face mai mult".

campion. Un dezavantaj major în faţa sponsorilor. După care s-a venit cu ideea înlocuirii ei cu un ...campionat *open*, în aceleaşi condiţii de participare. Campionul absolut era dat doar de clasamentul FIA. Învingătorul ierarhiei generale *open* nu se chema campion, ci ocupant al locului întâi.

Competiţia *open* nu a rezistat nici ea prea mult. Numai doi ani. În care cei de la uzină nu s-au impus niciodată la individual, cu toate că maşinile erau continuu *mise à jour*.

Un titlu la echipe, dar niciunul la general

Disputele din afara traseelor odată încheiate, rămânea ca duelul la baionetă să consfinţească dacă temerile contestatarilor „Super Novei“ erau întemeiate sau nu.

Pentru *Dacia Racing Team*, sezonul avea să fie unul de adevărată senzaţie. După atâtea ghinioane de care avusese parte în anul precedent, acum soarele lumina şi „strada uzinei“. Rusu, noul recrut, domină cu strălucire grupa H şi devine campionul acesteia. Titlu dublat, firesc, de cel de la clasă. Grupa H devenise apanajul său. La fel şi Ştefan Vasile, triumfător la clasa lui.

Cu toate acestea, lumea s-a speriat degeaba. „Super Novele”, deşi foarte bine dotate şi acum extreme de fiabile, nu fac faţă unor modele de grupa A şi chiar N. Evident, nu toate, ci doar cele ce aveau la bord sportivi de excepţie fac legea atât în „campionatul curat“, cât şi în cele onorifice.

Tot ce mai putea spera uzina, care să-i confere o aură deosebită, era titlul pe echipe. Aici bătălia a fost excepţional de disputată. Pâna pe ultimii kilometri ai campionatului din 1997, trupa *Dacia Racing Team* s-a bătut magistral cu puternicii săi adversari, pe care până la urmă „i-a dovedit“. Din păcate, va fi ultimul titlu la echipe.

În anul următor a „murit“ şi *open*-ul. Grupa H a rămas pur şi simplu în paralel cu campionatul. Dar era acceptată la start şi învingătorul ei era recunoscut drept campion.

Practic, însă, nu mai exista o comparaţie directă între Dacia Nova de grupa H şi maşinile „legale“.

Cupa Dacia Nova; câteva din culisele ideii

Nu putem încheia incursiunea în istoria automobilismului argeşean fără a vorbi despre o altă iniţiativă demnă de toată admiraţia, la care a fost parte şi Necula cu apropiaţii săi.

Ce a mai făcut acesta în afara a ceea ce ştim deja? Ei bine, Dan, împreună cu un alt Dan, au „pus pe roate“ o cupă monomarcă. A doua din istoria recentă a automobilismului românesc, după *Trofeul Dacia Sport*. Reamintim, operă a conducerii grupării sportive IATSA Piteşti.

Primul Dan menţionat într-o frază anterioară era desigur Necula. În calitate de şef al competiţiilor de la Dacia nu se putea concepe o asemenea competiţie, cu produsele acesteia, fără implicarea sa. Însă pentru triumful adevărului trebuie să spunem că nu el a fost vioară întâi. Cel care îşi poate atribui fără dubii paternitatea iniţierii *Cupei Dacia Nova* este Dan Boboescu. Un inginer timişoarean, devenit după ’89 om de afaceri şi navigatorul lui Necula în raliuri. Boboescu a întocmit un proiect de creare a acestei competiţii. Pe care, împreună, l-au supus aprobării managerului general al *Dacia*. Care, în afara implicării materiale pe care o presupunea pentru societatea sa, a sesizat perfect lovitura de imagine ce o promitea această magnifică idee, de a oferi un autoturism „la cheie“, gata pregătit pentru competiţiile auto. O iniţiativă venită în sprijinul celor cu posibilităţi materiale modeste, dar doritori să practice acest sport. Faţă de care unii ar putea să aibă şi dotare nativă, nu doar chemare. Aşadar, în faţa unei asemenea perspective demne de toată lauda, rezoluţia pusă de managerul general a fost fără echivoc, amintindu-ne parcă de refrenul unui hit la modă cu mulţi ani în urmă: „da, da, da!”. Aceasta a fost rezoluţia ce dădea verde startului în *Cupa Dacia Nova*.

Boboescu, cu prilejul unei plăcute reîntâniri la „Pîrîul Rece”, mi-a relatat că maşinile cumpărate de la uzină erau preparate la *Procar* Timişoara, firma sa, cu elemente tehnice produse de firme de prestigiu de pe mapamond, ceea ce a permis ridicarea la un standard superior al *Novelor* pentru această competiţie. Fără însă a le face un preţ prohibitiv.

S-a dorit „reabilitarea talentului în faţa agresivitătii potenţei financiare de a achiziţiona cai-putere şi cât mai multe roţi motoare“. Cum s-ar zice, în termenii *marketing*-ului

Marişca (Dacia Liberta) în faţa unei „Super Nove” pilotată de Ştefan Vasile! Orice iluzie este exclusă. Câteva viraje mai departe, poziţiile se vor schimba.

contemporan, „şanse egale la ofertă“. Bineînţeles, şanse egale între cei angrenaţi în această competiţie.

Stop motor!

Iată-ne ajunşi, după un periplu printr-o istorie mai mult decât glorioasă, la capătul epopeii celei mai faimoase echipe de curse auto a României, din toate timpurile. Cea a uzinei *Dacia*, fără nicio îndoială! O echipă care decenii de-a rândul a fost stindardul automobilismului de pe aceste superbe meleaguri. Dar care a avut parte şi de o perioadă mai dificilă, de care tocmai am aflat. Pe atunci, în ciuda super-maşinilor pe care le realizaseră, Necula şi oamenii aflaţi sub bagheta sa n-au mai avut acces la cele mai importante titluri naţionale.

Singura „mărire“ la care putea spera rămânea doar victoria pe echipe. Ea era o provocare extremă, pentru că în mai bine de un deceniu nu îl reuşise decât o singură dată. O „sensibilitate“ ciudată, chiar impardonabilă, de care echipa n-a reuşit să se vindece.

Maşinile de grupa H, realizate prin apelul masiv la tehnologiile „de afară“, erau printre vedetele curselor. Însă, spre ghinionul lor, evoluau într-o categorie proscrisă. Omologarea acestor adevăraţi „monştri mecanici“ în grupa A, ar fi necesitat cheltuieli exorbitante chiar şi pentru o uzină constructoare de autoturisme. Care atunci se afla în pragul unei noi ere: urma să aparţină grupului Renault.

În această perspectivă, ce părea deosebit de atrăgătoare, cunoscându-se apetitul marelui constructor din Hexagon pentru sportul auto, aşteptându-l pe *Renault*, Necula s-a preocupat de pregătirea unei *Nove* de 1,6 litri, în vederea omologării. De data asta, nu mai putea fi vorba de componente sau bazamente de VW, de care erau tixite „Super Novele“.

S-au avut în vedere componente de la *Renault Maxi Clio*, *bien sur* ! Le mai trebuia doar un motor, „pe care îl speram când ar fi venit francezii“.

Aceştia au venit, au văzut despre ce e vorba, şi n-au mai dat “verde“ continuării. Aveau o strategie de dezvoltare a firmei care era mult mai importantă decât reclama făcută de curse sau evidenţierea mai rapidă a hibelor tehnice din concepţie, prin intermediul întrecerilor.

Nu s-a procedat cu brutalitate în stoparea activităţii, dar până la urmă… nu s-au mai auzit zgomotele virile ce creşteau adrenalina doar când se apăsa scurt, la „blană”, pedala de acceleraţie.

Și liniştea s-a aşternut definitiv peste compartimentul de competiţii de la Colibaşi. Culmea, tocmai când se împliniseră trei decenii de prezenţă continuă pe traseele de concurs româneşti şi ale unei părţi a lumii.

La finalul lui 1999, întreaga „gaşcă” a rămas pe drumuri. Fiecare luând-o încotro a crezut că e mai bine. Sau unde a putut.

Atunci, în toamna lui 1999, s-a sfârşit istoria acesteia. Dar a făcut loc legendei.

Ştefan Vasile, în amurgul prodigioasei sale cariere, înfruntând „macadamul” raliului organizat de clujeni.

Un adevărat pluton de *Dacia Nova*, preparate de *Procar,* erau întotdeauna prezente la start.

Biserica Tuturor Sfinților

Biserica cu hramul Tuturor Sfinților și Sfântul Ierarh Nicolae din cartierul piteștean Găvana I a fost construită în anul 1817 și întregul complex bisericesc a fost restaurat între anii 2007 și 2014.

